

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra primární pedagogiky

VYUŽITÍ LOUTEK V MATEŘSKÉ ŠKOLE

THE USAGE OF PUPPETS IN NURSERY SCHOOL

Vedoucí diplomové práce: Doc. Mgr. Radek Marušák

Autor diplomové práce: Andrea Velíšková

Studijní obor: Pedagogika předškolního věku

Forma studia: kombinovaná

Diplomová práce dokončena: 11/2010

Děkuji vedoucímu diplomové práce Doc. Mgr. Radku Marušákovi
za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně
s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne

Podpis

Anotace

Využití loutek v mateřské škole

Diplomová práce ve své teoretické části obecně seznamuje se hrou dětí v předškolním věku, zaměřuje se na předmět v dětské hře, vnímání loutky a souvislost mezi loutkou a dětskou hračkou. Přibližuje teorii a funkce loutky zejména ve výchovně - vzdělávacím procesu. Dále upozorňuje na možnosti využití loutek v mateřské škole a vztah učitele a loutky. V závěru nabízí náměty pro vytvoření jednoduchých loutek.

Další část práce vychází z akčního výzkumu, který se zaměřil na vztah dítěte k loutce v rámci vzdělávacího procesu v mateřské škole. Přibližuje projevy dítěte vůči loutce a jeho vnímání oddělení loutky a učitelky. Práce je doplněna o průzkum způsobu práce s loutkou a o záznam zkušeností s loutkami z praxe pedagogů mateřských škol.

Klíčová slova: loutkové divadlo, loutky, dítě předškolního věku, mateřská škola, výchova a vzdělávání předškolního dítěte, hra, předmět ve hře dítěte

Annotation

The usage of puppets in nursery school

In its theoretical part, my diploma thesis presents the preschool-age children's game and focuses on its object and the perception of the puppet as a toy. It approaches the theory and function of the puppet from its educational point of view. Further, it points to various methods of their usage and to the relation between the teacher and a puppet. In the conclusion, it includes some suggestions to make simple puppets.

Next part of this work results from the research on the relation between children and puppets within the educational process in nursery school. It approximates children's displays towards the puppet and their ability to distinguish between the puppet and the teacher. Further, it is supplemented with the research on different methods of using the puppets and the experience within the pedagogues' practice.

Key words: Marionette theatre, puppets, a preschool-age child, nursery school, the education of a preschool-age child, game, the object of the game

OBSAH:

Úvod a cíle

Teoretická část

1. LOUTKY	9
1.1 Co je loutka	9
1.2 Magie loutky	11
Vlastnosti loutky	12
1.3 Třídění loutek	14
1.4 Funkce loutky	17
2. DÍTĚ, HRA, LOUTKA	21
2.1 Dítě a hra v předškolním období	21
2.2 Hra s předmětem	22
2.3 Předmět, loutka, hračka	24
2.4 Dítě a jeho hra s loutkou v divadelním představení.....	29
2.5 Jak děti loutku vnímají	31
3. LOUTKY V MŠ	33
3.1 Využití loutky v MŠ	33
3.1.1 Loutka - divadelní herec	42
3.1.2 Loutka v komunikaci s dětmi	44
3.1.3 Loutka jako motivační prostředek	46
3.1.4 Loutka jako didaktická pomůcka	47
A. V předmatematických představách	47
B. V prostorové orientaci	49
C. V předčtenářských dovednostech, seznámení s literárními díly (pohádkami)	49
D. Učení se novým poznatkům	51
3.1.5 Loutka ve hře	51

3.1.6 Loutka při rozvoji prosociálního chování, adaptaci	52
1. Loutka jako pomocník při adaptaci	52
2. Základy slušného chování	54
3. Pravidly ve třídě	55
4. Loutka pomocník při vyjadřování pocitů	56
3.1.7 Loutka v tematických blocích (celcích), projektech	58
Loutka v besídce	58
Folklorní užití loutek	60
3.1.8 Loutka jako pomocník při diagnostice a terapii v MŠ ...	60
Smyslové hry s loutkou	60
Loutka v logopedických chvílích	64
Loutky pro děti se speciálními potřebami	64
3.1.9 Loutka pro rozvoj fantazie a tvořivosti	66
3.2 Učitel a loutka	67
3.2.1 Jak s loutkou zacházet, aby upoutala dětské diváky	67
Řeč loutky	68
3.2.2 Souhra loutky a herce (učitelky)	71
Hra dvou učitelek	72
3.3 Co využít jako loutku, výroba jednoduchých loutek v MŠ	73

Praktická část

AKČNÍ VÝZKUM

Charakterizace MŠ a dětské skupiny, s níž výzkum probíhal.....	78
Metoda výzkumu a její cíl.....	79
Bába zima.....	80
Kočičí kožíšek.....	83
Čepičkování.....	86
Spící ježek.....	90
Ježibaba.....	93
Kominík.....	96
Červená karkulka	99

Zatoulení ptáčci	101
O pejskovi a kočičce	104
O berušce nejvíc tečkované	106
Drak	109
Loutky v kroužku cizího jazyka	111
Rituál – loutka losuje hospodáře	113
Čertí hudrování	114
Kde se vzal vozembouch	116
Pozorování dětí při hře s loutkami a oživenými předměty	
Viktorka a zvířátka	119
Baruška a šiška	121
Vaneska a hrníček	122
Kluci a prstové loutky	123
Vyhodnocení výzkumu.....	124
 Závěr	 128
 Seznam použité a citované literatury	
Přílohy	

Úvod

Téma práce s loutkou jsem si vybrala, protože pracuji již několik let v mateřské škole a zjistila jsem, že mnohý úspěch v práci s dětmi je nejen v naplňování potřeb dětí, ale skrývá se též v dětském nadšení, chuti, touze a fantazii. To vše bychom měli v dětech při navštěvování mateřské školy povzbuzovat, a to jak při řízených, tak i volných činnostech, které celý den v mateřské škole vyplňují. Někdy je to ovšem těžké. Dítě v tomto období prochází důležitým životním mezníkem, kdy dochází k prvním delším odlukách od rodiny, na jejichž členech jsou děti v tomto věku velmi závislé. Proto je třeba zkoušet a hledat mnoho a mnoho různých metod a prostředků, aby navštěvování mateřské školy bylo pro dítě co nejpříjemnější. Cítilo se bezpečně a zároveň mělo chuť být aktivní v činnostech, které se my, učitelky, snažíme řídit tak, aby byly pro děti co nejpřirozenější a nejpříjemnější, a přesto naplnily dané cíle, které si učitelka stanovuje. Tyto cíle jsou totiž základními stavebními kameny pro další život každého dítěte.

Loutkou jsem se začala hlouběji zabývat, jelikož jsem během své praxe vypožadovala, že je velice dobrým aktivátorem pro dítě při různých činnostech, vytváří příjemnou atmosféru, dodává magický náboj a děti na ni velmi dobře reagují. Bohužel, literárních zdrojů využitelných v praxi MŠ školy není mnoho. Většina literatury se zabývá konkrétně loutkovým divadlem, což v denní praxi není zcela realizovatelné. Jiné zdroje obsahují spíše teorii loutky nebo se setkáme s publikacemi poskytujícími pouze návody, jak loutky vyrobit. Literatura obsahující využitelnost loutky v mateřské škole sice existuje, ovšem tyto publikace povětšinou byly vydány už v sedmdesátých letech, nejsou tudíž aktuální pro nový pohled na mateřskou školu jako výchovně vzdělávací instituci pracující dle RVP PV (2004)¹. Dalším úskalím je skutečnost, že zmiňované zdroje se většinou přímo nezaměřují na dítě už od tří let věku, často neposkytují metodické náměty, ani neupozorňují na široké možnosti využití loutek v MŠ. Proto bylo mým cílem nabídnout čtenáři písemnou studii o teorii loutky ve vztahu k dětskému divákovi, přiblížit dnešní mateřskou školu a hru dětí v současném světě v souvislosti s předmětem a loutkou. A mimo jiné i poukázat na výhody využití

---

¹ Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

loutek v mateřské škole a jejich rozmanité možnosti zapojení v náplni výchovně vzdělávacího procesu. Pomocí akčního výzkumu jsem chtěla ověřit účinnost působení loutky na děti a získat tak cenné hlubší informace o tom, jak děti vnímají fiktivnost loutky, jak na loutku reagují a zda vnímají oddělení učitelky a loutky. Nadále jsem využila dotazníkové metody, abych zjistila, zda podobné pozitivní zkušenosti s loutkou mají i ostatní učitelky. Zajímaly mne jejich zkušenosti a názory při využívání loutek v praxi mateřských škol.

Využití loutek při práci s dětmi považuji za velice vhodnou metodu práce, se kterou mám řadu velice dobrých zkušeností. Loutka a činnost s ní je pro dítě přirozená už proto, že je blízká dětské hře a hračce. Přináší příběh, tajuplnost, dramatičnost a mnoho dalšího, co dítě upoutává, zaujímá a probouzí v něm nadšení, fantazii a touhu po dalším poznání, snahu přispět k danému ději či se stát jeho součástí. Současně dokáže plnit svou funkci ve výchovně-vzdělávacím procesu, na což jsem se v mé diplomové práci převážně zaměřila. Jelikož je mateřská škola zařazena do školského systému a plní zejména zmiňovanou funkci, je třeba zabývat se loutkami a jejich využití tomu přizpůsobovat, a tak výchovně vzdělávací proces oživit a dětem obohatit.

1. LOUTKY

1.1 CO JE LOUTKA

Definice loutek bychom našli v odborné literatuře mnoho, každý autor zabývající se loutkami definuje loutku jinak, nicméně podstata zůstává stejná. H. Jurkowski (1997, s.175) nabídl definici Petra Pavlovského, který za loutky považuje zpravidla: „pohyblivé plastiky lidských nebo zvířecích těl, vybavené určitými ovládacími mechanismy (vahadlo s nitěmi, čempurity, tyčky) nebo nějak jinak uzpůsobené k animaci (maňásci). Jenom to je vlastně odlišuje od výtvarných figurativních děl, ikonických plastik.“ Stejnou podstatu najdeme i v definici loutky, kterou uvedl v roce 1953 Gerard Marinier: „Ve skutečnosti je loutka reprodukcí živé bytosti, více či méně věrohodnou, více či méně definovanou, diferenciovanou v proporcích a více či méně schopnou určitých pohybů, které mohou vyjadřovat všechny druhy citů, duševních stavů a postojů, stručně řečeno - která má dramatické schopnosti a je animována zjevně nebo pro diváka nezjevně nejrůznějšími způsoby, které animátor objevil.“ (Jurkowski 1997, s.175)

Obě definice, stejně jako mnoho dalších, mají společné následující - loutka je něco pohyblivého, ovládaného člověkem. Loutkou se tedy může stát cokoli, jakýkoliv předmět „co ožije“, respektive co se projevuje jako živý. Hýbe se, mluví, kouká či vydává různé zvuky. Chceme-li mluvit o předmětu jako o loutce, musí tedy dojít k jeho ožítí (antropomorfizování). Pokud bude zobrazován jako objekt, nejde o loutku, ale o rekvizitu.

J. Provazník a J. Vobrubová [cit. 16. března 2009], [cit. 2010-10-09] uvádějí: „Podstatou loutky je *vztah*. Vztah mezi člověkem a „mrtvou“ hmotou, předmětem, který se stává loutkou právě díky tomu, že s ním hráč (herec) jedná, jako by byl živou bytostí, a že ho jako živou bytost oslovuje, že je mu partnerem.“ Předmět se tak stane loutkou ve chvíli, kdy se začne jako bytost chovat a podobat se jí. Získává schopnost zastupovat živou jednající bytost a divák ho tak začne vnímat. „Loutkou může být jakýkoli

předmět (cedník i Kašpárek), který na sebe vezme znaky subjektu, loutka je tedy funkce, v níž jakýkoli předmět vystupuje jako živá jednající bytost.“(Richter 1997, s.28)

Svou kreativitou můžeme z různých věcí vytvořit mnoho rozličných loutek a dát tak prostor fantazii, která je důležitou součástí myšlení každého dítěte. Ať už dítě přijde se sebeneuvěřitelnějším nápadem, je třeba jeho fantazii podpořit a pochopit, v čem dětský autor loutku vidí, jak ji dotvořil a proč zvolil zrovna onen předmět.

I ze zcela jednoduchého oděvu či předmětu se může stát loutka. Využit můžeme třeba čepici, vařečku nebo ponožku. Dokud ponožku máme na noze, je to jen ponožka. Ovšem vezmeme-li ji na ruku, začne se hýbat, může i mluvit. A už je z neživého předmětu „oživlý“. Zbývá už jen přišít dva knoflíky jako oči a k dokonalosti jednoduché loutky nic nechybí.

Příbuzenství, k němuž se loutka hlásí, je dětská hračka. Richter (1997, s.20) píše o přátelském partnerství dítěte a hračky, která „...má s loutkou společný úkol - zastupovat člověka či jinou živou jednající bytost.“ A právě v rukách dítěte dojde k vytvoření loutky velice snadno, třeba jen tím, že si prostě hraje. Vždyť to, že plyšový pejsek dostane vynadáno za to, že udělal loužičku, nebo dítě krmí a uspává panenku, už tím naznačuje, že je předmět živý, má životní funkce a potřeby a stává se tak loutkou.

Bensky provedl rekapitulaci existujících definic a navrhl vlastní: „Loutka v doslovném smyslu je objektem neodvozeným, náležícím k dramatické hře, uváděným do pohybu zjevným nebo skrytým způsobem pomocí libovolných prostředků, užitých jejím manipulátorem.“ (Jurkowski 1997, s.62) V dětské hře je tímto manipulátorem dítě, v divadle loutkář nebo herec a v mateřské škole vyjma dítěte i učitelka. U dětí není třeba skrývat způsob vodění předmětu. Dětská fantazie a chuť věci antropomorfizovat je tak velká, že zastíní nedokonalost viditelného způsobu ovládnutí loutky. Dokonce dokáže překlenout i fakt, že tvář loutky se výrazově nemění. Dítě si dokáže představit různé mimické změny v jejím obličejí, přestože má loutka stále stejný výraz nebo jí zcela chybí například pusa či nos - i tak může loutka čichat nebo zpívat. O tom, jak děti snadno přijmou „nedokonalou“ loutku, nás přesvědčí i hra s kulichy. Čepice na ruce dítěte mluví, přestože nemají pusu, hýbou se, přestože nemají tělo. Už to není jen čepice, je to „živá“ čepicová loutka.

Na výsledné představě o živosti loutky i při její „nedokonalosti“ se podílí nejen vodič svým uměním loutku ovládat, ale i spoluúčast diváka, který fiktivnost loutky přijímá. „Správně chápaná loutka (tedy bezpochyby maňásek) otevírá cestu k osvobození mysli z pout reality.“ (Jurkowski 1997, s.64) Proto je tak snadné loutku využít dá se říci téměř k čemukoliv, protože tam, kde není realita, je možné vše.

1.2 MAGIE LOUTKY

Loutka dovoluje dělat to, co živá bytost neumožňuje. Zvládne stát na nose, létat, schovat se do kapsy, a to všechno ve třídě mateřské školy. Pro děti jsou všechny tyto možné i nemožné schopnosti loutky magické, ostatně vždyť už jen to, že předmět „oživl“, svědčí o tom, že se stalo něco kouzelného. H. Jurowski (1997, s.45) napsal, že loutka už v historii: „...přitahovala magickým zosobněním dualismu hmoty a ducha, člověk viděl v loutce podobenství o své vlastní existenci.“

„Člověk je tvůrcem loutky a uvedl ji do divadla. Tuto svou roli nechce skrývat a loutka je v tomto systému nanejvýš „účastníkem“, ale častěji spíš nástrojem hercovy umělecké práce.“ (Jurkowski, s.207) V mateřské škole je učitelka zmiňovaným umělcem a dodává loutce na magičnosti, tajemnosti, dramatičnosti. Vedle vlastností loutky působí na děti i to, jak s loutkou učitelka komunikuje, jak s ní umí zacházet, jak často loutky využívá, co o nich dětem řekne a jak dětem nabídne činnost s nimi. Učitelka může zvýšit zájem o loutku a její magičnost různými, mnohdy zcela jednoduchými způsoby. Řečí, dialogem, pohybem, ale hlavně tím, jak se sama k předmětu chová a jaký vztah k loutce má.

Zpestřit představení může učitelka tím, že pro vystoupení před dětmi si oblékne mikinu s tzv. klokaní kapsou, v níž má loutku schovanou. Dětem pak stačí říci: „Děti, já vám něco nesu, chvílku počkejte, mám to tady v kapse.“ Sáhne do kapsy a strčí si do loutky (maňáska) ruku a začne s ním v kapse různě vrtět a trást. Učitelka může přidat i komunikaci s ještě neviditelnou loutkou. „No tak, nevrť se, vždyť já tě chci jenom ukázat dětem, no tak počkej, co tam vyvádíš? Jé, to lechtá, nelez tam, slyšíš, počkej chvílku. Víš co, tak vylez sám.“ Loutka může nejprve z kapsy vystrčit jen nos, pak zase

hupne zpátky. Pak se odváží vystrčit víc, až nakonec celou hlavu a začít s dětmi komunikovat. Důležitý je hlavně zjevný vztah učitelky k loutce, což signalizuje už procitnutí loutky.

Vlastnosti loutky

Loutka jako předmět i jako živá bytost působí na naše smysly a vyvolává tak v nás různé pocity, asociace a představy. Nyní budeme mluvit o vlastnostech loutky jako předmětu.

Zrak - působí na nás barva loutky, velikost, linie a tvar loutky, výtvarné zpracování, materiál, z něhož je loutka vyrobena, či vlastnosti věci charakteristické pro původní funkci předmětu představujícího loutku.

Zkusit si můžeme, jak působí na děti loutka červeného psa, zeleného a bílého. Co si děti pomyslí, sejdou-li se tito tři psi u jedné misky. Všichni psi jsou, vyjma barvy, úplně stejní. Můžeme se zeptat dětí, jaký z nich je podle nich nejrychlejší a u misky bude první, kdo z nich asi bude poslední, jak by se mohli jmenovat. Který ze psů nejvíc podle nich vrčí (je agresivní). Kterého by si nejraději vybrali s sebou na spaní. Kdyby si děti mohly přát ještě jednoho pejska, jakou by měl barvu? Při této činnosti by bylo vidět, jakou barvu dítě preferuje, jak barvy cítí, zda ovládá názvy barev, jakou má dítě fantazii, atd.

Sluch - řeč dodává loutce herec, vodič, ta může být různými způsoby ozvláštněna (šeptáním, citoslovci mezi řečí, chraplavou řečí...), ale i sama loutka může vydávat zvuky. Známe loutky, které jsou ze dřeva a jejich pusa je klapací, některé loutky cinkají, chrastí, loutkou může být i známý vozembouch.

Využit loutek s klapací pusou můžeme takto: vezmeme dvě loutky a budeme klapat jednou rychle a druhou pomalu, loutky se na sebe budou přitom dívat a v klapání se střídat. Poté se děti můžeme zeptat, jaká z loutek byla rozzlobená, co si asi říkaly, proč se na sebe asi zlobily. Děti se zamyslí, budou zkoušet něco vymyslet, budou využívat své zkušenosti. Dále můžeme řešit, zda se zlobí ta druhá loutka oprávněně a co by měla první loutka udělat - lze tak ukázat dětem jak hledat řešení, jak se správně zachovat, a dáváme návod ke slušnému chování.

Děti vnímají hlasitost i rytmus ozývajícího se zvuku. Mohou se domýšlet, co loutka dělá za činnost podle rychlosti, hlasitosti, druhu zvuku, který loutka vydává (zpívá, křičí, šeptá...).

Hmat - charakter povrchu, tvrdost, teplota. Jsou i materiály, které přímo lákají k dotyku (plyšové, chlupaté, neznámé struktury).

Můžeme vybrat několik loutek z různých materiálů, děti si je osahají, a pak se zavázanýma očima po hmatu určují, o kterou loutkou se jedná. Můžeme se zeptat, jaká loutka je nejměkčí, nejtvrdší, nejteplejší, nejjemnější, se kterou by si chtěly děti hrát a proč. Touto činností rozvíjíme smyslové vnímání i slovní zásobu dětí, zjistíme, kterých materiálů se rády dotýkají, co je jim příjemné a co nepříjemné.

Najdeme i činnost vedoucí od smyslového vnímání přes představivost až k tvořivosti s využitím přírodních materiálů. Všechny přírodniny vysypeme na zem, prohlédneme si je, osaháme a každé dítě si vybere jeden kus. Dítě přírodninu pojmenuje, řekne odkud pochází a proč si ji vybralo. Všechny vybrané materiály přilepíme nebo přišijeme na látkový či papírový pytlík. Poskládáme je tak, aby některé z nich představovaly oči, popřípadě pusou či ruce. Řekneme zaklínadlo a nasazením pytlíku na ruku „ožije“ například podzimníček, lesní skřítek nebo divoženka. Děti se učí tvořit společně, popsat jednotlivé přírodniny, smyslově je poznávat, tvořivě přemýšlet. To samé je možné udělat s odpadky.

Čich - nesmíme zapomenout, že materiál má i svou specifickou vůni. Jinak bude vonět pytlíkový skřítek z listů, jinak nový plyšový maňásek či stará dřevěná marioneta. I loutková divadla vybavená různými loutkami a rekvizitami mají svou specifickou vůni, která nám bude nápomocna a přinese pocit významnosti.

1.3 TRÍDĚNÍ LOUTEK

Druhů loutek je mnoho a každý z nich přináší něco svého a má své specifické možnosti využití a působení. Loutky se dělí jednak podle materiálu (sláma, látka, dřevo, plastik), ale zejména podle techniky vedení čili oživování. Způsobů, jak loutky rozřadit do kategorií, je několik. Jedná se o loutky od jednoduchých po velice složité a propracované, což se týká jak jejich vzhledu, tak způsobu zacházení s nimi. Můžeme nakonec říci, že téměř cokoliv se může proměnit v loutku. Nelze tudíž vyjmenovat a zařadit všechny loutky. Různí autoři pak uvádějí různé způsoby dělení loutek.

L. Richter (1997) rozřadil loutky podle několika kritérií:

A) FIGURATIVNOST - IKONIČNOST (věrnost podoby loutky s bytostí, kterou zobrazují)

- s tím souvisí i styl, výtvarné pojetí a rukopis tvůrce

B) MÍRA PLASTIČNOSTI

- plošné loutky (např. vystřižené z kartonu - hraje se jednoduchými úkony - náklony, točením, posuny)
- poloplastické (např. využití žínky, palčáku)
- plněplastické - se širší škálou pohybových možností
- loutky kombinované - spojené s prvky poloplastickými či plošnými

C) ZPŮSOB VEDENÍ

1. Vedené části loutkářova těla (maňásek, dlaňové či prstové loutky)
2. Loutky vedené zprostředkovaně (javajky, hůlkové, plošné, marionety)

D) SMĚR VEDENÍ

1. Loutky úrovňové – partnerské: loutkoherec hraje v úrovni svých rukou, většinou ve vzájemném partnerském vztahu k nim (panenka - panenky vnášejí na scénu asociaci hravosti a dětské hračky). Do popředí se prosadí vztah herce „vypravěče“ a loutky - postavy, tedy vztah epický. Panáci – figuríny, např. kobyla z deky přehozené přes dva lidi. Totemové loutky - nepohyblivé, sošné či s jedním dvěma jednoduchými pohyby.

2. Svrchní loutky - na provázcích či drátcích (marioneta)

3. Spodové loutky - podpírané drátem (javajka a hůlkové loutky, loutky na tyčích). Dlaňové loutky, maňásek, maňajka (kombinace maňáska a hůlkové loutky). Často lze využít možnost souběžného vytváření zvuku tlúčením o zem např. vozembouch.

Každý vodič si loutku vybírá podle svých možností a schopností s ní zacházet a dle účelu, ke kterému má sloužit. Mezi nejznámější druhy loutek patří:

Marioneta, loutka zavěšená na drátu, často s nit'ovým vedením rukou a vahadlem pro pohyb nohou, aby ji loutkoherec mohl ovládat jednou rukou. Je považována za tradiční loutku pro loutkové divadlo. Na rozdíl od maňáska jde u marionety o „nezávislý předmět“, který pouze přijímá impulzy od loutkáře dané prostřednictvím nití - zde jsou zřejmé jisté distance. Ovšem skýtá jednu magickou vlastnost v pohybu, jak uvádí L. Richter (1985, s.58): „Specifickým pohybem marionety je uvolněný pohyb směrem vzhůru („létání“)...“. Tato schopnost loutky marionety může v dětském divákovi vzbudit pocit tajemnosti, zaujetí, nadpřirozenosti.

Maňásek je v mateřské škole velice oblíbený. Eichler o maňáscích tvrdil, že nejde o „...skutečné loutky, protože jsou spíš jen pokračováním, nástavcem lidského těla.“ (Jurkowski 1997, s.139) Specifikem maňásků jako druhu loutky je schopnost uchopovat předměty a zacházet s nimi. Maňásci jsou vlastně ruce v jakýchsi rukavicích, přičemž s hlavičkou vytvářejí vizuální ekvivalent postavy. (Jurkowski 1997) Maňásek pro svou aktivitu využívá lidské ruce inspirátora. Podle Richtera (1997, s.28) je maňásek „...oproti marionetě život sám. Miluje pohyby rychlé a vůbec výrazné ...dokáže i rozplakat, přestože se mu většinou smějeme. A dýchá z něj teplo dětské hračky.“

Jednoduché ovládání není ani pro malé děti ničím složitým, proto i pro dětského vodiče je právě maňásek vhodnou loutkou. A může být nabídnut k prvnímu seznámení dítěte s loutkou. Dětský vodič má loutku při ovládání jejího pohybu ve své úrovni, své pohyby může kontrolovat, experimentovat s pohybem sobě přirozeným. (Jurkowski 1997) I při práci učitelky ve třídě MŠ, v níž je pro její specifika důležitá komunikace s loutkou, je daleko jednodušší komunikovat s loutkou maňáskem než s marionetou, jelikož pohyblivost loutky, která musí zůstat zachována pro její opravdovost, je u marionety pro jednu učitelku velice složitá, pokud potřebuje s loutkou komunikovat tváří v tvář a hýbat zároveň.

Javajka je loutka na tyčce nebo drátu, vedená zespodu, ruce může mít přidělané k tyčkám, které umožňují pohyb rukou.

Manekýn je velká, obvykle látková loutka, kterou loutkoherec drží před sebou. Takovou loutkou se může stát například i plyšová hračka. Tato loutka je zajímavá převážně pro svou velikost. Děti ji mohou obejmout, pomazlit se s ní. Podobné jsou i loutky s rukama, do kterých může vodič vstrčit své vlastní ruce a propůjčit tak své vlastní pohyby rukou loutce. Tato loutka je zvláštní a přitažlivá tím, že děti mohou rozeznávat pohyby i jednotlivých prstů.

Plošné loutky jsou loutky pouze ve dvou rozměrech, loutku je možné vodit na tyči nebo špejli, shora i zespodu. Ovšem pohybově jsou málo schopné. Velice jednoduchá je jejich výroba i způsob vodění pro malého vodiče.

Prstové loutky jsou jednoduché loutky, které se navlékají na jeden prst. Jejich pohybové možnosti jsou též velmi omezené.

Pro jakou z loutek se rozhodnout nám pomůže úvaha nad tím, co od loutky vlastně očekáváme i naše osobní schopnosti při práci s ní. L. Richter (1997, s.28) připomíná: „Hlavní je ale úkol, jemuž má loutka sloužit (nezapomínejme, že loutka není cílem, ale prostředkem sdělení), to, co má svojí přítomností, pomocí určitého druhu a typu loutky a jeho funkčními možnostmi říci, jaké téma má spolusdělovat.“

1.4 FUNKCE LOUTKY

Původní a základní funkcí divadla je odpradávná jeho očištná funkce. V mateřské škole bychom za základní funkci mohli považovat funkci sdělovací a k ní najít mnoho dalších funkcí přidružených. Každý autor formuluje funkce loutek odlišně, nebo se o nich přímo nezmiňuje. Je proto obtížné všechny funkce jmenovat a utřídit, a to především proto, že loutka plní své funkce odlišně, dle způsobu, místa a důvodu jejího užití.

V knize *Magie loutek* (1997) Jurkowski zmiňuje tyto dvě základní funkce loutek:

1. Funkce rituální a magické

Zařadit sem můžeme tradice, při kterých se loutky využívají, jako je masopust, vynášení morany a jiné.

2. Funkce divadelní

Ty co podléhaly proměnám společenského, kulturního a divadelního vývoje. Zpočátku byla loutka pouze náhražkou, ale nakonec se stala plně uznávanou součástí divadla jako náhrada herce. (Jurkowski 1997) Divadelních funkcí loutky bychom našli nemálo. Například loutka jako partner herce, jako rekvizita určitého druhu, jako idol a coby umělý herec plní mnoho dalších poslání.

K těmto funkcím přidávám ještě využití další s ohledem na uplatnění loutky v mateřské škole. Funkce jsem navrhla a roztrídila následovně právě s ohledem na využití loutky ve výchovně-vzdělávacím procesu:

3. Funkce sdělovací

Hlavní funkcí loutky, a to zejména v mateřské škole, je jednoznačně funkce sdělovací. Sdělování, přinášení informací, seznamování dětí s pravidly a zákonitostmi života a okolního světa je náplní práce každého učitele. Můžeme říci, že v tomto kontextu využití loutky přináší jakousi alternativu ve způsobu sdělování a v komunikaci s dětmi. Je mnoho věcí, které může loutka sdělit, ať už jde o předávání informací od učitele skrze loutku dětem, či o sdělení dítěte pomocí loutky dospělým (pedagog, rodiče apod.). Loutky mohou pomoci stydlivým dětem při komunikaci v komunitním kruhu, při komunikaci s učitelkou, při navazování kontaktů s vrstevníky.

Je-li cílem učitelky seznámit děti se životem zvířat a předat jim tak nové informace, může využít třeba loutky ježka, která jí může být dobrým pomocníkem nejen při úvodu do tematického celku. Bude sloužit jako motivace na začátek a pro zapojení dětí, které budou rády s loutkou komunikovat. Zároveň se dozvedí, co ježek jí, kde žije, jak vypadá atd. To vše hravou a zábavnou formou vhodnou pro děti předškolního věku. Předání informací proběhne v podobě povídání s ježkem, které bude vypadat zcela přirozeně.

4. Funkce kulturní (společenská)

Děti se seznamují s kulturou loutkového divadla, učí se naslouchat, kriticky hodnotit a vnímat divadlo jako tradici. Setkávají se s tradicemi využívajícími loutky (masopust, vynášení smrtky). Přicházejí do kontaktu s literárními texty ztvárněnými divadelně. Učí se vnímat loutky i jako součást naší kultury.

5. Funkce uvolňovací (relaxační)

Loutky na sebe přejímají trápení, bolest, touhy i radosti, ventilují je a prodělávají za diváka, a tak uvolňují napětí. Loutka, kterou děti drží samy na ruce, je přece někdo jiný než ony samy. Může být nafoukaná, ubrečená, veselá, může být naprostým opakem svého vodiče.

V praxi se často setkávám s tím, že je ve skupině vždy několik dětí, které preferují možnost hrát negativní roli nebo hrát s loutkou, již jsou dány negativní vlastnosti. Chtějí si vyzkoušet to, co se běžně nemůže, prožít si negativní pozici a emoce a uvolnit tak napětí - ventilovat se.

Jiný druh hry může napomoci pojmenovat pocity, vyjasnit si situaci a vyrovnat se s ní. Krátká hra, kterou učitelka dětem sehraje, může být o tom, jak šel zajíček poprvé do lesní školky. Loutka se vzteká, odmlouvá, odmítá a přemlouvá. Děti si s loutkou tyto pocity a postoje prožijí, vcítí se do jejích pocitů a o nich si pak mohou i popovídat.

6. Funkce zábavná

Každé dítě má rádo smích, poměrně brzy chápe i jednoduchý humor. Je pak pozitivněji naladěno, vnímá příjemné emoce a radost sdílí s ostatními. Loutka je prostředníkem, který zábavu předává, a samo dítě může pomocí loutky zábavu nejen přijímat, ale také vytvářet.

7. Funkce didaktická

Využití loutky jako didaktické pomůcky zpestřuje škálu vzdělávacích metod a prostředků v mateřské škole. Pro děti jde o metodu přirozenou, stejně jim blízkou jako samotná hra. Do didaktické funkce můžeme zařadit různé aspekty loutky, mezi něž patří - motivace, vzdělávací pomůcka, hračka, pomůcka pro rozvoj prosociálního chování, rozvíjení fantazie atd. (viz. kapitola Využití loutky v MŠ).

Všechny uváděné funkce se navzájem prolínají. Jedna krátká hříčka s loutkou může splnit hned několik funkcí najednou.

Naši školku měl navštívit policista se služebním cvičeným psem. Náš týdenní program byl tedy nazván „Pejsek kamarád“. Právě zde se nám naskytla výborná možnost, jak využít našeho maňáskového pejska, který je ve třídě dětem stále k dispozici. Ráno, když jsem ho vzala na ruku, pejsek pozdravil a představil se. Děti samozřejmě pejska zdravily rovněž. Pejsek byl stydlivý, což bylo pro děti zábavné a také napínavé. Potom dětem vyprávěl příběhy (známé z literárních textů), povídal si s nimi (podával jim informace o tom, co mají psi rádi, co neradi, připravoval je na návštěvu živého psa) a před spaním jim četl pohádku. Byl pro nás všechny důležitý jako motivace, inspirace, zábava, výchovný prostředek a pomocník při získávání nových poznatků. Zároveň se stal pro děti kamarádem a vzorem. Navíc převzal i úlohu nezbytného průvodce po celý týden. Loutka v tomto případě měla hned několik funkcí a naplnila řadu cílů, které jsem si stanovila.

2. DÍTĚ, HRA, LOUTKA

2.1 DÍTĚ A HRA V PŘEDŠKOLNÍM OBDOBÍ

Hra je chápána jako nejpřirozenější projev dítěte v předškolním věku. První hra začíná již v batolecím období a pro dítě a jeho rozvoj má podstatný přínos. Dítě pomocí hry realizuje své představy, zkušenosti a stává se tak pro něj pomůckou či metodou v poznávání světa. Vrcholným obdobím hry je věk mezi třetím až sedmým rokem, a proto je tato doba nazývána obdobím hry, někdy také „zlatý věk hry“. Jejím základním významem je pozitivní vliv na správný vývoj dítěte. Podle S. Kořátkové (2008, s.105) je hra „základní potřeba dětí a předškolní období by ji mělo dovolit naplňovat v její intenzivní podobě“. Každé dítě by proto mělo být ke hře podněcováno.

Děti inspirují ke hrám nové situace a podněty, které mohly odpozorovat nebo prožít. V tomto věku je též důležitý vzor, vidí-li hru učitelky či jiného dítěte s hračkou eventuálně loutkou, též projeví snahu opakovat zhlédnutou činnost, napodobovat a vyzkoušet si ji. L. Šulová (2009, s.22) napsala, že dítě by mělo mít: „...možnost hrát si často a spontánně. Projevit, co ho baví, co mu jde, pro co má dispozice. Jsou děti, které si vydrží hodiny tiše hrát se stavebnicí, jsou děti, které musí stále mluvit a hrát „rolí“ třeba vůči plyšovým hračkám a panenkám.“ Proto i zájem dětí o hru s loutkou se individuálně liší. Některé děti loutky vyhledávají, jiné preferují jiný druh hry. Hru s loutkou můžeme zařadit mezi hry námětové, obecně pojmenované „hra na něco“. S. Kořátková (2009, s.7) uvedla: „Vědomé přijetí a dodržování role znamená kolem 4.roku přelom ve vývoji dětské hry. Spočívá zprvu ve výběru hlavních rolí, v přijetí vnějších znaků postavy, jako je tón hlasu, užívání charakteristického gesta a pohybů, verbálních a neverbálních výrazů. Důležité jsou i vnější rekvizity a zástupné předměty (čepice, šátek...)“. V tomto období děti obzvláště projevují zájem a první schopnosti vodit loutky, hledají konkrétní druh loutky či rekvizity, vyžadují obecenstvo.

Podle Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (dále jen RVP PV) má v mateřských školách probíhat vyváženě volná a řízená činnost. A tak je třeba, aby loutky jak v řízené činnosti, tak ve volné hře měly své nezastupitelné místo.

Být k dispozici učitelům i dětem, při volné hře figurovat v nabídce hraček a poskytnout tak každému z dětí možnost výběru podle jeho potřeb, jak se s loutkou a se smysluplně zaměřenou hrou s ní nenásilně seznámit. Podle S. Kořátkové (2008, s.105) volná hra „...dovoluje používat vlastní tempo i způsob přicházení na kloub fungování okolního světa prostřednictvím spontánního učení“. Dále tato autorka napsala o přínosu hry pro dítě, že je možností, jak vše prozkoumávat, uplatňovat svou aktivitu, využívat svého myšlení a dovedností. Hra přináší radost, je prostorem pro relaxaci, uvolnění i seberealizaci. Pro vychovatele je navíc možností sledovat, co dítě zajímá, posoudit jeho schopnosti, zvolit pro dítě vhodnou hračku a v neposlední řadě jde o metodu učení. (Kořátková 2008)

V předškolním vzdělávání je hra pro svůj mnohostranný přínos stěžejní metodou v pedagogické práci. Proto i hru s loutkou můžeme v praxi zařadit mezi metody práce s dětmi. V závěru je ovšem třeba upozornit, že je důležité poskytovat při hře dítěti stále pocit jistoty, ochrany, bezpečí a zázemí, protože jakmile není toto zázemí plně stabilní, dítě neexperimentuje, nezkoumá - nehraje si.

2.2 HRA S PŘEDMĚTEM

Využívání různých předmětů má svůj počátek už v nemluvněcím období. Dítě zkoumá předměty, postupně a leckdy i dramaticky objevuje svět kolem sebe. Jde o složitou důležitou část vývoje. H. Jurkowski (1997, s.219) podle D.W. Winnicotta uvádí dokonce několik etap při rozvoji vztahů mezi dítětem a věcí, od jejího nalezení přes pokus o její ničení a následně snahu o její upotřebení. A současně tvrdí: „Pokus o destrukci věci přitom může být nevědomou, zastřelou láskou k ní.“ Hra s předmětem představuje styk dítěte s vnějším světem. Po prvních zkušenostech s věcmi (setkání - ničení - pokus o upotřebení) s nimi dítě začíná intenzivně rozvíjet další a hlubší vztahy. Hru tak můžeme v těchto souvislostech nazvat jakýmsi tréninkem.

Hra je pro děti jednou z nejdůležitějších denních činností. J. Piaget použil název symbolická hra, která se u dítěte vyskytuje již před druhým rokem věku a průběhem času se stále se proměňuje a obohacuje. Pronikání symbolismu do dětské

hry označuje i užívání předmětů a pomůcek ke hře. Dítěti stačí věci pouze podobné, zastupující skutečné předměty. Dítě snadno nahradí tužku nebo lžici klacíkem a často zjišťuje, zda jsme jeho symboliku přijali tím, že nám ze své lžice nabídne neviditelné sousto apod. Též využívá různých rekvizit, které jsou v dětské hře neméně důležité. Hru je potřeba podporovat a nabídnout dětem bohatý výběr různých předmětů a pomůcek k jejímu co nejširšímu rozvinutí. Jen si představme všechno možné i nemožné, s čím si můžeme hrát. S čím si hrají děti dnes, s čím jsme si hráli my jako malí, s čím si hráli naši dědečkové a babičky. Není špatné vzpomenout na staré doby a poskytnout dětem předměty pro hru, které pro ni nejsou v mateřské škole běžně určené. Kamínky, klacíky, šátky, víčka z PET lahví, krabice, žínky na nádobí, kolíčky na prádlo, písek, atd. Různorodost předmětů rozvíjí dětskou fantazii, smyslové vnímání, podporuje zvědavost, seznamuje s různými materiály, tvary, funkcemi věcí, a tak naplňuje potřeby dětí.

Podle Maurice Rheimse H. Jurkowski (1997, s.219) uvedl: „Dítě se identifikuje s předmětem, který vlastní. Jeho existence potvrzuje existenci vlastníka a umožňuje vypořádat se se životními konflikty.“ V mateřské škole se setkáme s mnoha dětmi, které projevují silné citové pouto k určitému předmětu či hračce. A to zejména v období adaptace na nové prostředí - při nástupu do mateřské školy. Předmět je zpravidla přinesen z domova a dítě ho využívá jako pomocníka při vyrovnávání se s odloučením od rodičů. Hračku hladí, mazlí se s ní, sleduje, zda je věc na stejném místě, při její ztrátě projevuje silné znepokojení a negativní emoce. Taková hračka přináší dětem pocit jistoty a bezpečí už tím, že voní jako domov, připomíná rodiče. Stejně tak i různé předměty v mateřské škole jsou mnohdy důvodem velkých sporů mezi dětmi. Vyšší oblíbenost některé hračky anebo předmětu vyvolává mezi dětmi konflikty. Vztah dítěte ke hračce nacházející se ve vybavení třídy není obvykle tak silný jako ke hračce přinesené z domova, ovšem může působit jako náhrada za takový předmět. Dítě si ke hračce vypěstuje vztah, nárok na ni a při zájmu jiných dětí o tutéž hračku aktivně bojuje a hračku brání jako své vlastnictví.

Lenička chodila do mateřské školy od tří do šesti let. Plyšového medvídku nosila po celé tři roky s sebou každý den. Plyšová hračka musela Lenku doprovázet i na různých mimoškolních akcích. Pokud se stalo, že si po odchodu domů medvídku zapoměla ve školce nebo naopak doma po příchodu do školky, ihned se hračky

dožadovala zoufalým pláčem a odmítáním jakékoliv domluvy a komunikace. Plyšový medvídek byl pro ni důležitý nejen při pobytu v MŠ, ale též doma v přítomnosti rodičů.

2.3 HRAČKA, PŘEDMĚT, LOUTKA

Hračka je předmět využívaný při hře a svou hodnotu si získává už od pradávna v mnoha podobách. E. Opravilová (2004, s.25) popsala hodnotu hraček „...jako součást hmotného prostředí, ovlivňují vývoj a výchovu, ale zároveň jsou i cenným kulturním statkem. Ztělesňují vztah starších generací k dětem, způsob života společnosti, její civilizační úroveň i smysl pro krásu.“

Hračka je také symbolickou pomůckou, která pomáhá naplňovat hru. S. Kořátková (2009, s.15) uvádí: „Čím méně je konkrétní a více symbolická, tím může mít širší použití.“ Rozvoj tvořivosti a dovedností úzce souvisí s výběrem hračky. Dětem bychom měli poskytnout dostatečný prostor pro výběr hraček a jejich kombinování. Od dávných dob děti využívaly různých předmětů jako hraček (kamínky, špalíčky, různé přírodniny...). Moderní doba však přináší hračky často příliš konkrétní a tudíž méně podporující fantazii, omezující rozvoj dětí a jejich tvořivost, výběr je často ovlivňován reklamou a z mnoha dětí se vytrácí schopnost tvořivě přemýšlet. Trh plní hračky z nekvalitních plastových materiálů - netrvanlivé, často esteticky nevkusné, nezdělané a nebezpečné, nepodporující vhodně rozvoj dítěte. S. Kořátková (2008, s.105) napsala: „Plné uspokojení ze hry souvisí se širokou nabídkou kvalitních a podnětných hraček.“ Právě loutka je onou funkčně kvalitní a podnětnou hračkou, která se v rukou dětí už po staletí objevuje v různých podobách. Ovšem nesmíme zapomínat, že stejně jako každou jinou hračku je třeba loutku vybírat dle určitých kritérií, které by měla dobrá hračka splňovat. Být kvalitní v hygienickém a estetickém zpracování, vybraná přiměřeně věku, zájmům i pohlaví dítěte. E. Opravilová (2004) popisuje správnou hračku jako předmět podněcující pohybový, smyslový, rozumový, citový a estetický vývoj dítěte, rozvíjející společenské postoje, podporující fantazii a tvořivost. Hygienicky nezávadný, bezpečný, vkusný, přitažlivý, odolný a trvanlivý.

Při výběru hračky, tzn. i loutky, je třeba dbát na vkusné výtvarné zpracování, nápad a vtip, fantazii, cit při volbě materiálu a estetickou působivost. Je třeba při nabídnutí loutky dětem myslet na to, aby dítě mělo dostatečný prostor pro výběr jak druhu loutky, tak použitého materiálu a estetického zpracování. Je vhodné a žádoucí vytvořit komplexní koutek, ve kterém se děti mohou věnovat své oblíbené hře. V případě loutek je velice oblíbené třídní divadélko, dětem přístupné kdykoli během volné hry a vybavené řadou loutek různých druhů, velikostí, materiálů a estetických ztvárnění. I zcela obyčejný předmět se může stát loutkou. L. Richter (1997, s.47) loutku definoval následovně: „Loutka je objekt - předmět, jímž se zachází tak, aby vystupoval jako subjekt.“ Věc, která loutku zastupuje, je využívána zejména v dramatických hrách. Tyto hry též můžeme nazvat hry námětové. Děti hrají v určité roli a předměty využívají jako rekvizity, mění jejich funkci nebo je oživují. Dítě při námětové hře, například v koutku s dětskou kuchyňkou, využívá hračky, které jsou zmenšeninami opravdových praktických předmětů (dětský plastový nůž, vidlička), používá obleky (klobouky, zástěry), zapojuje plyšové hračky, panenky, které oživuje a ony se tak stávají loutkami. Pokud dítě nemá k dispozici hračky pro danou hru, vytvoří si hračku samo. Místo měchačky větvička, namísto panenky šiška. Loutkou se pak může stát třeba dýně s jeřabinami místo očí a žaludem ztvárňujícím nos.

Děti dokáží bohatě fabulovat, tzn. že nechávají volně proudit myšlenky a představy a vyslovují je bez autocenzury. (Kotátková 2009) Pracují s vlastními zkušenostmi a zážitky a přenášejí je do fiktivních situací, zkouší nové kontexty neomezované realitou. Tomuto typu her říkáme fiktivní nebo také dramatické (námětové). K těmto námětovým hrám dochází především při volné hře a dítě často žádá mnoho rekvizit a pomůcek, které mu pomohou ztvárnit jeho fiktivní námět. Právě mezi těmito pomůckami se může objevit mnoho předmětů, které mohou zastávat funkci loutky.

Učitelka v mateřské škole může využít k oživení celou řadu předmětů. Věci se začnou chovat jako živé a z původního nečinného objektu se stávají jednajícím subjektem. V mateřské škole je poměrně časté využívat personifikování předmětů. *Výjimkou nejsou „školkové fráze“ typu: „Podívej se na chudinky bačkůrky, tys je tam nechal rozházené a ony pláčou.“* Používání tohoto způsobu komunikace s dětmi je

poměrně ustáleným způsobem. Děti jsou opravdu ochotné vnímat bačkory jako smutné, přestože pouze leží a neprojevují známky života. Bezpochyby i bačkor je možné využít jako loutek. Děti ožívování předmětů používají i ve vlastní hře a je jim naprosto přirozené.

Bačkorky jako loutky mají svůj příběh, ve kterém se mohou např. navzájem hledat: „Ahoj, děti, já jsem bačkorka Barunka a hledám sestřičku Boženku, neviděly jste ji? Zase se někam zatoulala, snad se neztratila v tom košíku se zapomenutými bačkorkami. Ale pro jistotu se tam kouknu. Boženku nevidím. Haló, Boženko, jsi tam?“ říká Barunka. „Jsem tady, pomoz mi ven, prosím.“ Vydáváme bačkorku po bačkorce a děti rozhodují, zda se podle vzoru jedná o Boženku.

Uvědomme si, že loutka sama o sobě je v podstatě také věc. Samotní loutkáři tvrdili, jak Jurkowski (1997, s.15) uvedl, že „...loutka je věcí zhotovenou k divadelnímu užití, zatímco běžná věc ne, nemá to žádný větší význam, protože v divadle je rozhodující umělecký záměr. Obyčejná věc tedy může získat status loutky tím, že se umělec rozhodne užít ji jako jevištní postavu. Dodávali, že jak loutkou, tak předmětem prezentovaná postava vzniká na jevišti pomocí téhož média, jímž je určitý záměrný pohyb.“ Proto je možné spoustu předmětů využít k divadelnímu představení. Ovšem předměty, které se rozhodneme oživit, musíme vybírat. Není možné vzít do ruky cokoliv a hrát, že jde o živou věc. Ona magičnost by se vytratila a loutka by tím zevšedněla nebo ztratila věrohodnost. H. Jurkowski (1997, s.216) proto poznamenal: „Ačkoli každá loutka je předmětem, ne každý předmět je loutkou. Zachovat rozlišení je z mnoha důvodů užitečné. Loutka zhotovená pro divadelní užití je ikonickým znakem určité jevištní postavy. Předmět nezhotovený pro divadlo, ale k praktickému užití, je ikonickým znakem sebe sama. Aby mohly loutky splnit své divadelní funkce, čekají jen na to, až budou uvedeny do pohybu a doplněny mluveným textem. Jejich ikoničnost zůstává v souladu se scénářem akcí i dialogy. Jinak je to v případě užití věcí. Jejich ikoničnost je v souladu se scénářem akce, jen když jde o předmět personifikovaný (kartáč je živý a žije svůj kartáčový život).“

Loutkáři začali využívat v divadle loutek, aby obohatili své výrazové prostředky. Jevištní postavou mohla být jak loutka, tak předmět, který zastupuje materiální svět a pomáhá divákovi k přenesení do světa fikce. Což přináší podle H. Jurkowského (1997, s.216) „cenné estetické kvality“. Podle Jurkowského (1997) svět předmětů pronikl i do pohádek, kde žijí předměty svůj život, rozmlouvají mezi sebou a plní své funkce. Nejsou alegorickými postavami - nezosobňují lidské vlastnosti, ale jsou samy sebou, věcmi, které dostaly dar pohybu a řeči. Takové předměty bychom našli např. v Andersenových pohádkách.

Možnost oživení předmětů obohacuje i dramtizaci v prostředí mateřské školy. Věci mají své magické kouzlo. Věci mluví. Osobní věci promlouvají o nás, o našich vlastnostech, charakteru, vkusu, o našich úspěších a často mají i zajímavý vlastní příběh. Můžeme vymyslet nejednu hru, kdy je možné mluvit za nějaký předmět, ať už jde o část oblečení, věc z našeho pracovního stolu nebo u dětí o jejich oblíbenou hračku. Chceme-li, aby dítě spontánně začalo mluvit skrze hračku, stačí se obrátit přímo na hračku a potřást jí její plyšovou pravicí a pronést: „*Pěkný den přeji, jak se ti dnes daří?*“ Děti na jednoduchou hru snadno a rychle přistoupí, jejich výkony nejsou zatím divadelní, ovšem dokáží během chvilky vymyslet, co hračka chce, jak se jmenuje, kde bydlí, atd.

Větší děti (5 až 6leté) by jistě zvládly hru, kdy si mohou přinést oblíbenou hračku nebo předmět a mluvit za ně o jejich majiteli. Nebo se vcítit do předmětu a vysvětlit, proč se mu líbí či nelíbí být zrovna tímto předmětem, jakým předmětem by se chtěl stát, kdyby se mohl nechat znovu vyrobit. Další jistě známá hra - k čemu jinému by mohl předmět sloužit, než k tomu, k čemu slouží. Vymýšlet jeho nové funkce.

Malým dětem (3 až 4letým) zase vyhovuje jednoduchá hra, třeba s vařečkami, na které si mohou nakreslit oči a pusy. A už se vařečky mohou navzájem seznamovat, mohou vymýšlet svá vařečková jména třeba podle toho, co rády vaří, např.: „*Já jsem vařečka Polívkovka a ráda vařím polévky, protože je má můj kamarád Tomášek moc rád.*“ *Hra by šla oživit o napětí, vařečky by byly živé a mluvily by, jen když kuchař spí, ovšem probudí-li se, vařečky vaří a jsou zase pouze vařečkami. Děti jsou kuchtíci*

a využívají vařečku k její původní funkci, jak vrchní kuchař usne, vařečky ožijí a povídají si. Vedoucím hry může být dítě i učitelka.

Z předmětu-loutky k nám mimo jiné promlouvají i vlastnosti materiálu a též pohybové a funkční vlastnosti předmětu. Předmět se může kutálet, vznášet, jiný zase sypat či točit. Každý předmět běžné potřeby má svou funkci: síto přesívá, nůž krájí, nůžky stříhají. Předměty můžeme oživit a dát jim svůj příběh a přesto jim ponechat jejich funkci.

Dětem můžeme zahrát představení, v němž oživené předměty budou mít svou roli v příběhu, kde Krteček dostal k narozeninám látku na nové kalhotky. Ovšem jak takové kalhoty ušít? Krteček si neví rady. Pak si vzpomene, že za loukou bydlí švadlenka. Zaklepe na dveře, ale nikdo neotvírá. Vtom se zpoza dveří ozve: „Kdo to ťuká?“ - „Já krteček, chci poprosit švadlenku, aby mi pomohla ušít kalhotky.“ - „Jen pojď dál, švadlenka tu není, ale já ti pomůžu,“ řekne krejčovský metr. Přeměří látku i krtečka a říká: „Tak a teď se to musí tady a tady ustříhnout.“ V té chvíli se ozve: „Slyším něco o stříhání, shání mě někdo?“ řeknou nůžky. „Tady krteček shání švadlenku, aby mu ušila kalhotky, tak jsem mu je naměřil a teď to stačí jen ustříhnout,“ řekne metr nůžkám. „To není žádný problém“ řeknou nůžky a látku nastříhají. „A co teď?“ ptá se krteček. „Teď už jen sešít,“ poradí mu nůžky s metrem. „Támhle v krabičce odpočívá jehla, poprosi ji, zda nám pomůže.“ Krteček jehlu poprosil a jehla všechno sešila. Krteček tak dostal nové kalhotky a získal i nové kamarády. Všechny předměty si připravíme a můžeme dětem sehrát krátké divadélko. Pak si povíme, co jaký předmět umí – nůžky stříhají, jehla šije, metr měří a můžeme jmenovat i další předměty, které může švadlenka potřebovat. Děti se učí pojmenovat věci, k nim patřící slovesa a naučí se i to, že kdyby všichni nespolupracovali, tak by krteček nové kalhotky nikdy nedostal.

Předměty mohou mít v tomto postavení také různé charakterové vlastnosti. Děti samy mohou vybrat z hromádky předmětů, se kterými chtějí hrát divadélko, a udat jakékoli základní požadavky v ději. Osobně si vyberou, že nůž a vidlička budou tatínek s maminkou a lžička bude jejich holčička, která se ztratila. A na nás už může být vymyslet příběh dle žádostí dětí. Starší děti budou do textu jistě vstupovat a předkládat nápady, jak by mohl příběh pokračovat. Děti 5 až 6leté se zvládnou na pohádce

autorsky podílet a improvizovat. Není důležitý cíl, ale prožitek, který budou mít jak vodiči, tak diváci. V tomto příběhu už věci neplní své funkce běžného předmětu, ale zastávají novou funkci jako rodiče i s jejich charakteristickým chováním, dětskému životu blízkým.

2.4 DÍTĚ A JEHO HRA S LOUTKOU V DIVADELNÍM PŘEDSTAVENÍ

Děti, které navštěvují loutková představení a sledují práci s loutkou, projevují chuť svůj prožitek zopakovat. V jejich tvořivých hrách se pak často projevují prvky ze zhlédnutého představení a větší zájem o práci s loutkou.

Při spontánní aktivitě s loutkami a divadlem, na rozdíl od běžné námětové hry, děti často vyžadují diváky, s nimiž skrze loutky komunikují. Dětské vodiči rádi experimentují s pohybem loutky a snaží se tak o pobavení diváků. Ve hře zatím není zřejmá pevná struktura děje. Kvalita divadelní hry závisí na věku, mladší děti (3 až 4leté) nemají vymyšlený plán a děj se rozvíjí při hře spíše nahodile. Dětský divák při sledování svých vrstevníků při hře s loutkami toleruje „daná“ pravidla, kdy divadlo „musí“ mít diváky. Dítě tedy nedočkavě sedí a sleduje přípravu i samotnou hru. Snaží se komunikovat s loutkami, mluví na ně, snaží se jich dotýkat, zejména mladší děti nevydrží děj pouze sledovat. Dítě-divák se snaží aktivně zapojit, nabízet rekvizity, zasahuje do děje, chodí sledovat děj za oponu. I tak přináší divadelní hra s loutkami všem účastníkům radost. Je velice blízká dětské tvořivé námětové hře a rozvíjející se fantazii. A dětské hraní divadla se tak stává v mateřské škole oblíbenou zábavou. Hru je třeba stále podněcovat, stát se divákem či spoluhráčem, posouvat děj a rozvíjet navozené nápady dětí. Děti se tak učí aktivnímu tvoření, spolupracují, naslouchají, učí se plynule hovořit.

Z pozorování dětí při hře s loutkami v třídním divadélku jsem zjistila, že většina dětí chce být hercem-vodičem. Hrané divadélko má tak mnohdy třeba čtyři herce a pouze jednoho diváka.

Divadlo je vhodné neustále doplňovat o nové loutky, jak koupené, tak vytvořené dětmi. Podílet se mohou všichni na tvorbě kulís, loutek nebo jiných rekvizit.

Takové loutkové divadlo podporuje spolupráci dětí a rozvíjí jejich řečové schopnosti, potlačuje stud a zároveň naplňuje potřebu uspokojení ze hry. Divadélko je možné zakoupit z různých materiálů - dřeva, textilií, laminátu, atd, ale rovněž vyrobit např. z kartonové krabice nebo stačí vytvoření improvizovaného divadla třeba ze židlí. Kulisy i rekvizity mohou děti najít ve třídě v podobě vybavení dětské kuchyňky, ústřížků látek, částí stavebnic, atd. Nebo si je mohou snadno vyrobit - vystříhnout či nakreslit třeba z papíru.

V praxi se mi osvědčilo nechat dětem improvizované loutky i divadlo, které jsem použila např. při řízené činnosti, na stejném místě ve třídě se všemi pomůckami. Děti ihned šance představení si znovu přehrát využijí při volné hře. Divadélko tak nachází mnoho zájemců ještě hodně dní po úvodní činnosti.

Divadelní představení dětí pro celou třídu nebo školu je již náročnější a schopné jsou ho spíše jen starší děti (5 až 6leté). Hra už není spontánní a obecnost tvoří velký počet dětí i dospělých. Zde je tudíž třeba, aby se dítě nestydělo a umělo se souvisle vyjadřovat a srozumitelně mluvit, dobře spolupracovalo, bylo tvořivé a mělo chuť hrát. To vše lze očekávat zpravidla až po pátém roce dítěte. Děti šestileté už dovedou vymyslet samy jednoduchý děj a úkolem pedagoga je dát jim co největší prostor při této tvořivé činnosti, být nápomocen, ovšem nechat děti zapojit se nejen při samotné hře s loutkou, ale též při vytváření scénáře, výběru loutek a výrobě a hledání rekvizit. Ródl a kol. (1965, s.28) napsali „nezapomenutelnou“ větu: „Cestu hledání nelze dětem usnadňovat tak, aby nakonec neměly co hledat.“ Což při práci s loutkami platí dvojnásobně, jelikož právě loutky přinášejí zábavu ze světa fantazie a fikce, kde je zdrojem zábavy právě ono hledání a očekávání. Zejména tvořivé myšlení je pak nejpodstatnější složkou při hře s loutkami.

2.5 JAK DĚTI LOUTKU VNÍMAJÍ

Loutka působí magicky a poněkud nadpřirozeně, což je spojeno i s původem loutky. Jak L. Richter (1997, s.13) uvedl: „Důvod existence loutky je poněkud hlubší. Loutka od svého dávného předchůdce – modly - až po dnešek fascinuje člověka svou dvojakostí: svými smysly přesně vnímáme její materiální - předmětnou podstatu (vidíme kus opracovaného kamene, dřeva, pár hadříků) a zároveň se zdá být i něčím jiným (živou bytostí). Což je přímý důsledek znakovosti loutky.“ Loutka je proto netradičním, neobyčejným, zajímavým a trochu i tajuplným průvodcem či kamarádem. Děti loutku vnímají jako živou bytost, toto vnímání je přirozené do 7. až 8. roku mentálního věku a proměňuje se až s nástupem do základní školy. Dětská hravost, zvědavost i snaha napodobovat je prostředkem rozvoje, který je třeba co nejvíce využívat. A právě proto, že hra s loutkou je velmi podobná hře samotné, jsou loutky pro předškolní věk jako stvořené. Poskytují dětem prožitky, zábavu, uvolnění, přináší jistý druh sdělení, to vše je důležité pro další vývoj dítěte. Hra s loutkou a její propojenost se světem fantazie a magična je velice vhodná pro předškolní věk, kdy děti mají blízko od světa reality k fikci. Snadno se proto nechávají fascinovat a vtáhnout do života loutky. Myšlení dětí v předškolním věku se liší od dětí starších, a tak si loutka lehce získá pozici jako přirozený vzor či rádce a zároveň je přinašečem a producentem zábavy a pohody.

Děti v předškolním věku mají velkou fantazii. Dokáží oživit jakýkoli předmět nebo jakkoli pozměnit jeho původní funkci. Ve vývojové psychologii se dozvíme o vývoji poznávacích procesů v předškolním věku. Dítě předškolního věku mnohdy mezi fantazií a realitou nerozlišuje, čemuž se říká *konfabulace* - dítě interpretuje realitu tak, aby byla srozumitelná a přijatelná. Podle M. Vágnerové (2000, s.106) své fantazijní představy kombinuje s realitou a je o jejich pravdivosti přesvědčeno. Stejně tak žije v přítomnosti - tzv. *prezentismus*; dítě je zaujato tím, co je právě teď. Dalším znakem myšlení předškolního dítěte je *magičnost* - věci, které nechápe, dokreslí svou vlastní fantazií. Nečiní však velký rozdíl mezi fantazií a skutečností. Dětská fantazie se projevuje i *animismem*, event. *antropomorfismem a personifikací* - dodávání neživým věcem vlastností a rysů živých bytostí. Takový způsob výkladu usnadňuje dětem orientaci ve světě, který teprve poznávají. Všechny tyto znaky dětského myšlení

nahrávají loutkám k tomu, aby byly dětmi oblíbené a lákavé, a jejich nedostatky v pohybu, mimice či způsobu vedení byly bez velkých problémů přehlíženy.

Zmíněné znaky myšlení předškolních dětí jsou viditelné především v dětské hře. Místo auta jezdí s kostkou, místo panenky využijí vycpanou ponožku a slunce může klidně představovat kousek žluté látky. Podobně je to s loutkami. Učitelka s loutkou, jako metodou práce s dětmi, musí umět činnost s loutkou nabídnout. Děti pak rády a rychle přistoupí na její hru. Vidí, že loutka spí, přestože má otevřené oči, představí si, že pláče, přestože se usmívá. Fantazii dětí je třeba naslouchat a akceptovat a může tak vzniknout mnoho zajímavých loutkových hříček, které budou pro děti zážitkem i přínosem díky naší snaze, dětskému vnímání a fantazii.

3. LOUTKY V MŠ

3.1 VYUŽITÍ LOUTKY V MŠ

Práce s loutkami v mateřských školách má specifický obsah a způsob. Svůj podíl má i ve výchově a vzdělávání, na což je právě tato kapitola převážně zaměřena.

Spojení výchovy a užití loutek poznamenala i významná osobnost 20. století v dramatické výchově - Hana Budínská. Loutkové divadlo označuje: „...ne jako cíl, ale jako prostředek. Jako prostředek k všestranné výchově dětí...“ (Provazník 2008, s.43) Loutka se stává prostředkem pro zdůraznění, zaujetí a zvýšení prožitku v zábavě, výchově i ve vzdělávacím procesu. Dále zdůraznila: „...málokde máme příležitost tak šťastného spojení estetické, polytechnické i morální výchovy, tak komplexního působení na výchovu všestranně rozvinutého člověka s tvůrčím přístupem k práci, jako právě v loutkovém divadle...“ (Provazník 2008, s.43) Jde o metodu práce s aktivní účastí dětí, ať už jako diváků, či jako samotných aktérů. Divadlo může ztvárnit mnohé, podporuje aktivní vnímání dětí, pomáhá k rozvoji nejen jednotlivce, ale celé skupiny jako celku. Loutky jsou pro děti ukazatelem společenských zásad a hodnot, silně působí na jejich city a poskytují jim prožitek. J. Švec (1978, s.93) řadí loutky v mateřské škole „...k metodám a formám komplexního působení na dítě v rámci výchovně vzdělávacího procesu. Oživená loutka upoutává pozornost dětí, přispívá k vytvoření úzkého kontaktu s nimi a vyvolává jejich aktivitu.“ Zapojení loutek jako pracovní metody učitelky mateřské školy by se mělo stát součástí školních vzdělávacích programů všech mateřských škol. A učitelkám i dětem by měla být poskytnuta rozsáhlá nabídka při výběru loutky a dalších pomůcek pro práci s loutkou.

V mateřské škole se setkáme s mnoha metodami práce s dětmi. Známé jsou např. individuální a skupinové práce, volné a didaktické hry, kooperativní metody, metody dramatické výchovy, metody výtvarné, hudební, pohybové a další.

Metodické postupy předškolního vzdělávání mohou být založeny na řadě principů, které E. Svobodová (2007) nazvala metodickými postupy a roztřídila je takto:

1. Metody založené na prožitku - bez prožitku se žádná činnost neobejde, nejsilnější prožitky ovšem vznikají při aktivní činnosti. Silné prožitky přináší zejména metody dramatické hry a hry v roli.
2. Metody založené na vzoru - nejčastějším vzorem je pro dítě blízký člověk, může jím ovšem být i postavička z televize či divadla.
3. Metody založené na hře - hra je přirozenou a oblíbenou činností dítěte, přináší radost a potěšení a ve vývoji dítěte je velice důležitá.
4. Metody založené na pohybu - dítě má větší potřebu pohybu než dospělý a navíc se nedokáže dlouze soustředit. Je proto třeba, aby dítě mělo dostatek prostoru a možností být pohybově aktivní.
5. Metody založené na manipulaci a experimentu - dítě ke svému rozvoji potřebuje manipulovat, zkoumat a experimentovat s různými předměty a materiály.
6. Metody založené na komunikaci - komunikace prostupuje celý pobyt dítěte v mateřské škole a dítě se učí jejím základům i postupnému rozvíjení.
7. Metody založené na tvoření - pro dítě je důležitý zejména proces tvoření, nikoli jeho výsledek, je proto třeba mu poskytnout dostatek materiálů a možností k tvorbě.
8. Metody založené na fantazii a magičnu - svět fantazie je pro dítě blízký, často mezi ním a realitou nejsou pro dítě pevné hranice, je jeho zdrojem dobrodružství a prožitků.
9. Metody založené na myšlenkových operacích – dítě řeší hádanky, přichází na kloub věci, rozvíjí své myšlení a evokuje minulé zkušenosti.

Všechny metody se navzájem prolínají, neexistuje čistá metoda; každá má v sobě několik metod dalších. Pokud budu mluvit o těchto metodách jako o principech

a o práci s loutkou jako o metodě, lze říci, že pro práci s loutkou lze využít všechny uváděné principy.

Metoda je způsob, jak dosáhnout nějakého teoretického či praktického cíle. I při využívání loutky v práci učitele dochází k naplňování stanovených a sledovaných cílů. A jelikož i hry samotné je v pedagogické činnosti využíváno jako metody při dosahování výchovně vzdělávacích cílů, můžeme říci, že i hra s loutkou jako specifikovanější forma hry může být metodou.

Hra učitelky s loutkou se realizuje v úzkém kontaktu s dětmi, se kterými je ve styku denně, a tak publikum dobře zná a může mu hru s loutkou přizpůsobit a reagovat na přání a potřeby dětí. Samozřejmě je třeba respektovat možnosti skupiny, věk dětí a děti nepřetěžovat. Učitelka má vnímat dětské reakce, reagovat na ně, snažit se udržovat pozornost dětí a být ochotná přijímat a realizovat jejich nápady. Příprava představení s loutkou mnohdy vyžaduje osvojení řady individuálních, sociálních, tvořivých, uměleckých a dá se říci, že i odborných (podle daného tématu) dovedností a vědomostí. Představení je specifickým zážitkem plným komunikace. Plán není třeba mít přesně do detailu promyšlený. Zpravidla by se mělo využívat z větší části improvizace, aby komunikace nebyla nijak omezena či svázána stanoveným plánem. Loutka je nenucená, přirozená a působí hravou formou, čímž je dítě vtaženo do hry. Mezi loutkou a divákem vzniká úzký kontakt. Děti rády a nenuceně s loutkou komunikují a plní její přání.

V mateřské škole též pokládáme základy pro vztah dítěte k umění a kultuře. Vytváříme v dětech zálibu a touhu po sledování loutek a loutkového divadla vůbec. Je proto důležité, aby činnost s loutkou pro děti byla pěstována od malička a podávána srozumitelně a zábavně. J. Provazník (2008, s 43) podle Hany Budínské uvedl: „Děti zde mají možnost aktivně a tvůrčím způsobem zasahovat hned do několika oborů estetické výchovy a vedoucí může využít této práce k tomu, aby se naučily porozumět a chápat umění vůbec.“ Je tedy na učitelce, aby se k loutce, jejímu výběru a práci s ní postavila s nadšením, a tak přirozeně zvýšila zájem předškolních diváků. Je podstatné, aby děti loutka bavila, zaujala je a něco pozitivního jim předala, avšak aby se nestala

běžnou a příliš okoukanou. Loutky v mateřské škole mají podíl na vytváření veselé a příjemné atmosféry a vliv na rozvoj pozitivního myšlení u dětí.

Učitelka v mateřské škole využívá a nabízí loutku za určitým účelem a je si vědoma záměrů, pro které si loutku vybrala. „Práce s loutkou v mateřské škole se liší od činnosti loutkových divadel svým konkrétním cílem, který vyplývá z potřeb a prostředí mateřských škol, z charakteru kolektivu diváků i osoby hrající učitelky.“ (Švec 1978, s.93) Loutkové hry v mateřské škole směřují k naplnění cílů, které si učitelka předem stanoví. Tyto cíle vycházejí z potřeb dětí a jsou určeny pro odpovídající skupinu, kterou učitelka dobře zná. Cíle, kterých chce pedagog dosáhnout, musí být v souladu s RVP PV (2004), který jako kurikulární dokument vymezuje závazné rámce vzdělávání. Cíle jsou v RVP PV stanoveny v podobě záměrů (v úrovni obecné) a v podobě výstupů (v úrovni oblastní). Podle RVP PV má vědomé a systematické sledování a naplňování stanovených záměrů v každodenní praxi spolehlivě vést k dosahování předpokládaných výstupů. Účelem je budování a naplňování klíčových kompetencí (tj. výstupy, resp. obecnější způsobilosti, dosažitelné v předškolním vzdělávání).

Klíčové kompetence jsou v RVP PV (2004) rozděleny do pěti oblastí, ve kterých loutka může pomáhat při jejich budování:

1. **Kompetence k učení** - soustředěně pozorovat, všimnout si souvislostí, experimentovat, užívat jednoduchých pojmů, získat elementární poznatky o světě lidí, kultury, přírody, spontánně i vědomě vyvíjet úsilí, soustředit se na činnost...
2. **Kompetence k řešení problémů** - řešit problémy, experimentovat, spontánně vymýšlet nová řešení problémů a situací, hledat různé varianty a možnosti, využívat fantazii a představivost, projevat snahu, nebát se chybovat...
3. **Kompetence komunikativní** - ovládat řeč, vhodně formulovat věty, samostatně vyjadřovat své myšlenky, rozumět slyšenému, slovně reagovat, vést smysluplný dialog, dokázat se vyjadřovat, sdělovat své prožitky, pocity a nálady, domlouvat se gesty, rozumět jejich významu a funkci, průběžně rozšiřovat slovní zásobu a aktivně ji používat...

4. **Kompetence sociální a personální** - samostatně se rozhodovat o svých činnostech, ve skupině se dokázat prosadit i podřít, domlouvat se a spolupracovat, být schopné přijímat kompromisy, napodobovat modely prosociálního chování a mezilidských vztahů, dodržovat dohodnutá pravidla...
5. **Kompetence činnostní a občanské** - své činnosti a hry se učit plánovat, organizovat, řídit a vyhodnocovat, zajímat se o to, co se kolem děje, chápat, že činnost a podnikavost je přínosem, mít představu o lidských hodnotách... (Smolíková K., Opravilová E., Havlínová M., aj. 2004)

Podle RVP PV (Smolíková K., Opravilová E., Havlínová M., aj. 2004, s.14) je: „Soubor klíčových kompetencí ve svém celku ideálem, k němuž většina dětí nedospěje a dospět nemůže. Soubor klíčových kompetencí nabízí pedagogům poměrně jasnou představu, kam směřovat, o čem usilovat.“ Vše má probíhat vhodnými metodami práce maximálně přizpůsobenými vývojevým, fyziologickým, kognitivním a emocionálním potřebám dětí této věkové skupiny. Podle RVP PV jsou pro naplnění záměrů vhodnými metodami prožitkové a kooperativní učení hrou a činnosti dětí založené na přímých zážitcích dítěte, což práce s loutkou bezpochyby naplňuje. Je třeba doplnit, že máme na mysli činnosti s loutkou, s níž pracuje učitelka směrem k dětem, spontánní i řízenou hru dětí s loutkami a též loutkové divadlo jak dětí, tak i pro děti. Pokud loutku zvolíme jako prostředek pro naplnění našeho cíle, je důležité stále vnímat reakce dětí, které jsou pro nás aktuální zpětnou vazbou. Je třeba ihned reagovat a pracovat dle potřeb a zájmů dětí. Vhodná je okamžitá návazná reflexe po činnosti s loutkou a ověření si vnímání loutky dětmi. RVP PV dává možnost a svobodu přizpůsobit činnosti zájmům a potřebám dětí, a tak volit metody a prostředky námi pedagogy již ověřené. Takže se každému z nás může stát práce s loutkou osvědčenou metodou.

Vzdělávací obsah je v RVP PV uspořádán do pěti vzdělávacích oblastí a činnost s loutkou různou měrou tyto oblasti prolíná. Obsah předškolního vzdělávání představuje hlavní prostředek vzdělávání dítěte v mateřské škole. Učivo je vyjádřeno v podobě činností, popř. příležitostí a nahrazeno pojmem vzdělávací nabídka.

Oblasti vzdělávání jsou rozděleny do těchto pěti celků:

- 1. Dítě a jeho tělo**
- 2. Dítě a jeho psychika**
- 3. Dítě a ten druhý**
- 4. Dítě a společnost**
- 5. Dítě a svět**

Každá vzdělávací oblast obsahuje vzdělávací nabídku (to, co pedagog nabízí) jako prostředek vzdělávání, představuje ve svém celku soubor (souhrn) praktických i intelektových činností, popř. příležitostí vhodných k naplňování cílů a k dosahování výstupů. Učitel by měl vzdělávací nabídku ve své praxi (tzn. při práci ve třídě) respektovat a tvůrčím způsobem ji konkretizovat tak, aby nabízené činnosti byly mnohostranné, maximálně pestré a svou úrovní odpovídaly konkrétním možnostem a potřebám dětí. Do této vzdělávací nabídky můžeme zařadit i práci s loutkami, popř. hru s předmětem jako s loutkou. Autoři RVP PV navrhli vzdělávací nabídku v jednotlivých celcích a při každé činnosti má pedagog prostor pro využití vlastních metod a prostředků. Ve většině z nich lze činnost s loutkou využít, i když není konkrétně doporučována.

Vzdělávací nabídku, kde lze využití loutky nejvíce předpokládat, jsem dle RVP PV uvedla níže, podle jednotlivých vzdělávacích oblastí.

1. Dítě a jeho tělo

- manipulační činnosti a jednoduché úkony s předměty, pomůckami, nástroji, náčiním, materiálem; činnosti seznamující děti s věcmi, které je obklopují a jejich praktickým používáním
- smyslové a psychomotorické hry
- činnosti relaxační a odpočinkové, zajišťující zdravou atmosféru a pohodu prostředí

2. Dítě a jeho psychika

Jazyk a řeč

- společné diskuse, rozhovory, individuální a skupinová konverzace (vyprávění zážitků, příběhů, vyprávění podle skutečnosti i podle obrazového materiálu, podle vlastní fantazie, sdělování slyšeného apod.)
- poslech čtených či vyprávěných pohádek a příběhů, sledování filmových a divadelních pohádek a příběhů
- přednes, recitace, dramatizace, zpěv
- hry a činnosti zaměřené k poznávání a rozlišování zvuků, užívání gest

Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace

- přímé pozorování přírodních, kulturních i technických objektů i jevů v okolí dítěte, rozhovor o výsledku pozorování
- hry nejrůznějšího zaměření podporující tvořivost, představivost a fantazii (kognitivní, imaginativní, výtvarné, konstruktivní, hudební, taneční či dramatické aktivity)

Sebepojetí, city, vůle

- spontánní hra
- činnosti zajišťující spokojenost a radost, činnosti vyvolávající veselí a pohodu
- estetické a tvůrčí aktivity (slovesné, výtvarné, dramatické, literární, hudební, pohybové a další)
- sledování pohádek a příběhů obohacujících citový život dítěte
- dramatické činnosti (předvádění a napodobování rozličných typů chování člověka v různých situacích), mimické vyjadřování nálad (úsměv, pláč, hněv, zlobu, údiv, vážnost apod.)

3. Dítě a ten druhý

- sociální a interaktivní hry, hraní rolí, dramatické činnosti, hudební a hudebně pohybové hry, výtvarné hry a etudy

4. Dítě a společnost

- různorodé společné hry a skupinové aktivity (námětové hry, dramatizace, konstruktivní a výtvarné projekty apod.) umožňující dětem spolupodílet se na jejich průběhu i výsledcích
- přípravy a realizace společných zábav a slavností (oslavy výročí, slavnosti v rámci zvyků a tradic, sportovní akce, kulturní programy apod.)
- tvůrčí činnosti slovesné, literární, dramatické, výtvarné, hudební, hudebně pohybové apod. podněcující tvořivost a nápaditost dítěte, estetické vnímání i vyjadřování a třibení vkusu
- receptivní slovesné, literární, výtvarné či dramatické činnosti (poslech pohádek, příběhů, veršů, hudebních skladeb a písní, sledování dramatizací, divadelních scének)
- setkávání s literárním, dramatickým, výtvarným a hudebním uměním mimo mateřskou školu, návštěvy kulturních a uměleckých míst a akcí zajímavých pro předškolní dítě
- aktivity přibližující dítěti svět kultury a umění a umožňující mu poznat rozmanitost kultur (výtvarné, hudební a dramatické činnosti, sportovní aktivity, zábavy, účast dětí na kulturních akcích, návštěvy výstav, divadelních a filmových představení, využívání příležitostí seznamujících dítě přirozeným způsobem s různými tradicemi a zvyky běžnými v jeho kulturním prostředí apod.)

5. Dítě a svět

- praktické činnosti, na jejichž základě se dítě seznamuje s různými přírodními i umělými látkami a materiály ve svém okolí a jejichž prostřednictvím získává zkušenosti s jejich vlastnostmi (praktické pokusy, zkoumání, manipulace s různými materiály a surovinami) (Smolíková K., Opravilová E., Havlínová M., aj. 2004)

Při činnosti s loutkou dochází k naplnění zejména těchto specifických cílů stanovených v RVP PV:

- rozvoj pohybových schopností a zdokonalování dovedností v oblasti hrubé i jemné motoriky (koordinace a rozsah pohybu, dýchání, koordinace ruky a oka apod.)
- rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností receptivních (vnímání, naslouchání, porozumění) i produktivních (výslovnosti, vytváření pojmů, mluvního projevu, vyjadřování)
- rozvoj komunikativních dovedností (verbálních i neverbálních) a kultivovaného projevu
- rozvoj zájmu o psanou podobu jazyka i další formy sdělení verbální i neverbální (výtvarné, hudební, pohybové, dramatické)
- rozvoj, zpřesňování a kultivace smyslového vnímání, přechod od konkrétně názorného myšlení k myšlení slovně-logickému (pojmovému), rozvoj paměti a pozornosti, přechod od bezděčných forem těchto funkcí k úmyslným, rozvoj a kultivace představivosti a fantazie
- rozvoj tvořivosti (tvořivého myšlení, řešení problémů, tvořivého sebevyjádření)
- rozvoj a kultivace mravního i estetického vnímání, cítění a prožívání
- posilování prosociálního chování ve vztahu k ostatním lidem (v rodině, v mateřské škole, v dětské herní skupině apod.)
- rozvoj kooperativních dovedností

- rozvoj základních schopností projevovat se autenticky, chovat se autonomně, prosociálně a aktivně se přizpůsobovat společenskému prostředí
- seznamování se světem lidí, kultury a umění, osvojení si základních poznatků o prostředí, v němž dítě žije

Loutky nám mohou pomáhat ve všech oblastech vzdělávání (biologické, psychologické, interpersonální, sociálně-kulturní, environmentální) a vedou k všeobecným cílům, v RVP PV nazvaným klíčové kompetence. Loutky fascinují a upoutávají pozornost svou výjimečností, děti projevují zájem o komunikaci s loutkou a činnost s ní. Zážitek z prožitku, příbuznost loutky a hračky, podobnost práce s loutkou a přirozenou hrou dětí, magičnost oživení předmětu (loutky) umožňují snáze uložit informace v mysli každého dítěte a loutka se tak stává úspěšnou metodou při práci v mateřské škole. Zaslouží si být tak součástí předškolního vzdělávání a tzn. i součástí RVP PV.

3.1.1 LOUTKA – DIVADELNÍ HEREC

Loutkové divadlo má v mateřské škole dlouholetou tradici převážně jako výchovný prostředek. Zpočátku bylo využíváno improvizovaných výstupů, ke kterým se používaly různé hračky. Původně v mateřských školách byly loutky závěsné, ale poslední dobou se využívá spíše loutek spodových - maňásků, protože jsou jednodušší, živější a pohyblivější. Loutkové divadlo prošlo postupně svým vývojem a dnes na něj hledíme jako na prostředek zábavy, spojený s uměním a působící na výchovu a vzdělávání. Představení je specifickým zážitkem plným komunikace (verbální i neverbální) jak na jevišti, tak v komunikaci s dětským divákem.

Loutka a její nejznámější funkce – herecká (divadelní).

Hraje v divadle a zastupuje živou bytost - živého herce a nabízí tak mnohé neobvyklé možnosti, které živý herec nabídnout nemůže. Už tím, že je loutka předmětem oživeným, vnáší do děje magičnost a hravost dětem blízkou. Loutka svou

předmětností však oproti herci může říci něco navíc. Slova, která přináší jako své osobní téma, jsou podle Richtera (1997) vlastnosti materiálu, pohybové a funkční vlastnosti předmětu (kutálet se, vznášet se, atd.) i samotný fakt, že jde o loutku konkrétního druhu a asociace se všemi těmito vlastnostmi spjaté. Loutka tímto způsobem o sobě něco sděluje a v dětech probouzí fantazii a napětí, což nám je nápomocno zejména při tréninku pozornosti.

Divadlo pro děti je součástí programu snad všech mateřských škol. V dětském loutkovém divadle je výhodou loutky zejména její velikost. Mnoho dětí v předškolním věku vnímá návštěvu divadla, respektive lidí v převleku, jako stresovou záležitost. Ovšem loutka zaujme a nevyvolává v dětech strach jako vysoký člověk v převleku. Je dítěti bližší a pro něj přitažlivější. Návštěvu divadla zažila většina předškolních dětí zejména díky mateřské škole. Děti navštěvují divadla a divadla s dětskými představeními zase přijíždějí do mateřských škol. Každé z divadel je svým způsobem specifické, některé je zaměřeno na hudbu reprodukovanou, jiná pracují s opravdovými hudebními nástroji, další využívá rýmovanou mluvu a některá pracují s loutkami. Kvalita divadelního představení je opravdu rozmanitá od velmi kvalitních, zábavných, uměleckých výkonů po velice nevkusné až fraškovité. Tématu kvality divadla se v článku Informatoria (2000, s.4) vyjádřila i E. Svobodová a upozornila na to, že „...představa, že předškolní děti zaujme především to, co je barevně výrazné, hlasité a primitivní, je zcela mylná. Dítě potřebuje prostor pro vlastní fantazii a myšlení. Mít možnost domýšlet a představovat si, fandit, ztotožnit se a konfrontovat s hrdiny, objevovat a zkoumat a především také hrát si.“

Znám divadlo využívající loutky, které hrají společně s herci. Tým je pouze dvoučlenný, kulisy spíše jednoduché, barevně nevýrazné, stylově podobné jako loutky, které přesto, že nejsou výrazně barevně zpracované, působí velice příjemně a osobitě. K nejčastějším tématům tohoto divadla patří klasické pohádky, často se zaměřují do hloubky děje a na situace, které nejsou dětem z běžného vyprávění známé. Spolupráce vodičů a zároveň herců je fascinující. Dětský divák téměř nemůže postřehnout, kdo loutku vodí a kdo za ni mluví. Divadlo je vždy obohaceno o kvalitní dramatické chvíle, zábavné dějové i řečové prvky. A těší se velkému ohlasu dětí i učitelek. Důkazem toho je už fakt, že děti od 3 až 6 let sledují napjatě divadlo v délce hodiny a čtvrt. To vše

svědčí o tom, že pokud je dětem zprostředkována možnost zhlédnout kvalitní umělecké představení, dokáže dítě zaujmout natolik, že svou schopnost soustředit se využije na maximum.

Oproti divadlům hraným profesionály se s divadlem pro děti, které hrají učitelky, setkáme v podstatně menší míře. Z praxe jsem zjistila, že problémem, proč se učitelky vyhýbají hraní divadel bez loutek (mnohdy i s loutkami), je zejména v tom, že většina z nich se obává reakcí či posuzování dospělého publika (kolegyň) nebo nemají mnoho zkušeností a hlubší vztah k dramatice. Svou roli zde hraje obvykle též tréma. Loutka je pak pomocníkem pro divadlo, alespoň pro některé z nich. Učitelky proto při hraní divadla pro děti často využívají loutek, jelikož se za ně snadno „skryjí“. Při loutkovém představení je vždy velkým přínosem, pokud se na hře podílejí alespoň dvě učitelky. I pro tvořivou a nadšenou učitelku, která ráda divadlo dětem zahraje se vším všudy (s využitím paravánu, většího počtu postav a loutek, déle trvajícím dějem, pro více než jednu třídu dětí), je důležitá druhá osoba, která jí při tvorbě i hře pomůže, aby mohlo vzniknout kvalitní divadelní představení. Pokud se podaří a sehrají se dvě učitelky, může vzniknout kvalitní představení zcela přizpůsobené předškolním divákům, které herci (vodiči loutek) dobře znají.

3.1.2 LOUTKA V KOMUNIKACI S DĚTMI

Loutka nám může být velice nápomocná zejména v komunikaci mezi učitelkou a dětmi i mezi dětmi navzájem. Je dětem blízká, přirozená, fascinující a poskytuje mnoho možností, jak ji využít. Může se stát prostředkem sdělení, prostředníkem v komunikaci s dětmi či pomůckou při rozvoji komunikačních kompetencí u dětí.

Potřeba komunikace je sociální potřebou. Chuť dítěte ke komunikaci je ovšem velice kolísavá, což je zcela přirozené. Příčiny mohou být různé, emoční rozladění, kognitivní přesycenost a zahlcení, vyprahnutí motivace komunikovat, atd. Nemá-li dítě chuť komunikovat, nebudeme ho nutit. Můžeme ho však motivovat. Komunikace s loutkou je pro děti zajímavá a my ji tak můžeme využít. Loutka napomáhá též při rozvoji komunikačních schopností v předškolním věku. Dítě učíme mluvit

a komunikovat, aby bylo do budoucna vybaveno schopnostmi, jako jsou schopnost se dorozumět, přijímat informace a pracovat s nimi, schopnost řešit konflikty, atd. A v neposlední řadě také schopnost navazovat sociální kontakty a vytvářet vztahy (s kamarády, s rodinou i širší společností), které vedou k psychickému uspokojení. Dítě se prostřednictvím loutky, jejím využíváním při hře i divadle, učí souvislému mluvnímu projevu. Má tak před vstupem do školy dospět ke schopnostem vytvářet rozvinuté věty, vyprávět příběh nebo pohádku, vyjádřit své pocity, potřeby a přání. M. Smutná (1962, s.46) uvedla, že divadlo „...má všechny předpoklady k tomu, aby vhodně pomáhalo jazykové výchově a zároveň rozvoji poznání...“. U některých dětí bývají vyjadřovací schopnosti snižené a je třeba je rozvíjet různými způsoby, což nabízí opět možnost využít loutek a divadla. S loutkou děti mluví bez ostychu a vytvářejí si tak sebejisté chování pro komunikaci s dospělými i vrstevníky.

Provazník a Votrubová podávají námět na komunikaci prostřednictvím kulíšků (čepic nasazených na ruce): „Ve slovní komunikaci procházejí kulíšci přechodným stádiem všelijakých zvuků (každý má svou vlastní řeč z jednoslabičného slova nebo citoslovce) k lidské řeči. Komunikují společně po kruhu, pak všichni současně - od dvojic k rozšiřování skupinek, pak kolektivně. Učitel však dbá na to, aby projev dětí byl stále přirozený a kultivovaný.“ [cit. 16.3.2009], [cit. 2010/10/09] Loutka má tak za úkol podporovat fantazii a nápady dětí. Poskytovat podněty a prostor pro vyjádření je u dětí důležité pro rozvíjení vyjadřování.

Děti se za pomoci loutky mohou učit orientovat i v neverbální komunikaci (loutka využívá gest, postojů, pohybu, atd.). Využijeme třeba loutky (např. černošského kluka), která navštíví naši třídu. Ta může být z úplně cizí země, a tudíž umí mluvit pouze cizí řečí a naši řeči nerozumí. Učitelka ji může uvést mezi děti, představit ji a vysvětlit divákům, odkud postavička je a jakým jazykem mluví, a říci, že naši řeči nerozumí. Loutka bude s dětmi komunikovat neverbálně (kývat hlavou, ukazovat na předměty...). Děti mohou případně loutce vysvětlit, jak se jaká věc jmenuje, ukázat jí, kde se co nachází, či se samy představit. Naučit se tak můžeme slušnému chování - podání ruky a představení se, mluvení pomalu a zřetelné výslovnosti, jednoduchým větám, zlepšení schopnosti vyjadřování. Tento námět je vhodné využít i při seznamování dětí s cizím jazykem.

Loutka se nám stane dobrým pomocníkem i při předávání nových vědomostí, dovedností a návyků – vzdělávání. Je výborným prostředkem pro to něco sdělit a přitom vyvolat aktivitu dětí. Je jakousi alternativou ve způsobu komunikace. Zvláště u předškolních dětí, jejichž krátkodobá pozornost potřebuje s postupujícím věkem prodlužovat, my jako pedagogové hledáme různé prostředky, jak předávání informací různými způsoby oživit. Právě loutky jsou jedním z prostředků, které nám to umožní. Při práci s dětmi je stále co sdělovat, proto je třeba způsoby sdělení obměňovat, zpestřovat a stále podněcovat u dětí zájem. Při sledování divadla a komunikaci s loutkou děti nezůstávají pouze pasivními příjemci informací, ale jsou aktivním publikem.

3.1.3 LOUTKA JAKO MOTIVAČNÍ PROSTŘEDEK

Současná mateřská škola a její vedení apeluje na pedagogy, aby přistupovali k dětem prostřednictvím vhodné motivace a různých motivačních prostředků. Mezi ně můžeme bezesporu zařadit i loutku. Už J. Švec (1978, s.94) vyzdvihoval schopnost loutky upoutávat dětskou pozornost, a to natolik, že napsal: „Zvýšeného zájmu dětí vyvolaného loutkou užívá učitelka hlavně v situacích, kdy na děti klade požadavek málo přitažlivý...“. Lze říci, že mnoho činností lze pomocí loutky oživit. Loutka do nich vnáší ozvláštňení, příběhovost, zážitek a dramatičnost. Většina učitelek vnímá loutku zejména jako motivační prostředek a mnohdy si ani neuvědomují její další využitelné funkce a široké možnosti jejího použití i v jiných oblastech. Proto jedním z nejčastějších důvodů pro užití loutky je právě motivace. A pokud není motivace stanovena jako hlavní cíl, jde téměř vždy o vedlejší přínos, ovšem za předpokladu, že je práce vodiče kvalitní a dětskému publiku přizpůsobená. Motivace příznivě ovlivňuje myšlení a posiluje aktivitu dětí. Projevuje se zde zvědavost a také poznávací potřeba dětí. Loutka podporuje vnímání, přináší radost a uspokojení, poskytuje spoluprožívání dětí. Jak už je výše psáno, loutky děti fascinují a děti se díky tomu snaží loutkám vyhovět. Proto je velice jednoduché využít loutku k motivaci v mnoha rozličných činnostech.

V mateřské škole je často využíváno různých grafomotorických materiálů, které jsou důležitou přípravou pro správné držení tužky a uvolnění zápěstí jako základ pro psaní na základní škole. Využijí této činnosti jako příklad. Není těžké vymyslet k těmto materiálům jednoduchý příběh a prezentovat ho loutkou. Využití loutky pro motivaci k těmto činnostem se mi v praxi stalo osvědčenou metodou.

Využívám jednoduchých vymyšlených příběhů s loutkou. „Podívejte se, děti, zajíček pláče.“ - „Proč pláčeš, zajíčku?“ - „Nechal jsem si obrázek tady ležet, a když jsem se vrátil, někdo ho rozstříhal, a já jsem teď smutný.“ - „Můžeme ti nějak pomoci? Děti, můžeme pro zajíčka něco udělat?“ Děti zcela jistě nabídnou složení a slepení obrázku velice rády.

Dva kamarádi, lišák a veverčák, se ztratili. Nemohou najít cestu ke svým maminkám. Popisují dětem, jak vypadá jejich domeček, a pak vytáhnou mapu (bludiště - na jedné straně stojí lišák a veverčák a v každém z rohu jiný domeček). Děti se zaručeně zapojí a budou se snažit najít cestu bludištěm k jejich domečkům.

3.1.4 LOUTKA JAKO DIDAKTICKÁ POMŮCKA

A. V PŘEDMATEMATICKÝCH PŘEDSTAVÁCH

Už u dětí navštěvujících mateřskou školu jsou pokládány základy pro další vzdělávání, a to i v oblasti matematiky. V mateřských školách o nich mluvíme jako o předmatematických představách a podle M. Kaslové (2010, s.5) jde o následující jevy: „Startuje pojmotvorný proces, v dětském myšlení převažuje prezentismus², topismus³, konkrétní myšlení. K procesu zobecnění je nutný proces porovnávání, hodnocení a třídění dosavadních zkušeností, hledání společných znaků.“

Setkáváme se tedy dále s pojmy třídění, přiřazování, porovnávání, které je třeba rozvíjet. Dále pak s pojmy uvažování a usuzování a rovněž s pojmem číslo a počet,

---

² Prezentismus - dětská vlastnost chápat věci v daném okamžiku bez vztahu k minulosti i k budoucnosti

³ Topismus - nechápe prostorovou souvislost

keré si děti v předškolním věku teprve utvářejí. M. Kaslová (2010) též ve svých metodických listech uvádí možnosti využití maňásků v práci s dětmi při seznamování s uspořádáním.

Dále můžeme využít loutky i při třídění. Děti je mohou třídít podle toho, kde bydlí, co jedí, co mají na sobě, jakou mají barvu, atd. Též v přiřazování nám mohou pomoci (viz. kapitola - Předměty jako loutky - výstup s bačkorkami). Je možné uspořádat a seřadit loutky tak, jak přišly za sebou (např. vytáhnout řepu), od největšího, od nejmenšího, apod. Seznámit se s pojmem „číslo“ je díky tradičním pohádkám velice jednoduché, zpravidla obsahují magické číslo tři. Děti mohou počítat, kolik loutek bydlí v domečku, kolik kůzlátek vlk viděl, kolik prasátek šlo do světa, kolik zlatých vlasů měl děd Vševed.

Využít můžeme mnoha druhů loutek najednou. Malého zajíčka Ušáčka (maňásek na jeden prst), kočičku Lizinku (maňásek běžné velikosti), pejska Jonáše (velká marioneta), medvídku Huňáče (velký plyšový medvěd). Každá loutka se zahýbá a vydá nějaký zvuk či pronese větu. Vyprávět můžeme příběh, jak tito kamarádi bydlí v jednom domečku, ve kterém má každý svou postýlku. Největší má Huňáč a nejmenší má Ušáček. Jako postýlky nám poslouží několik různě velkých papírových krabic. Děti se snaží uhodnout a přiřadit, která postýlka patří jakému zvířátku. Poté zjišťujeme, vejde-li se Lizinka do Huňáčovy postýlky. Vejde se Jonáš do postýlky Lizinky? Vždy vše vyzkoušíme, popřípadě se loutky můžeme zeptat: „Jak se ti tam leží, není ti postýlka malá, nebo velká?“ loutky odpovídají tak, aby děti dospěly ke správnému přiřazení. U starších dětí může mít každá loutka svého dětského vodiče a nechat vyjádření loutky na něm. Děti se učí matematické názvy - větší, menší, nejmenší. Počítají, přiřazují a usuzují.

Kdysi jsem dětem hrála jednoduchou pohádku Rukavička. Zvířátka (maňásci) našla rukavičku, první se v ní usídlila myška, pak přišla žabka, zajíček, liška, vlk a nakonec medvěd. Zdramatizovanou pohádku, kde se opakuje oblíbená fráze: „Rukavičko, kdo v tobě přebývá?“, děti se zájmem sledovaly. Když byli v rukavičce všichni, ptala jsem se dětí: „Kdo přišel první, kdo druhý, kdo poslední, kolik jich tam je celkem, kolik jich tam bylo, než přišel vlk?“ Děti mohly neustále vidět všechna zvířátka

v domečku, což jim usnadnilo počítání a napomohlo představit si děj. Obtížnost otázek jsem volila přiměřeně věku, vyzkoušela jsem i pár „chytáků“ a „hlavolamů“ (kdo přišel po posledním zvířátku (po medvědovi), kdo by přišel první, kdyby nepřišla myška apod.) a čekala, zda děti děj pochopily, jak je zaujal, zda se v něm orientují. Učili jsme se určit uspořádání příchodu zvířátek, kdo byl první, kdo hned za, hned před, kdo poslední, určit počet a pracovat s číslem jako takovým.

B. V PROSTOROVÉ ORIENTACI

Loutek lze využít i jako pomůcek a zpestření při osvojování si prostorových pojmů.

Jednoduchá hra s loutkou, dětmi velice oblíbená a zábavná, je: „Kam se loutka schovala, kam si sedla?“ Děti jmenují a popisují, kde se loutka zrovna nachází, a tak si procvičují prostorové pojmy (pod tričko, za záda, na rameno, na židli, nad klavír...).

I s plošnými loutkami je možné sehrát krátké divadélko, třeba O veliké řepě. S postavami z pohádky si děti mohou prostorové pojmy procvičit. Loutky připneme na šňůru nebo magnetickou tabuli a můžeme se věnovat pojmům před, za, hned za, hned před, apod. Využít můžeme k tomuto účelu i Perníkové chaloupky a ptát se dětí, kdo je vevnitř, kdo venku, kdo nahoře (na střeše), kdo dole, u starších dětí pak i co je vlevo, kdo je vpravo atd.

C. V PŘEDČTENÁŘSKÝCH DOVEDNOSTECH, SEZNÁMENÍ S LITERÁRNIMI DÍLY (POHÁDKAMI)

E. Svobodová (2000, s.5) ve svém článku v Informatoriu uvádí, že je-li třeba vybrat námět, je nutné znát děti, s nimiž se pracuje, a vědět, co je zajímavá. Znat samozřejmě také dětskou literaturu a základní kritéria realizovatelnosti na jevišti. Dále říká: „Z vlastní zkušenosti vím, že děti zajímají pohádky a příběhy, které jim umožňují ztotožnit se s jejich hrdiny a konfrontovat vlastní zkušenosti třeba s opuštěným Budulínkem, důvěřivým Smolíčkem...“. Jednoduchost děje, přítomnost nadpřirozených

bytostí, pochopitelná polarita charakterů postav, opakující se fráze a dobrý konec jsou základními znaky klasických pohádek, které se u dětí těší velké oblibě. Téhož si všiml a potvrdil i L. Richter (2007, s.22): „Nejfrekventovanějším žánrem zůstává zpracování lidových pohádek a pohádek moderních“ (B. Němcová, K. Čapek, F. Hrubín, M. Macourek atd).

Pro hry s loutkou je možné vybrat jakýkoliv námět. Důležité je však rozpoznat, co si dětské publikum žádá. Od pohádek přes zvířátka až po námět z dětského prostředí. Mezi oblíbené loutky patří zejména loutky zvířátek. Též J. Švec (1978, s.96) k této problematice poznamenal: „Podle námětu Karla Čapka zdomácněla v mateřských školách dvojice pejska s kočičkou, ale právě u nich jsou předlohy z knihy Povídání o pejskovi a kočičce brzy vyčerpány. Děti se však dožadují dalších scének, a proto hledáme jiné příhody pejska a kočičky, v nichž zachováme obě zvířátka s týmiž vlastnostmi, které mají v Čapkově knížce.“ U dětí oblíbené a již známé loutky pak mohou s novým příběhem přinést mnoho dalších situací a prožitků. Děti se tak lehce seznámí se známými literárními díly a jejich autory, a pokud je námět zaujme, je možné ho dále rozvíjet a uplatňovat svou fantazii i fantazii dětí. Vztah ke knihám v dnešním mediálním světě je ohrožen, a tak i loutky mohou upozornit na to, jak s knížkou zacházet, co v ní najdeme zajímavého a děti tím motivovat k tomu, aby se jejich zájem o knížku zvýšil.

Učitelka má na ruce dvě loutky - pejska a kočičku (maňásky). Na stole je připraveno mnoho knih. Pejsek s kočičkou je prohlížejí a poukazují na to, co v které knížce našli: „Podívej se, pejsku, já našla zeměpisnou mapu, je tady zeměkoule.“ „ A já našel zpěvník - jsou tady noty – já, a je tu písnička kočka leze dírou. Kočičko, pojď, zazpíváme si! Děti, pomůžete nám?“ - „Pejsku, a já tady mám slovník anglický a český, k čemu asi je?“ Nakonec najdou knížku O pejskovi a kočičce a přemluví paní učitelku, aby jeden příběh přečetla.

Podobně to může fungovat obráceně, děti mohou zhlédnout krátké divadélko o pejskovi a kočičce, a pak hledat knížku, ze které byl tento příběh. V knížce pak mohou najít konkrétní kapitolu. Děti se mohou snadno orientovat podle obrázků a nakonec najít název knihy i jméno spisovatele.

D. UČENÍ SE NOVÝM POZNATKŮM

Učitelka prostřednictvím loutky může předávat požadované informace zajímavější a zábavnější formou. Chce-li děti informovat o tom, že ne všechna zvířata jedí stejné krmení, může vybrat třeba loutku psa a koně.

Kůň nabízí psovi, který si stěžuje na hlad, sladkou zelenou trávu nebo křupavé seno. A pes se mu snaží vysvětlit, proč si na trávě nepochutná a co by si dal raději.

Poznatky mohou loutky předávat dialogem s učitelkou, komunikací s dětmi, nebo mezi loutkami navzájem. Loutky jsou pro děti zajímavé a rozhovor loutky dokáže se zaujetím poslouchat. Ovšem nezapomínejme ani na humor, je velmi důležitý. „Přítomnost humorných momentů, žertování (nikoli na úkor jiného účastníka) pomáhá fixovat komunikované obsahy lépe, než převládá-li pouze vážnost a informace jsou předány suše a věcně.“ (Vybíral, 2000, s.216) Děti se rády smějí, a když taková loutka umí říci něco veselého a vtipného, je pro děti zajímavější, bližší a váženější. Děti se společně smějí, což utužuje přátelské vztahy nejen mezi dětmi, ale i mezi dětmi a učitelkou, a vytváří pohodovou atmosféru. Vtipná poznámka často dítě zaujme natolik, že si situaci zapamatuje a informaci lépe uchová v paměti.

3.1.5 LOUTKA VE HŘE

Předškolní věk (3 až 6 let) je nazýván „zlatým věkem hry“. Hra je charakteristickým projevem dětského věku a je i základní dětskou potřebou. Dítě se prostřednictvím hry seznamuje se světem a je proto důležitou součástí běžného dne v mateřské škole. Při hrách je využíváno různých hraček, rekvizit a pomůcek. Jednou z nich může být právě loutka, která ve hře může mít celou řadu funkcí a mnoho podob. Záleží na tom, zda jde o volnou hru, nebo o hru řízenou. Volné hře s loutkou je věnována samostatná kapitola (viz. kapitola - Loutka jako předmět ve hře dítěte). Co se týče hry s pravidly, se kterou chce děti učitelka seznámit, můžeme loutku využít hned několika způsoby. Loutka může být motivačním prostředkem při úvodu, kdy využijeme zajímavosti loutky, což nám umožní vtáhnout diváka do tématu a podpořit jeho chuť do nové činnosti. Též může dětem vysvětlit pravidla a být nápomocná pro pochopení nové

hry. Ve hře se může stát i spoluhráčem či vedoucím hry, a tak zastat běžnou funkci učitelky. Dítě má také možnost stát se vedoucím hry prostřednictvím loutky. Loutka jako rekvizita může usnadňovat přehlednost v účastnících hry. Samotná hra se využitím loutky může zpestřit. Využít můžeme ovšem i nových rekvizit a obměnit tak i běžnou, mnohokrát „ohranou“ hru. Hra dostane nový motiv, nový náboj, přestože pravidla jsou stále stejná a dětem známá.

Loutka se může představit třeba jako pan Šklebílek. Řekneme dětem, že mu tak říkají proto, že koho se dotkne, ten se hned začne strašně šklebit. Děti sedí v kruhu, pan Šklebílek chodí okolo a jednoho z dětí se dotkne. Dítě určitě vymyslí grimasu, která ostatní pobaví. Pan Šklebílek může obcházet i v noci, kdy všichni spí (děti mají zavřené oči), a někoho se dotkne. Ostatní to ovšem neviděli a až se probudí (na signál) hned poznají, koho se pan Šklebílek v noci dotkl. Může to být i pan Šeptálek, Chechtálek, Mračounek, atd. Děti rády mění hlas, zkoušejí své mimické schopnosti a jsou rády, když se jim podaří pobavit ostatní.

3.1.6 LOUTKA PŘI ROZVOJI PROSOCIÁLNÍHO CHOVÁNÍ, ADAPTACI

Dítě přicházející do mateřské školy absolvuje svoje první a delší odloučení od rodiny zejména od matky. Pro děti je toto období velice obtížné a mnohdy stresující. Potřebují pomoci při adaptaci na nové prostředí, které se zcela liší od toho rodinného, na které byly doposud zvyklé.

LOUTKA JAKO POMOCNÍK PŘI ADAPTACI

Dlouhé odloučení, nové prostředí, cizí lidé, to vše působí na chování dítěte při vstupu do mateřské školy. Dítě se projevuje často negativně, pláče, vzteká se, křičí, nekomunikuje, odmítá pomoc učitelky. S. Kořátková (2008, s.103) napsala o době adaptace toto: „Péče a reagování na potřeby dětí je v tuto dobu na prvním místě citlivého přístupu k jednotlivým dětem. Děti mají možnost pozorovat druhé, nejsou do ničeho nuceny a veškeré aktivity (i jídlo) jsou jim nabízeny. Doba pozorování

a současně poznávání chodu života ve třídě je zákonitá, trvá u jednotlivých dětí různě dlouho...“ V této „pozorovací době“ je zcela přirozené, že děti mnohdy nemají chuť komunikovat, toto období u některých dětí trvá i několik měsíců. Proto je snaha učitelky čím dál větší, aby našla způsob, jak dítě zaujmout a navázat s ním kontakt. A tak se nám nabízí i možnost vyzkoušet „sílu“ loutky, která se nám může stát dobrým pomocníkem při kontaktu a komunikaci s dítětem. Některé děti nejeví velký zájem, sledují loutku jen koutkem oka, ale pláčou dál. Jiné děti loutky zaujmou natolik, že jejich pláč či ostych ustane a poslouchají, co loutka říká. Ovšem jsou i děti, které začnou s loutkou komunikovat téměř ihned. Loutka může přijít dítě rozveselit, nabídnout mu pohlázení, může mu být nabídnutá jako hračka, ...

Jednoho rána přišel do třídy, kde se teprve scházely děti, tříletý Pavlík. Přišel s pláčem, protože věděl, že dnes bude ve školce podruhé spát. Plakal a nedařilo se mi ho utiшит. Simonka, která už chodí do předškolní třídy, přišla za malým Pavlíkem s maňáskem. Pohládila maňáskem Pavlíka po hlavě a řekla mu, ať nebrečí. On si však příliš loutky nevsímal a stále brečel. Navrhla jsem Simonce, ať zahraje Pavlíkovi malé divadlo. Ze začátku nevěděla, co má říkat, a tak jsem řekla „Dobrý den“ a maňásek mi odpověděl. Potom už začal maňásek mluvit sám. Pavlík přestal plakat, aby slyšel, co maňásek říká, a pozoroval rozhovor s loutkou.

Není cílem nutit dítě hned ke komunikaci. Snažíme se pouze o to, aby loutka dítě zaujala. Některé děti ve vzteku a smutku loutku odmítají, jiné dělají, že ji nevidí, některé pouze poslouchají a některé se nechají do komunikace s loutkou vtáhnout. Je třeba působit přirozeně a nenásilně. Z. Vybíral (2000, s.24) napsal: „Motivaci komunikovat má každý člověk. Je v něm přítomna v různé intenzitě, která kolísá a závisí na řadě okolností.“ Naší možností při práci s dětmi v době pro ně tak obtížné je loutku využít. V praxi loutky v této oblasti mnohdy velmi dobře fungují a pomáhají. Loutka v uváděném období může být prostředkem, jak začít komunikovat s dítětem. Protože komunikace, jak je známo, je stěžejní činností v práci pedagoga.

Můžeme využít loutky různých druhů, dbát musíme ovšem na to, aby na děti působila příjemně. Může být malá do ruky (maňásek) a dítě ji může nosit s sebou. Nebo využijeme velké plyšové hračky, na kterou si děti mohou lehnout a odpočívat. Pláč je

mnohdy pro dítě tak vyčerpávající, že si rádo odpočine, a velký plyšový kamarád mu zajistí pocit bezpečí.

Též pravidelné rituály jsou v mateřských školách hojně využívány a jsou dobrým pomocníkem v adaptaci dítěte na nové prostředí. Jsou důležité pro nastolení jistého řádu, stálosti, srozumitelnosti a pro pocit bezpečí. Děti je mají velice rády, upozorňují na ně a vyžadují je. Tyto rituály tvoří jakousi pravidelnost a usnadňují chápání řádu ve vnímání času. U dětí tak podporují naplňování potřeb jistoty a bezpečí. Opakující se činnosti děti baví. Každá mateřská škola i každá třída se svými rituály liší. Někde může být rituálem taneček, jinde píseň nebo komunitní kruh či vzájemné pozdravení s říkankou. Při tvorbě rituálů můžeme využít též loutky. Loutka může děti obcházet a s každým se pozdravit, lze zavést pravidelné cvičení s loutkou nebo jen možnost loutku ve třídě vyhledat a pomazlit se s ní. Před spaním může být rituálem tuto loutku uspávat ukolébavkou. Loutka tak může být součástí třídního kolektivu a důležitým pomocníkem při těžkých situacích v mateřské škole.

ZÁKLADY SLUŠNÉHO CHOVÁNÍ

V mateřské škole jako v první vzdělávací instituci, se kterou se dítě ve svém životě setkává, je třeba položit jak základy vzdělávání, tak základy společenského chování. Podle M. Vágnerové (2000) se předškolní dítě učí žádoucím vzorcům chování a v této oblasti jde především o rozvoj prosociálního chování, které lze charakterizovat jako pozitivní, respektující ostatní.

Děti tohoto věku ještě nemají interiozované normy chování, chovají se tak, aby se vyhnuly trestu, dosáhly pozitivního hodnocení autority. Učí se nápodobou a identifikací s blízkou osobou. U dítěte postupně dochází k socializaci, kterou v mateřské škole nazýváme sekundární, jelikož se dítě dostává do kontaktu se širším okolím (učiteli, dětmi, provozním personálem...). Socializace se uskutečňuje na základě sociálních interakcí s okolím a probíhá-li úspěšně, dochází k zakotvení sociálních hodnot, dodržování pravidel a člověk se tak stává kulturní bytostí schopnou fungovat v systému lidské společnosti. V mateřské škole jsme teprve v začátcích socializace

a děti mají před sebou ještě dlouhý vývoj. Pokládáme proto už v této životní etapě dítěte tak důležité základy, k čemuž nám může být loutka vhodným pomocníkem.

Pokud zahrajeme dětem s loutkami krátké představení, je na místě, abychom chování a vlastnosti loutek pojmenovali a řekli si, co považujeme za správné a co za nesprávné chování. Představení s loutkou může být vhodným vzorem, jak řešit konflikt, stejně tak je možné ukázat na nevhodné chování. Ovšem neměli bychom zapomenout stanovit si základní fakta - co bylo špatně a jak by to mělo být dobře. Vhodné je i představení zopakovat podle námětu řešení, které děti vymyslely, a společně ohodnotit výsledek, popř. zahrát nový, lepší.

Motiv může vycházet z prostředí školy, kde dětský kolektiv žije. J. Švec (1978, s.96) píše: „Her z dětského prostředí využíváme obvykle k řešení aktuálních problémů školy. Většinou k nim nebývá dramatický text, vznikají jen pro potřebu školy. Často v nich vystupuje oblíbená dvojice loutek, dětem dobře známá... žijí životem našich dětí, mají s nimi shodné radosti i starosti, hrají si a zlobí podobně jako ony.“ Loutek je možné využít nejen při řešení vyvstalých aktuálních problémů, ale též jako prevenci nebo jako návod pro případné řešení konfliktu. Použít můžeme loutky dětem známé, častěji používané, mající ustálené jméno. Stávají se tak průvodci či maskoty třídního dětského kolektivu.

PRAVIDLA VE TŘÍDĚ

Každá třída má svá pravidla, která stanovují učitelky, a je potřeba, aby byly v názoru i závaznosti těchto určených pravidel sjednocené. S dohodnutými pravidly je pochopitelně správné seznámit i děti a je pak na každém pedagogovi, jakým způsobem to udělá. Jednou z možností je využít k tomu loutku.

Naše seznámení s pravidly ve třídě proběhlo následovně. Ustanovili jsme si a následující pravidla: Pravidlo srdíčkové - máme se rádi, jsme kamarádi, vzájemně si pomáháme. Loutka pověděla dětem o tom, jak je dobře mít kamarády a jak se kamarádi k sobě mají chovat. Pravidlo ručičkové - naše ruce pomáhají, neubližují. Loutka všechny pohladila, a pak se děti pohladily navzájem, pohladily i loutku a povídali jsme

si o tom, že je příjemné, když se ručičky chovají hezky a dělají jen to, co neublížíje ostatním. Loutka jako hračka mluvila i o tom, jak je správné chovat se k hračkám a dalším věcem. Pravidlo ouškové - nekřičíme, mluvíme potichu, když jeden mluví, ostatní poslouchají. Loutka naučila děti šeptací říkanku a vysvětlila jim, proč se ve školce nemůže křičet. Pak byla loutka poslána dokola, a kdo ji držel, mohl si ji pohladit a ostatním řekl své jméno. Ostatní děti poslouchaly. Pravidlo nožičkové – ve školce chodíme krokem, běháme na zahradě. Loutka vysvětlila, proč je důležité ve třídě a v koupelně neběhat, a společně si zahráli hru, kdy dostalo jedno dítě na ruku naši loutku a spalo uprostřed kruhu. Děti chodily okolo v kruhu, šeptem říkaly říkanku a potichu našlapovaly, aby spící loutku nezbudily. Na konci říkanky dítě s loutkou vybralo jiné dítě, loutku předalo a hra se opakovala. Druhý den se loutka dostavila s obrázky, na nichž byla pusinka, ouško, ruka, noha a srdce. Zeptala se dětí, co je na obrázku a co obrázky znamenají. Pravidla si děti zopakovaly a vyvěsily na nástěnku, kde jim byly celý rok na očích a kde jsme měli možnost se k nim kdykoli vrátit.

Děti v mateřské škole brzy zjistí, že funguje pravidelný řád, činnosti, které jdou každý den za sebou (volná hra, cvičení, svačina, řízená činnost, pobyt venku, oběd, odpočinek). Učitelka se po pár dnech může prostřednictvím loutky dětí zeptat, co, kdy a po čem dělají. A zjistit tak, zda jsou děti schopny říci, co po čem následuje, a jak se v režimu dne orientují. Zopakují si tak i důležitá pravidla. Např. dveře otevírá jen paní učitelka, před obědem si myjeme ruce, atd.

LOUTKA POMOCNÍK PŘI VYJADŘOVÁNÍ POCITŮ

Už v předškolním věku si děti budují a rozšiřují emoční slovník. Učí se emoce pojmenovat, popisovat a mluvit o nich. Přírozenou potřebou dětí je vyjádřit svůj názor a postoj. Učíme je ovládat tuto potřebu a posilujeme schopnost soustředit se a aktivně naslouchat druhému člověku – ale i popsat pocity druhého a dát mu najevo, že ho posloucháme. Vyjádřit své pocity a umět naslouchat je důležitou součástí zdravé komunikace. Je třeba děti s emocemi i pocity seznamovat, učit se je pojmenovávat a vhodně komunikovat. I v této oblasti mohou být loutky nápomocné.

Loutka může přijít a říci: „Já jsem dnes tak rozzlobená nebo tak smutná či rozčilená“ a dále popisuje spoustu pocitů, které cítí. Protože je ovšem rozzlobená, více s námi nechce mluvit. Můžeme s dětmi přemýšlet o tom, co loutku mohlo tak rozzlobit. Děti se vcítí do pocitů loutky a přemýšlejí, co by u nich takové pocity vyvolalo. Pak lze přemýšlet nad tím, co v tu chvíli můžeme pro loutku udělat, co by jí pomohlo, co by v takové situaci nejvíce třeba pomohlo nám osobně.

D. Moravcová (2004) uvedla, že se osvědčily měkké loutky, protože upoutávají pozornost dětí, zejména, když je charakter příběhu loutkou reprezentován. Použití loutek může pomoci prolomit bariéry v souvislosti s vyjádřením citů.

Reprezentace příběhu je velmi důležitou součástí, a to především u mladších dětí. Děti s loutkou v příběhu soucítí, vidí a vnímají její projevy a dostávají touto cestou jak vizuální, tak zvukové informace. Celou situaci si lépe uspořádají v mysli a dokáží snáze popsat, co se dělo a co loutka prožívala. Stejně úspěšné v bourání bariér u uzavřenějších dětí jsou podle D. Moravcové (2004) prstové loutky. Osvědčily se prý i prstové rukavice s nakresleným obličejem na prstech nebo na dlani. A skýtají rovněž možnosti při seznamování se se čtyřmi základními emocemi (radost, hněv, smutek, strach). Nezapomeňme ale, že dnes se často užívá již osm základních emocí. Jsou to strach, hněv, radost, smutek, důvěra, znechucení, očekávání a překvapení.

Je třeba myslet i na to, že často samy děti jsou v těžkých situacích a své pocity neumějí popsat a sdělit. K nám přicházejí jejich potíže v podobě určitých signálů, kterých bychom si měli všimnout a snažit se je rozluštit. Dětem s nedostatkem odvahy pomůže projevit dospělému své citové prožitky pomůžte, mohou-li o svých záležitostech komunikovat s loutkou. Dojde tak i k většímu uvolnění dítěte při rozhovoru. Jiným způsobem může být, dostane-li každé z dětí svou vlastní loutku, za kterou se může „ukrýt“ a skrze ni vyjádřit své pocity. Loutka napomáhá v mnoha různých životních situacích, jako jsou adaptace dítěte při nástupu do MŠ, vyrovnávání se se změnami a problémy jak v mateřské škole (změna učitele, přemístění do jiného kolektivu, organizační změny...), tak se změnami v rodinném životě (změna bydliště, rozvod rodičů...), které mnohdy špatně snáší a neumí je zpracovat. Loutka může pomoci odhalit příčiny dětských projevů a signálů, které dítě vysílá ve stresové situaci, získat od

něho cenné informace a může být též kamarádem, se kterým se dítě ve chvíli smutku může pomazlit, uklidnit se.

3.1.7 LOUTKA V TEMATICKÝCH BLOCÍCH (CELCÍCH), PROJEKTECH

Učitelka mateřské školy pracuje podle státního vzdělávacího programu RVP PV, který udává, aby obsah vzdělávání byl vnitřně propojený. Obsahy jednotlivých vzdělávacích oblastí se mají vzájemně prolínat a nenásilně prostupovat. Učitelky tak vytvářejí tematické bloky, které jsou vnitřně integrované. Loutka může být v mnoha podobách součástí těchto bloků.

LOUTKA V BESÍDCE

Besídka je tradicí přetrvávající ve většině mateřských škol. Jejím dlouholetým účelem zpravidla bývá ukázat rodičům, co všechno se děti v mateřské škole za určité období naučily. Před nástupem RVP PV a nástupem demokracie, kdy byly přesně stanoveny metodiky práce s dětmi, byly tyto besídky často strohým odříkáváním „nabíflovaných“ říkanek a písniček. Dnes sice tradice besídek přetrvává, ovšem už ve zcela jiném duchu. Besídka často mívá jednotící konkrétní námět neboli dílčí téma, čímž propojuje představení dětí v určitý celek. Besídky mohou být pojaty různorodě - formou dramatizace, výtvarným ztvárněním, zapojení mohou být i rodiče. Záleží pouze na filozofii mateřské školy a tvořivosti učitelů. V mé praxi se mi osvědčilo využití loutek. Loutky besídce dodávají něco netradičního a zároveň přitažlivého. Rodič stejně jako dítě rád loutku sleduje. Ta pak velice snadno prostupuje dějem besídky, dochází k tvořivému spojení činností, které by se zprvu zdály nepropojitelné. Vzniká příběh, kterým nás loutka provází, a děti i rodiče jsou jeho součástí.

Známa loutka Kostkáčka z televizní obrazovky nám pomohla ucelit téma besídky a navodila při představení velice příjemnou atmosféru.. Komunikovala s rodiči i s dětmi a nám učitelkám pomohla od trémy. Kostkáček (učitelka s maňáskem) se vydal na výlet a potkal paní Přírodu (druhou z učitelek), ta v průběhu besídky ukazovala Kostkáčkovi

cestu a on tak prošel celou zem. Viděl zvířata, letěl letadlem, chodil lesem, loukou, kolem rybníka, zatoulal se v zimní krajině, dostal se až do pohádky... Děti měly připravené říkanky, tanečky, cvičení a písničky na daná témata, takže Kostkáček jejich prostřednictvím viděl celý svět. Děti díky tématu a rozhovorům Přírody a Kostkáčka hned věděly, jaká činnost bude následovat. A rodiče měli možnost zhlédnout příběh s vystoupením dětí, ale i metody a tvořivou práci učitelek v divadelním kostýmu i s loutkou.

Loutku v besídce je možné využít nejen k celému proložení besídky, pro zaujetí rodičů i dětí, ale i jako zpestření, rekvizitu a komunikátora s dětmi. Loutek můžeme využít hned několik.

Besídka s tématem „Večerníček - pohádkové postavičky“ měla kromě tanečků, říkanek a písniček ukázat i znalosti dětí týkající se barev a jejich dramatické schopnosti. Děti měly různorodé masky pohádkových postav a vše bylo doplněno loutkami. Loutky vstupovaly zejména v úvodu, před dětským přednesem. Kominík (maňásek) si s dětmi popovídal, zeptal se jich, zda znají barvu, jakou má na kabátku. Poslal je dál do pohádky a následovala písnička o kominíkovi. Podobně tomu bylo s loutkou báby Zimy (panenka), která mluvila s dětmi krátce o zimě a ptala se, zda znají barvu jejího čepce a nějakou sněhovou říkanku. Dále přišel šašek (marioneta), chtěl vědět barvu svého nosu a slyšet veselou básničku atd. Vystoupení loutek střídala dramatizace v provedení dětí v kostýmech, kterou byly doplněny veškeré činnosti v besídce.

Práce s loutkami v besídce nabízí široké možnosti, jak vymyslet příběh, ujednotit besídku do celku, napomáhá v komunikaci s dětmi, zaujímá pozornost dětí i rodičů a dodává na netradičnosti. Besídku společně s loutkami není vhodné předem vícekrát zkoušet, loutky tak totiž pro děti ztrácejí svou kouzelnost.

FOLKLORNÍ UŽITÍ LOUTEK V MŠ

V mnoha mateřských školách se stále uchovává tradice nošení smrtek, moran, mořen, čarodějnic atd., které jsou páleny nebo házeny do vody. Zejména při masopustních rejích a na jaře, kdy tyto slavnosti bývají častým tematickým blokem či projektem. Zde se setkáváme s loutkou v podobě modly nebo totemu sloužící k rituálu. Výroba takové loutky a její přítomnost ve třídě je velkou motivací, umocňující prožitek z celého projektu.

3.1.8 LOUTKA JAKO POMOCNÍK PŘI DIAGNOSTICE V MŠ

Mateřská škola je často první institucí, kterou dítě navštěvuje. Pedagog proto musí mít znalosti v oblasti diagnostiky a rozpoznat případné problémy dítěte, ať už jde o smyslové, tělesné či mentální nedostatky. Loutky nám mohou být při jejich hledání nápomocné. Jak uvádí O. Rödl a kol. (1965, s.11) „...velká přednost je v tom, že dítě vnímá více smysly, a to hlavními - zrakem a sluchem - zároveň“. Můžeme proto loutek využít i pro diagnostiku smyslového vnímání. Děti s nimi rády pracují a komunikují. Tímto postupem je možné odhalit různé problémy ve vývoji dítěte a loutky pak použít jako prostředku pomáhající v diagnostice i v terapii. Loutka dítě motivuje, aby bylo schopno soustředit se na procvičování činností, v nichž zaostává.

SMYSLOVÉ HRY S LOUTKOU

Jedním z cílů RVP PV je i rozvíjení smyslového vnímání. Zde se nám opět nabízí loutka jako metoda při jeho dosahování. Zároveň pomáhá mimo jiné odhalit případné poruchy ve funkci smyslových orgánů a jiné problémy s nimi související.

Pro čtenáře uvádím několik námětů pro práci s loutkou, jako inspiraci pro rozvoj smyslového vnímání pomocí loutky.

a. SLUCH A SLUCHOVÉ HRY S LOUTKAMI

Sluch je nejdůležitějším smyslem, který umožňuje rozvoj řeči. Porucha sluchu může být příčinou problémů v rozvoji řeči nebo i v dalších projevech chování. Jakmile máme jakékoli podezření na vadu sluchu, které se může projevovat neustálým vyptáváním, nereagováním na zvuk či nastavováním ucha, ihned se obracíme na odbornou lékařskou pomoc. Důležitá je též sluchová paměť, která slouží k uložení a opětovnému vybavení různých informací. Cvičíme paměť dlouhodobou (ptáme se například na obsah příběhu) i krátkodobou (dítě hned opakuje slyšené). Loutka je i zde výborným pomocníkem. Schopnost sluchového vnímání, neboli fonematický sluch, je podstatným předpokladem pro správný rozvoj řeči a schopnosti čtení a psaní. Pomocí správného vnímání se učíme správně vyslovovat. U dětí s opožděným řečovým vývojem nebo u dětí se specifickými vývojovými poruchami učení je právě schopnost sluchového vnímání velice důležitá. Zjišťujeme, zda dítě reaguje na zvuk, jestli umí určit směr přicházejícího zvuku, je schopno rozpoznat, zda jsou slova stejná či odlišná (mohou se lišit tvrdostí, délkou hlásky, hláskou podobně znějící). Loutka zde může zastat učitele a sluchové hry tak ozvláštnit a zatraktivnit.

Poznej mě!

Hra se zvuky zvířátek. Maňásek kočky je schován pod šátkem a tichým hlasem říká: „mňau“ (děti poznají kočku). Loutka vykoukne a děti si správnost odpovědi mohou ověřit i vizuálně. Po krátkém rozhovoru s loutkou může následovat další.

Odkud volám?

Děti se s loutkou domluví, že budou hrát hru, a loutka jim vysvětlí pravidla. Děti mají zavřené oči a loutka zavolá: „Ukaž, odkud volám!“ a děti musí rychle ukázat směr, odkud loutka zavolala. Hra se nejlépe hraje, sedí-li děti v malém kroužku.

Na kouzelná slovíčka.

Loutka se s dětmi domluví na kouzelném slovíčku a pak tichým hlasem odříkává různá slova. Děti leží na koberci se zavřenýma očima a poslouchají. Na

kouzelné slovo se probudí a utíkají k loutce, nebo mají domluvený jiný pokyn, který udělají po zaslechnutí domluveného kouzelného slova.

Na podobném principu se mohou odehrávat i jiné hry. Děti mají zavřené oči a my se ptáme: „Na co zaťukal medvídek? Co šeptal? Na co právě hrál (zvoneček, rolnička, triangl ...)?“

Loutka dává dětem hádanky: „Jsou slova stejná? Pes-ves, kuš-tuš, past-mast, lek-luk...“ anebo „Zadupej, když řeknu něco špatně, skákal LES přes oves“. Pro objektivní výsledky je důležitá individuální činnost a klidné prostředí, provádí se zejména při podezření na vadu sluchu.

b. ZRAK A ZRAKOVÉ HRY S LOUTKOU

Zrakové vnímání upevňuje sluchové vjemy, vnímáme pohyby rtů mluvícího, a tak lépe rozumíme mluvenému. Vnímáme mimiku i gesta, která dotvářejí celé sdělení. Zraková diferenciací je důležitá též pro čtení a psaní. Zraková paměť pomáhá v procesu učení, v zapamatování si a zjednodušuje zpracování informací, které přišly zrakovou cestou. Zrakové vnímání a zrakovou paměť můžeme procvičovat též za pomoci loutek.

Kam jsem se schoval?

Loutka může hrát s dětmi na schovávanou. Děti zavřou oči a učitelka loutku někam schová tak, aby byla jen trochu vidět, a děti ji hledají.

Najdi, co je...

Loutka zadává dětem úkoly: „Najdi ve třídě něco modrého, kulatého, kovového, špičatého, něco, do čeho bych si mohl lehnout, do čeho se můžu celý schovat, atd.“ Hru je vhodné doplnit o příběh, kde je uveden důvod, proč loutka chce najít právě to či ono. (Loutka je unavená a nemá si kam lehnout - děti hledají, z čeho by jí vytvořily postýlku.)

c. HMAT A CHUŤ - HRY S LOUTKOU

Dotýkání, hlazení, osahávání, poznávání hmatem a následné pojmenování vlastností (teploty, povrchu...) materiálů je důležitou součástí vnímání světa. Předměty různých materiálů, struktur, tvarů, vůní, atd. trénují naše schopnosti a umocňují naše prožívání.

Poznáš, kdo jsem?

Pro tento úkol použijeme loutek několik, každou z jiného materiálu. Dětem všechny představíme a každá loutka může říci, z čeho je vyrobená, eventuálně jak je po hmatu poznatelná. Loutky pak strčíme do jednoho košíku, přehodíme přes něj šátek a vyzveme dítě, aby po hmatu našlo domluvenou loutku. Nebo naopak loutku pod šátkem držíme a dítě po hmatu musí určit, o kterou loutku se jedná. Po vytáhnutí loutky a zrakové kontrole, zda uspělo při hmatovém pátrání, může dítě říci, z čeho je loutka vyrobená, jak se jmenuje a obejít s loutkou ostatní děti a dát jim možnost loutku pohládit. Na závěr mohou děti debatovat, která loutka je hmatově nejpříjemnější, která je nejmíň příjemná, atd.

Najdi loutku mezi věcmi.

Dětem představíme loutku, kterou může být maňásek, plošná loutka, prstová loutka nebo předmět jako loutka (klubíčko vlny, vařečková loutka či žínka). S ní sehraje krátký příběh na téma předměty a jejich vlastnosti. Loutky se děti mohou dotknout, osahat si ji. Loutka se však ztratí ve světě různých věcí. Po hmatu pak musí dítě loutku mezi předměty najít.

d. LOUTKY A VŮNĚ

Začínáme příběhem: loutky se chystají na bál, každá se navoní jinou voňavkou. Loutky necháme kolovat a každé dítě si může čichnout. Vůni se snaží zapamatovat. Když se loutky z bálu vracely, byla velká tma a jedna z loutek se ve tmě ztratila. Děti (se zavázanýma očima) mají za úkol ji po čichu poznat, vzájemně se domluvit a tím, že uhodnou o kterou loutku se jedná, ji zachránit.

Loutky mohou i vařit. Každá loutka vařila něco jiného. Na jednu se při vaření vysypalo koření, druhá se postříkala citronem a poslední je cítit cibulí. Na dětech potom je poznat, co která loutka vařila. Opět musí předcházet příběh, který dětem podá základní informace a možnost přivonění a zapamatování si příslušné vůně.

LOUTKA V LOGOPEDICKÝCH CHVILKÁCH

Dítě musí dosáhnout určitého stupně v rozvoji motoriky mluvidel, jinak by nebylo schopné přesné artikulace, a tím srozumitelné řeči. Postižení motorického vývoje způsobuje nedostatky ve vývoji řeči. Pomocí loutky můžeme včas zjistit případné problémy u konkrétního dítěte: že vyslovuje nepřiměřeně svému věku, mluví málo a vyjadřování i výslovnost jsou opožděné... Nepřesná motorika mluvidel způsobuje vady ve výslovnosti, proto je třeba ji správně rozvíjet. Důležité je i správné dýchání při řeči. Loutky proto můžeme využít při individuální komunikaci s dítětem a pomocí nich i zábavnou formou výslovnost trénovat. Při procvičování motoriky mluvidel může být loutka vhodnou motivací, která je nejen účelná z hlediska procvičení artikulačních orgánů, ale též k pobavení a oživení artikulačních cvičení. Rovněž odborná logopedická péče může být s loutkou daleko zábavnější a dítěti přístupnější.

Lze použít například loutku čerta, která dětem vypravuje o škole pro čerty, kde se musí čerti naučit správně strašit a hudovat. Procvičujeme pohyblivost jazyka, výslovnost hlásek, pohyby rtů.

LOUTKY PRO DĚTI SE SPECIÁLNÍMI POTŘEBAMI

Mateřská škola, nezřídka jako první instituce, kterou dítě navštěvuje, se podílí na včasné intervenci, a tak mnohdy pracuje s dětmi, které potřebují speciální přístup. Diagnóza v tak raném věku je často nepotvrzena, i když jsou zřetelné příznaky některých poruch. A tak mateřskou školu v mnohých případech navštěvují děti s různými druhy poruch (hyperaktivita, opožděný vývoj, SPU, autismus, mutismus...) a je třeba na ně působit netradičními metodami, mezi něž je možné zařadit i práci

s loutkou. V mateřských školách je též integrace dětí s různými stupni tělesného i psychického postižení daleko snadnější a častější než na jiných stupních škol. Takže bychom neměli zapomenout zmínit se o faktu, že loutky jsou prospěšné a vhodné i u handicapovaných dětí. Loutky samotné, stejně jako celé loutkové divadlo, mohou přispět nejen k zábavě, ale též k výchově a rozvoji dětí se speciálními potřebami. O tom, jak prospěšná je činnost s loutkou u těchto dětí, informovala H. Galetková (2010, s.24) veřejnost v článku Edukace loutkou, v němž uvádí: „Cílem edukace je rozvíjení celé psychosomatiky dětí a nenásilnou, hravou formou jejich vzdělávání a začleňování do kolektivu, skupiny.“ Uvedla, že edukační aktivita s terapeutickými účinky přináší výsledky ve vzdělávání a rozvíjí jak děti bez postižení, tak děti se speciálními potřebami. Prioritně zde jde o záměr zprostředkovat dětem emocionální zážitky, uvolnění, emocionální ventilaci, radost z tvorby a aktivního zapojení do hry. Loutkové bytosti jsou dětem blízké a děti s nimi objevují svět. Podle H. Galetkové (2010) jde o snahu dojít s dětmi k drobným cílům, např. najít ucho, nos, zvukově se projevit či jen sledovat dění. Témata mohou být různá a příběh různě obohacen reakcemi dětí, na které zpětně pak reagují loutky. V mateřské škole je poměrně snadné příběh přizpůsobit individuálním možnostem dítěte či se zaměřit na dítě se speciálními potřebami, a přesto působit a zaujmout i děti ostatní. Loutka může tak být nápomocná při integraci dítěte do běžné mateřské školy a jeho začlenění do kolektivu zejména tím, že všechny děti mají společného kamaráda - loutku.

Ve třídě jsem měla chlapce předškolního věku. Jeho řeč v mateřské škole byla tichá a bez očního kontaktu, avšak v domácím prostředí komunikoval dobře. Jednoslovné věty, často sotva slyšitelné, byly u šestiletého chlapce signálem, že není vše, jak by mělo být. Projevy jeho chování napovídaly, že se pravděpodobně jedná o mutismus. (To je dost častá porucha v sociální interakci, kdy se dítě bojí mluvit. Vyskytuje se u dětí stydlivých, bojácných, nejistých v interakci s cizími osobami. Dítě s některými lidmi není schopné komunikovat, přestože umí normálně mluvit). Chlapec dostal odklad školní docházky a navštěvoval s námi dalším rokem mateřskou školu. V té době vznikl kroužek dramatiky. Nově zavedený kroužek nabízel více časových možností pro práci s loutkami i individuálnější přístup k dětem. Chlapec se po pravidelných návštěvách dramatického kroužku začal v mluvě výrazně zlepšovat. Mluvil hlasitěji, přestal se snažit být v komunitním kruhu vynecháván a rád se zapojoval do všech

činností s loutkami, které ho hned z počátku okouzly. Pokud mají děti problémy při mluvení před ostatními, může jim být loutka opravdu velkým pomocníkem. Přestávají hrát samy za sebe, ale hrají jejím prostřednictvím. Nebo už nekomunikují s paní učitelkou, ale s loutkou, která může být zrovna takový malý kluk či holka jako oni.

3.1.9 LOUTKA PRO ROZVOJ FANTAZIE A TVOŘIVOSTI

Tvořivostí nazýváme soubor vlastností osobnosti, které jsou předpokladem pro tvůrčí činnost. Tvořivost je zdrojem radosti, sebeuspokojení a má význam pro duševní zdraví a životní spokojenost. Ruku v ruce s tvořivostí jde fantazie - tvořivá schopnost mozku (kombinování vjemů, dojmů, zkušeností...). Podle M. Vágnerové (2000, s.106) má fantazie „...v tomto období harmonizující význam. Je nezbytná pro citovou a rozumovou rovnováhu. Dítě má potřebu alespoň občas přizpůsobovat realitu svým potřebám a interpretovat ji bez ohledu na objektivní skutečnost.“

Fantazie má relaxační, emocionálně příznivý účinek a pomáhá dítěti vyrovnat se s tlakem reality. Existuje mnoho bariér stojících v cestě rozvoji tvořivosti a fantazie, proto je třeba hledat způsoby a možnosti, jak je co nejvíce rozvíjet. O fantazii a radosti J.V. Dvořák (1997) poznamenal, že hravost i fantazie realizované nějakou činností, především našima rukama, jsou radostí, kterou cítíme při tvoření pohybu, zvuku a potěšení při vytváření obměn všeho, na co jsme při hraní přišli.

Radost z nápadu, z neočekávaného a překvapivého výsledku inspiruje a popichuje k další aktivitě v činnosti. Při práci s loutkou dáváme prostor dětem, aby nabídly své nápady, pomohly dotvářet a posouvat příběh, vymýšlely netradiční změny a dáváme jim prostor pro rozhodování. Nabízíme tak možnost podílet se více či méně aktivně (vymyslet jméno, zápletku, účinkující loutky, vodit loutku...).

Děti si mohou vymyslet vlastní originální loutku, což rozvíjí fantazii a kreativitu. Každá vymyšlená loutka může ožít jak na ruce učitelky, tak na ruce dítěte a mít svůj vlastní příběh. To, z čeho je vytvořená, jak je ozdobená, komu patří nebo jakým způsobem je vyrobená, může vést k zamyšlení nad jejím jménem. Můžeme ji pojmenovat společně nebo případně autor sám. Další prostor pro fantazii zde vzniká tak,

že loutka může vyprávět, jak se cítí, kde bydlí, co by si přála, atd. Loutky mohou být různé, mohou být z kapesníků, z čepice, vařečky, rukavice nebo ponožky, téměř z čehokoliv. L. Richter (1997, s.32) poznamenal: „To, že se předmět loutkou stane, tedy není vlastnost onoho předmětu samého, ale divákova vnímání, způsobeného hercovým zacházením s předmětem.“ Pokud vodič zachází s předmětem tak, aby působil jako živá bytost, bude předmět vnímán jako plnohodnotná loutka.

Loutka z ponožky může mít jméno Zebra, protože je pruhovaná. Další má ráda sluníčko, protože je žlutá. Další ponožka nemusí mít ráda nové boty, protože ji tlačí. A špinavá ponožka je nešťastná, protože už není krásně růžová jako dřív. Kelímek s očima se může jmenovat Chrastílek, protože má uvnitř kuličku a chrastí. Známé jsou i výtvarné práce v podobě loutky z různých materiálů, které zdobí mateřské školy a v nichž se může skrývat fantazie všech členů třídy (podomníčci, podzimníčci, ledové královny). Předškolní děti spíše zaujme vymyšlení jmen, protože na ně působí vlastnosti věcí, které jsou barevně, strukturně, původově i tvarově odlišné, a ony je mohou pojmenovat dle různých podobností.

3.2 UČITEL A LOUTKA

3.2.1 JAK S LOUTKOU ZACHÁZET, ABY UPOUTALA DĚTSKÉ DIVÁKY

Učitelka hraje s loutkou v těsném kontaktu s dětmi. Není nutné využívat divadélek, paravánů, ani jiných větších rekvizit. Jednoduchá hříčka s loutkou nemusí obsahovat výrazně dramatickou zápletku. Jde o nejjednodušší formu loutkové hry, provedenou bez jeviště přímo s dětmi. Pro děti musí být loutka stále v pohybu, může mluvit nebo nemusí, ale měla by se pořád hýbat a být stále jako živá. Není třeba přemýšlet nad tím, jak schovat způsob vedení loutky, děti nepátrají po tom, jak se loutka hýbe, jak mluví, ale spontánně se účastní hry a chovají se k loutce jako k živé. Zprvu je vhodné využívat loutky a náměty dětem blízké. Děti oblíbené loutky jsou zejména

zvířátka. Téma je vhodné přizpůsobit tematickému celku, který je aktuální a v němž se děti začínají orientovat. Hrajeme krátká vystoupení, která jsou výrazná mluvou, postavou i obsahem mluveného. Hry s jednou loutkou patří k nejjednodušším, děti se učí soustředit a aktivně se účastní, mohou ovlivňovat i děj hříčky. Obzvláště pro nejmenší (2 až 4leté) děti je tento způsob nejvhodnější, protože se nedovedou ještě dlouze a pozorně soustředit. Důležitá a pokaždé nejvíce používaná je improvizace, nabízející možnost reagovat na připomínky dětí a využít jejich nápadů k posunutí dialogu s loutkou, díky němuž udržujeme děti v pozornosti. Výstup by měl působit přirozeně. Učitelka musí umět hned reagovat na danou situaci a postřehy dětí. Vědět, kdy a jak vystoupení obohatit například o humor. J. Švec (1978, s.97) upozornil: „Drobnými výstupy však učitelka neprokládá svoji práci příliš často, aby dětem loutka nezevšedněla a nestala se běžnou denní zábavou. Je třeba jí ponechat onu výjimečnost, kterou má, a dětem radost z jejího neočekávaného objevení.“ Pokud ponecháme loutku jako něco nevšedního, je pro děti daleko víc fascinující. Nebojte se ovšem použít loutku, která je dětem běžně k dispozici, při volné hře. Nestane se, že by byla méně zajímavá či všední. Využívat loutky, jako každé jiné metody a prostředků při práci s předškolními dětmi, je třeba vyváženě. Metod, možností, prostředků, pomůcek a způsobů práce v MŠ je mnoho, a pokud je budeme obměňovat vyváženě, nestanou se všedními.

ŘEČ LOUTKY

a) mluva a hlas

Řeč je velmi důležitá při činnosti s loutkou. Loutka svou řečí upoutává různými způsoby, silou hlasu, tónem, zabarvením atd. Loutka může mluvit hlasitě i potichu, škytat nebo nemusí mluvit vůbec. Komunikaci loutky s diváky ovlivňuje mnoho faktorů. Při práci s loutkou a dětmi předškolního věku je především důležitý dobrý mluvní projev, přednes zvukově a výrazově kvalitní, který více zaujme a zprostředkovává tak výraznější prožitek. Pomáhá upoutávat pozornost, dodává na dramatičnosti. V loutkových hříčkách mohou vystupovat rozmanité typy postav a je velmi vhodné je znatelně hlasově rozlišit. Pro každou loutku si vyhledáme hlasové

vyjádření odpovídající dané postavě. Děti by ze způsobu mluvy měly rozeznat kladnou postavu od záporné, mužské a ženské pohlaví, jednu od druhé, i když ji nevidí. Trénujeme tak nejen sluchovou diferenciaci, ale děti snáze pochopí i rozdíly mezi postavami, jejich charaktery a vlastnostmi. Ovšem pozor, snaha upoutat dětské diváky by neměla přesáhnout hranice, aby se nestala hlasovou šarží.

Děti hlasové vyjádření loutky velice dobře vnímají. Při představení jednoho loutkového divadla v naší mateřské škole vodič omylem zaměnil hlas babičky a Karkulky. Děti předem slyšený hlas označily za babičku, ale objevila se Karkulka. Několik dětí se začalo dohadovat, že hlas nepatřil Karkulce. Vnímání dětí je velice dobré a je třeba být stále ve střehu.

Nezapomeňme, že i loutka, stejně jako člověk, může mnohé sdělovat neverbální komunikací (gesty, postavením, pohyby celého těla...). Přesto, že se může zdát, že loutka „nic“ nedělá, jde o určitý způsob komunikace. Je známo, že prostě nejde „se nechovat nijak“, stejné je to i s loutkou, přestože se jedná o předmět. Pokud v dětech navodíme vědomí, že je loutka živá, začnou děti pozorovat její chování a snažit se pochopit, co a proč loutka sděluje. Proto je třeba vedle řeči verbální dbát i na prvky neverbální komunikace a této komunikace při práci s dětmi využívat.

b) postoj

Je-li loutka odvrácená od diváků, můžeme předpokládat, že se stydí, nebo naopak truceje. Mnohdy je právě taková „póza“ loutky vůči divákům důvodem k diskusi a zamyšlení se nad pocity loutky.

„Děti, podívejte, kdo mi to tu sedí na ruce a má čumáček opřený o mé rameno? Proč se asi nechce otočit?“

Stejně tak, když se loutka dívá na druhou stranu a odvrací se od druhé loutky.

„Koukněte se na zajíčka a na lišku, myslíte, že se spolu kamarádí? Proč jsou k sobě otočení zády? Proč spolu asi nemluví?“

Děti přemýšlejí, vymýšlejí vlastní příběh, uplatňují fantazii, určitou spolupráci a snaží se o rozluštění signálů neverbální komunikace. Zde už můžeme pojmenovat

mnoho pocitů, pokusit se o empatii, poradit zvířátkům, jak se v takové situaci chovat, a dát tak návod ke správnému prosociálnímu chování.

Postoj nebo pohyb je další z možností, jak práci s loutkou obměnit. Když loutka leží, stojí, skáče nebo sedí, může vypovídat např. o únavě, čekání či veselosti. Děti se učí číst z pohybů celého těla a zapojit fantazii, proč asi loutka dělá právě to či ono.

c) vzdálenost

Vzdálenost loutek od sebe nebo herce a loutky může mnohé vypovědět. Pokud se děti zeptáme, proč jsou u sebe loutky tak blízko, jistě se dočkáme odpovědi, že se mají rády, nebo je jim zima apod. Pokud jsou daleko, lze předpokládat, že jsou na sebe loutky našťvané, nebo šla jedna loutka pryč (např. na nákup). I přestože na vzdálenost poukazovat nebudeme, je zřejmé, že by působilo nepřírozně, kdyby dvě zvířátka, která se mají ráda, byla od sebe daleko. Zde by měl být udán důvod, proč jsou od sebe daleko - loučí se, mávají na sebe, nemohou k sobě? Dětem (obzvláště předškolního věku) by mělo být jasné, jaký vztah k sobě loutky mají. Pocity by měly být dobře rozpoznatelné a je na místě je pojmenovat. Dítě předškolního věku se komunikaci teprve učí a je třeba, aby dostávalo přímé a jasné informace.

d) směřování a rychlost pohybu

I beze slov je možné vyčíst, co loutky prožívají. Pokud Karkulka půjde proti vlkovi, nebo bude naopak couvat, lze poznat, zda se bojí či nikoliv. Když loutka utíká, zřejmě to znamená, že nemá času nazbyt nebo ji někdo honí. Všechny typy změn v neverbální komunikaci hru oživí, zpestří, udělají ji veselejší, dramatičtější a navíc se mohou stát podnětem k diskusi a aktivnímu zapojení myšlení a fantazie dětí.

e) gestika a mimika

Gesta a mimika vyjadřované významy doplňují, podtrhují, dodávají na razantnosti a přesnosti sdělení. Mimika často u loutek chybí nebo je problematická. Mezi mimicky nejvíce schopné loutky můžeme zařadit některé maňásky, u kterých je možné hýbat pusou, vytvářet různé grimasy či obličej různě pitvořit. Je ovšem třeba mít na mysli, že nic by nemělo být přehnané. Zajímavě a nápaditě vytvořená loutka je

i marioneta Hurvínka, která je schopná koulet očima. Taková loutka je bohužel téměř nedostupná učitelkám MŠ. Gestiku je možné najít u některých složitějších loutek, ovšem pro méně zkušeného vodiče je často dosti obtížná. Co se týče schopností pohybů rukou loutky, najdeme velkou výhodu v jednoduchosti práce s maňáskem. Nalezneme u něj možnosti, jako něco malého přinést, rychle roztáhnout ruce, snadno pohladit či zamávat. V této oblasti má maňásek mnoho výhod oproti jiným loutkám.

3.2.2 SOUHRA LOUTKY A HERCE (UČITELKY)

Učitelka ve své profesi přejímá mnoho rolí a ve chvíli, kdy vezme do ruky loutku, dostává se do role jednak loutkáře a jednak mnohdy i do role herce. S loutkou komunikuje, domlouvá se a přesvědčuje diváky (děti) o její živosti. Kombinace loutky i herce je běžnou součástí loutkových představení pro děti. I v publikaci Jurkowského (1997, s.56) se dočteme, že: „Přítomnost herce na loutkové scéně byla naprosto samozřejmá, pokud zůstával v roli „konferenciéra“ a spoluhráče loutky...“. Podobnou funkci jako herec hrající s loutkou má i učitelka. Musí umět s loutkou komunikovat a navíc být zároveň i vodičem. Komunikovat s loutkou tak, aby při řeči loutky na ni koukala a neupoutávala pozornost na sebe, na svou osobu. Řeč učitelky má směřovat k loutce, aby dialog působil přirozeně. Musí zvládnout rozlišovat hlas loutky a hlas svůj, aby děti dobře pochopily, kdo právě hovoří. Přestože je vodění loutky a zároveň komunikace s ní celkem obtížná, skýtá mnoho možností a výhod. Učitelka může loutku hledat v kapse, za zády, pod tričkem, může ji uspávat a dělat, že loutka chrápe, může za ni škytat nebo jí šeptat do ucha. Učitelka v pozici „herce“ může komunikovat s loutkou následovně.

„Ahoj, myšičko, na copak neseš ten veliký kapesník?“ Maňásek myška šeptá učitelce do ucha. „Aha, myška včera dlouho běhala venku, když už byla zima, a teď ji z toho bolí v krku,“ sdělí učitelka dětem. „No, myško, to se nedivím, večer je opravdu zima a snadno se nachladne.“ - „Pšík,“ myška kýchně. Učitelka se jako utírá. „Teda myško, celou jsi mě popraskala. Když se kýchá, má se dát před pusou ruka nebo kapesník, vždyť bychom se od tebe nakazili...“

Učitelka v další hře může přijít s loutkou chlapečka jménem např. Všeználek. Dětem ho představí a chce říci, proč Všeználek přivedla do třídy, ale dělá, že to zapoměla. Všeználek učitelce jako napovídá, radí jí, diskutuje s ní. Lze využít na jakékoliv téma. Do hovoru se snadno zapojují i děti.

HRA DVOU UČITELEK

Pokud jsou v jedné třídě dvě učitelky, může každá učitelka použít jednu nebo i více loutek. Pro děti může být taková hra obou učitelek příjemnou změnou, přinášející jiné možnosti. Děti vnímají, jak spolu loutky komunikují, a osvojují si tak komunikativní kompetence. Učitelky mohou zinscenovat cokoli. Pohádku, smyšlený příběh nebo zahrát nějakou z běžných situací, které se často ve školce vyskytují a pro děti jsou obtížně řešitelné. Sehráním takové situace mohou učitelky dětem podat jakýsi návod ke správnému řešení. Taková souhra předpokládá u učitelek dobré improvizaci schopnosti. „Improvizace si žádá představivost, soustředěnost, klid, dobrou znalost situace, zkušenost a bohatou slovní zásobu.“ (Ródl 1969, s.108) Je sice náročnou, leč, dá se říci, nezbytnou metodou, která pomůže mnohé lépe ztvárnit. Prvotní obtížnost této metody se časem promění v běžnou a v praxi nepostradatelnou. Improvizace má mnoho výhod. Učitelka se nemusí učit texty nazpaměť, může vložit do hry momentální nápad, reagovat na podněty a nápady dětí a hru upravit přesně k dané skupině diváků. Může pomoci v řešení problému, ukázání vhodného vzoru, vytváření pravidel a návyků. Proto je nejčastěji využívanou formou práce s loutkou v mateřské škole právě improvizace. Vybíráme pro představení jednoduché náměty a děti obvykle pomohou námět široce rozvinout a obohatit. Často se může stát, že dojde zcela ke změně tématu. I to je však možné využít a zabývat se tím, co děti zajímá. Za každých okolností by mělo být představení přiměřené věku dětí a tento požadavek musíme respektovat. Délka hry by neměla být delší než doba, po kterou jsou děti schopné se soustředit. Ne déle, než je obvyklá řízená činnost. Musíme mít na mysli, že čím jsou děti menší, tím má být představení jednodušší a kratší.

3.3 CO VYUŽÍT JAKO LOUTKU; VÝROBA JEDNODUCHÝCH LOUTEK

Předmět může být rekvizitou, předmětem označujícím jiný předmět – zástupná rekvizita (tužka jako mikrofon) nebo předmět znázorňující jednající živou bytost. Právě tomuto poslednímu způsobu využití předmětu se budu nyní věnovat, protože přesně v této fázi se předmět stává loutkou. Animace předmětu musí vzbudit dojem, že předmět ožil a hýbá se sám. I to, že se budu chovat k předmětu, jako by byl živý, je jedna z možností, jak probudit v divákovi pocit, že předmět ožil. L. Richter (1997, s.33) odlišil předmět (objekt) od oživlé loutky (subjektu) následovně: „Objekt je něco, čím je jednáno, subjekt je něco, co jedná!“

Nelze přesně určit, jaká loutka je ta nejvhodnější. Je mnoho druhů loutek. A. Tománek (2006) druhy loutek rozdělil na loutky vedené zespodu (maňásek, javajka, spodová marioneta), loutky vedené shora (marioneta na drátech, marioneta na nitích) a loutky vedené zezadu (manekýn, stínohra) a dále loutky zvláštní.

Každá kategorie loutek ještě skýtá mnoho dalších možností a odlišností jak v mechanice vodění loutky, tak v materiálním zpracování a estetice. Existují i loutky improvizované (využití vlastní ruky) a plošné. Loutek je prostě neuvěřitelné množství a ještě by se daly vymyslet další a další, záleží pouze na naší kreativitě. Je obvyklé, že některé loutky jsou preferovanější učiteli a některé zase dětmi. Hodně jistě záleží i na tom, zda děti mají raději loutku, kterou již znají, či budou lépe reagovat vždy na něco nového. Jisté je, že děti více zaujme loutka co nejvíce oživlá, co nejvíce pohyblivá. Učitel by měl mít na paměti, že možná bude potřebovat volnou ruku - zejména u malých dětí jako diváků nebo bude-li chtít mít loutky dvě. Každý učitel by si měl sám zvolit, která loutka je mu bližší a se kterou bude schopen vytvořit lepší herecký výkon. Při přípravě na loutkovou hříčku si sami rozmyslete, jaká loutka se vám bude nejlépe hodit a co dále budete potřebovat. Práce s loutkou, jako každá jiná řízená činnost, by měla být trochu promyšlená, abychom měli všechny potřebné pomůcky při ruce a loutka byla schopná splnit úkol, pro který jsme si ji vybrali. Sami postupně přijdete na to, jaká loutka bude vyhovovat vám i specifickým potřebám vašeho dětského publika nebo dětským vodičům. U dětí je velice důležitá jednoduchost ve vodění loutky a určitý vztah

k loutce, který pomůže dítěti s loutkou zacházet s citem, který je pro dobrou práci s loutkou důležitý. Kam budeme povídání směřovat, záleží na tematickém bloku a našich záměrech, je pouze na nás a na potřebách a zájmech dětí, čemu se budeme věnovat více či méně.

Loutku můžeme vytvořit z mnoha předmětů a z mnoha materiálů. Existuje tolik druhů loutek, že pro mnoho z nich ani není název, a to už z toho důvodu, že jsme si je právě vymysleli. Loutku si můžete vytvořit podle některého z následujících návodů nebo vymyslet zcela svůj vlastní či obměněný návod na výrobu vhodné loutky pro děti v mateřské škole.

NOVINOVÝ PAPÍR

Novinový papír zmačkáme do koulí různých velikostí. Koule pomalujeme barvou a na větší koule (hlavy) znázorníme obličej. Koule navlékneme na provázky, připravíme si kříž ze špejlí a dotvoříme loutku látkami.

RUKAVICE

Rukavici (palčák) si můžeme samy ušít z látky. Domalujeme nebo vyšijeme oko a pusu. Tak vznikne jednoduchá loutka z profilu.

Prstové rukavice využijeme na jednoduché loutky tak, že každému prstu namalujeme či vyšijeme obličej, můžeme přišít i vlasy, čepice, šály. Loutka může pak sloužit jako pomůcka při učení názvů jednotlivých prstů.

U prstových rukavic můžeme využít toho, že je možné loutky vyměnit. Jak postavy, tak počet postav. A to tak, že tvář nevyšijeme rovnou na konec prstu rukavice. Ale na papír si nakreslíme obličej, vystříhneme ho a z druhé strany papíru nalepíme hrubou část suchého zipu, která bude na rukavici dobře držet. Postav si tak můžeme vytvořit hned několik. Pokud chceme jiný počet postav, zbytek prstů sevřeme k dlani.

ŽÍNKÁ NA MYTÍ

Jednoduchého maňáska lze vyrobit ze žínky tím, že na ni namalujeme obličej.

PLOŠNÉ LOUTKY

Namalujeme postavu nebo pouze obličej na papír, vystříhneme a nalepíme na špejli. Loutka může být voděna shora či zdola.

Části těla loutky lze též nakreslit a vystříhnout odděleně a pak připojit k tělu nýty, které zajistí pohyblivost končetin papírové loutky.

LOUTKA Z PŘÍRODNIN (BRAMBORY, DÝNĚ, JABLKA...)

Brambora nebo jablko nám vytvoří hlavu. Místo očí napícháme jeřabiny, šípek nebo žaludy. Pod nos jako vousy mech. Sláma místo vlasů, z kusu pevné látky hučku a loupežník je na světě.

VAŘEČKOVÉ LOUTKY

Na vařečku (nebo na prkénko) malujeme podle fantazie obličej. Můžeme vyrobit cokoliv - od miminka přes zvířátko až třeba po princeznu. Dolepit můžeme vlnou vlasy či šaty, papírové nebo látkové doplňky a jiné plastické prvky.

LOUTKA Z HRNEČKU

Namalujeme na hrneček oči, nos i pusku a nasypeme hlínu, do které zasejeme obilí. Brzy má loutka také vlasy, které se mohou i stříhat.

KRABICE (POPŘ. OBALY OD VAJEC)

Vyrábíme například velkého draka nebo dlouhou stonožku. Natřeme barvami, dokreslíme oči, pusku a části můžeme zavěsit na provázky, aby se dalo s loutkou pohybovat.

KAPESNÍK, KOUSEK LÁTKY

Na kapesníku uděláme uzel a vznikne tak hlava loutky. Na ni dokreslíme obličej a už stačí jen nasadit na prst a hrát.

KORNOUTKOVÉ LOUTKY

Obkreslíme předlohu, domalujeme obličej, vybarvíme, vystříhneme, vzadu sešijeme a můžeme hrát.

LOUTKY Z PONOŽKY

Přineseme si ponožku, nejlépe podkolenku, a naplníme ji vatou, molitanovou drtí nebo čímkoli, co dodá ponožce obsah. Místo očí lze přišít dva knoflíky, domalovat pusou a máme loutkovou žízalu. Anebo ani není třeba ponožku plnit, stačí do ní pouze strčit ruku tak, aby čtyři prsty v ponožce znázorňovaly horní čelist a palec dolní, tak ponožková loutka může hýbat pusou.

KERAMIKA

V mnoha mateřských školách se setkáme již s možností tvořit z hlíny. Je vhodné využít i této možnosti při tvorbě jednoduché loutky. Z hlíny se vytvoří hlava a z textilu je možné dodělat tělo. Může vzniknout maňásek, marioneta nebo plošná loutka.

Hlava loutky jde vyrobit z mnoha materiálů - z vycpané punčochy, polystyrénové kuličky, z hmoty vytvořené ze starých novin a plakátového lepidla apod. Loutce pak stačí jen vytvořit výraz tváře (úsměv, smutek, zlost) hlavu připevnit na tyč a tělo dotvořit dlouhými kusy látky, aby skryly ruku.

IMPROVIZOVANÝ PARAVÁN

B. Trelová (2000) nabídla postavit kulisy ze starého leporela, které doplníme plošnými loutkami a můžeme hrát příběh jak klasicky pohádkový, tak vymyšlený. Z polykarpovy stavebnice, židle a látek též může vzniknout funkční a nápaditý paraván.

Výše poskytnuté nápady na jednoduché loutky i s paravánem si děti mohou snadno vytvořit už v předškolním věku v mateřské škole. Velkou výhodou využití těchto loutek je, že se děti seznámí s výrobou loutky. Vědí, jak je loutka vytvořena, vyzkouší si její pohybové možnosti a zjistí, jak s ní pracovat. Tvoření procvičí myšlení i motoriku dítěte a zároveň poskytne radost z vlastní vytvořené loutky. Mohou vymyslet

příběh či nabídnout situaci, kterou můžeme s loutkou sehrát. Loutku, se kterou děti hrály nebo s níž viděly hranou hříčku, si mohou odnést domů a využít ji při rozvoji své fantazie. Mohou započatý příběh dohrát, vymyslet jiný či navázat další loutkou a využívat tak několik různých loutek najednou. Protože návod už znají, mohou si loutek vyrobit kolik chtějí a jakkoli je obměnit (barvou papíru, vyzdobením, dokreslením obličeje apod.). Postupně mohou vlastnit malý divadelní soubor plný kreativních loutek, ke kterým mají blízký vztah, jelikož si je samy vytvořily. Jak tvrdí V. Uherčíková a I.K. Haverlík (2004, s.1): „...nejdůležitější je to, co vytvoříme sami.“

AKČNÍ VÝZKUM

CHARAKTERIZACE MŠ A DĚTSKÉ SKUPINY, S NÍŽ VÝZKUM PROBÍHAL

Realizace výzkumu proběhla v mateřské škole Nové domovy v Kaplici, ve školních letech 2009/2010 a 2010/2011. Kaplice je malé město, kde péči o předškolní děti zajišťují tři mateřské školy, obsahující celkem 10 tříd naplněných do počtu 28 dětí. Mateřská škola Nové domovy pracuje dle svého ŠVP (Školního vzdělávacího programu), který pedagogický sbor sestavil v souladu s RVP PV (Rámcovým vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání). Nepřiklání se k žádnému alternativnímu vzdělávacímu programu. Učitelky pracují podle svého třídního programu, který samy průběžně vytvářejí a přizpůsobují aktuálním podmínkám a své specifické skupině dětí. Vytvářejí vnitřně integrované tematické bloky a zaměřují se zejména na učení prožitkem.

Výzkum probíhal ve skupině, která obsahuje velký počet chlapců. Ve školním roce 2009/2010 byla tato skupina složena převážně z dětí tříletých, které se teprve adaptovaly na prostředí mateřské školy. Některé z dětí byly plačtivé a mnoho z nich špatně snášelo divadelní představení s herci v kostýmech. Naopak na loutky děti reagovaly velmi dobře. Proto se loutky staly v této dětské skupině při mnoha činnostech vhodnou a spontánně přijímanou náhražkou za učitelku v převleku. S loutkami jsem s těmito dětmi pravidelně pracovala a velice se mi osvědčily v mnoha oblastech a zastaly rovněž mnoho různých potřebných funkcí.

METODA VÝZKUMU A JEJÍ CÍL

Metoda akčního výzkumu byla zvolena proto, že při činnosti s loutkami je velmi malá vzdálenost mezi učitelem (zároveň výzkumníkem), který pracuje s loutkou ve vztahu k dětem. Jedná se o průběžný sběr dat při zmiňované kontaktní činnosti, dílčí i celkové vnímání a konečné hodnocení celého procesu. Učitel v pozici výzkumníka sleduje a ovlivňuje celý proces s loutkou. Vnímá a posuzuje probuzenou aktivitu a spontánní projevy dětí a reaguje na ně s úsilím odborně zkvalitnit a obohatit uplatňované činnosti v mateřské škole nejen s výchovně-vzdělávacím záměrem, ale i ve druhém sledu vyvíjenou snahou děti rozveselit a působit tak na vytvoření příjemné atmosféry ve třídě.

Zaměřila jsem se na systematický sběr dat a jejich následnou kritickou analýzu. Osobně jsem se angažovala v přípravě a celém průběhu výzkumu. Mým cílem bylo získat podrobné a podložené zkušenosti o tom, jak děti na loutky reagují, co konkrétně ovlivňuje jejich reakce a na čem jsou závislé jejich verbální a emotivní projevy ve vztahu k loutkám. Dalším mým úkolem bylo zjistit, zda obohacení činnosti pomocí loutky přináší lepší výsledky (vyšší zaujetí dětí, aktivitu, motivaci, prožitek...). Rovněž pak prozkoumat rozličné možnosti využití loutky v komunikaci a práci s dětmi v kontextu s náplní MŠ. Provéřit v těchto souvislostech, zda loutka jako sledovaný faktor naplňuje všechny své předpokládané funkce a stanovit, o jaké funkce se v souhrnu jedná. V závěru pak zjistit, zda se její využití liší od toho, co je jí nejvlastnější, tedy od úkolů loutkového divadla jako převážně zábavného programu. Zejména jsem se pak zaměřila na získání odpovědí na níže uvedené otázky.

OTÁZKY VÝZKUMU:

Nakolik děti vnímají oddělení loutky a učitelky?

Jak vnímají fiktivnost loutky?

Jak se projevují vůči loutce?

Název: BÁBA ZIMA

Cíle pro pedagoga:

- Seznámit se se zvoleným tématem „zima“ a prevencí v péči o zdraví
- Seznámit děti s loutkou a motivovat je k naučení nové říkanky

Cíle pro děti:

- Pochopit rozdíl mezi kladným a záporným chováním postavy, naučit se základním společenským hodnotám

Téma, dílčí témata: zima, sníh, nemoc, zdraví, vitamíny

Počet dětí: 16

Pomůcky: loutka Ježibaby nebo báby

Funkce loutky v činnosti:

Didaktická - motivační prostředek - ke hře i k celému základnímu výchozímu tématu „zima“

Divadelní – postava v situaci

Sdělovací – seznamuje s dějem příběhu, přináší komunikační zpětnou vazbu

Jak byla loutka použita: Jako plánovaná motivace na začátku činnosti, s loutkou děti přímo, ale i prostřednictvím učitelky komunikovaly, a v závěru přinesla očekávanou reflexi a hodnotí výkony dětí, čímž je mimo jiné povzbuzuje i do další činnosti.

Příprava činnosti (plán):

Pro daný úkol jsem si vytvořila loutku Báby Zimy, a to zahalením textilní panny v podobě báby do kusu bílého plátna. Ze stejného plátna jsem pak připravila šátek pro hráče hrajícího bábu. Chtěla jsem tak i vizuálním způsobem sdělit dětem, koho loutka představuje, jaká je její činnost a seznámit je následně s dějem ve vybrané říkance. Dále jsem chtěla děti prostřednictvím krátké hry přimět, aby se zamyslely nad tím, jakými způsoby se dá bránit onemocnění, a aby pochopily, že je lepší být zdrav. A protože jsem nechtěla, aby loutka zůstala pro dětské diváky a jejich vnímání negativní postavou, snažila jsem se v rámci děje loutkového výstupu dětem ukázat, že každý se umí polepšit a může i změnit své chování. Aby se dětem dostalo jiné zpětné vazby na jejich chování a předchozí reakce než právě od učitelky, měla jim při hře sdělit konečné hodnocení k tomu využívaná loutka.

Průběh činnosti:

Ukázala jsem dětem loutku ježibaby, zabalenou do bílého plátna dlouhého téměř až na zem, a řekla: „Děti, víte, kdopak to je? To je Bába Zima!“ Děti si Bábu Zimu prohlížely a já se loutky ptala: „Tak, povíte nám, Bábo Zimo, co vlastně v zimě děláte?“ Bába Zima vyprávěla dětem jednoduchými větami o tom, že vaří v hrnci kašel a rýmu, a pak ho posílá mezi lidi. Hudrovala jsem káravě na bábu: „Teda, vy jste nějaká zlá a nevrlá Bába Zima! Kdybyste nám raději poslala trochu sněhu, abychom si v něm mohli hrát. Pročpak na nás posíláte rýmu a kašel? Vždyť my nechceme být nemocní. Je to tak, děti? A víte co, paní Zimo? Nestrašte nás, my moc dobře víme, jak se proti rýmě a kašli chránit! Že ano, děti?“ Povzbudila jsem tak děti, aby se snažily vymyslet a vzpomenout si, jak se dá proti chřipce chránit. Děti vymýšlely: teple se oblékat, jíst ovoce a zeleninu, pít teplý čaj, atd. „Bábo Zimo, my ti ukážeme, že je daleko větší zábava být zdravý a hrát různé hry, než muset ležet v posteli. Tady si sedněte a koukejte, ta hra totiž bude o takové Bábě Zimě, jako jste vy.“ Zimu jsme v dalším stadiu posadili na židli a na koberci jsme udělali kruh. Jedno z dětí stálo uprostřed kruhu s bílým šátkem na krku a dělalo Bábu Zimu.

Všichni ostatní potom doprovázeli novou říkanku pohybem:

Navářila Bába Zima hrnec bílé kaše (předvádíme vaření měchačkou),

v hrnci bublá rýma, pod pokličkou kašel (hýbeme prsty).

Schovej uši do čepice, ruce do rukavic (rukama schováme uši, pak natáhneme ruce rovně před sebe),

ať ta bába uličnice nezmůže tu pranic (kroužíme rukama, jako když čarujeme).

Děti se rozutečou po místnosti a dítě se šátkem přes oči je honí. Koho chytí, ten se stává Bábou Zimou. Hra se několikrát opakovala. Potom jsme si sedli všichni na koberec a Bábu Zimu vzali mezi sebe.

„Tak co, Zimo, jak se vám to líbilo?“

„Líbilo, všimla jsem si, jak jste dávali pozor na to, abyste do nikoho nevrátili a poslušně dodržovali pravidla v tom, kde se smí běhat. Vidím, že jste šikovné děti a umíte si hezky hrát. To bych tedy nechtěla, abyste ležely s rýmou a kašlem v posteli. To ihned přestanu vařit rýmu a kašel a pustím se do sněhové kaše, abyste mohly venku stavět sněhuláky, sáňkovat a bobovat.“

„Teda, paní Zimo, vy jste se polepšila, to máme radost! Děti, jste rády, že se Bába Zima polepšila?“

Děti souhlasně křičely, přitakávaly a začaly se na loutkovou bábu usmívat.

„Tak já rychle běžím domů a zadělám na tu sněhovou kaši,“ řekla bába a dětem na rozloučenou zamávala. Děti bábě taky mávaly, spokojené se zakončením výstupu, a Zima byla pryč.

Reflexe:

Ne všechny děti se dostaly k možnosti komunikovat přímo s loutkou, jelikož množství námětů, jak chránit své zdraví, bylo u tak malých dětí poměrně brzy vyčerpáno, a tak mluvily jen děti, které jevily největší zájem a nejvíce se dokázaly prosadit. Navíc jisté obavy z ošklivé báby přece jen udržovaly děti v mírném napětí a odstupu. Většina dětí komunikaci s negativní loutkou pouze soustředěně sledovala a osobními projevy se nezapojovala. Je tedy zřejmé, že k záporné loutkové postavě projevují děti vztah nepříliš pozitivní a také menší aktivitu v komunikaci s ní.

Pohyblivost uváděné loutky byla sice dost omezená, ale i tak zvládla navodit dojem, že je živá. Na děti působila výrazně též vizáž loutky, která byla záměrně ošklivá, takže děti se na ni mračily nebo byly vážné. Nespustily z ní však oči. Zároveň se ovšem objevila i výhoda nehezky loutky, činnost s ní působila vážněji, dramatičtěji a přinášela sledujícím dětem jiné prožitky a emoce.

Větší chuť ke komunikaci začaly vykazovat děti až poté, co se bába polepšila. Což byl také záměr. Začaly se usmívat a projevovaly sympatie, protože pochopily, že povaha a vzhled nejsou vlastnosti na sobě závislé. Děti proměnu povahy prezentované postavy ze záporné v kladnou přijímají s radostí, mávají na ni a v daleko větší míře s loutkou komunikují. Pokud nabídnete dětem možnost, aby se loutka stala kladnou postavou, souhlasí a rády změnu přijímají. Celý verbální projev loutky poslouchaly děti soustředěně a se zájmem. Loutka jim poskytla rovněž vizuální představu o tom, jak vlastně Bába Zima vypadá. A ještě dlouhou dobu po tomto malém výstupu braly děti loutku na vědomí a jelikož ji kdykoliv mohly zahlédnout, volaly: „To je ta Bába Zima!“ V praxi se ukázalo, že loutka děti daleko víc osloví, pokud ji vidí v činnosti, více ji vnímají, projevují větší zájem o komunikaci a hru s ní.

1) Vnímání oddělení loutky a učitelky

Oddělení loutky a učitelky se ve vnímání dětí názorně projevilo už při komunikaci. Mne a loutku při rozhovoru děti rozlišovaly oslovením, takže k pochopení, že musí odlišit komunikaci s vodičem a s loutkou, přicházejí děti samy velice brzy. Většinou využívají oslovení doprovázené očním kontaktem - pohledem do očí.

2) Vnímání fiktivnosti loutky

Loutka byla dětmi přijata, jako by byla živá, ihned jak promluvila. Děti na ni neustále hleděly a tvářily se podle toho, jak se loutka právě chovala (na zlou se mračily, na hodnou se smály). Fikci děti přijímají rády. Některé děti, které mají z negativní loutky obavy, se častěji obracejí přímo na mne, většinou s různými potřebami nesouvisejícími s loutkou (ujistit se v denním řádu, odejít na toaletu apod.).

3) Projevy dětí vůči loutce

Všechny děti loutku plně vnímaly, některé pouze sledovaly, jiné měly potřebu loutce něco sdělovat a konverzovat s ní. Projev k loutce, která už po své proměně vykazovala kladné chování (byla polepšená), byl znatelně aktivnější a nadšenější oproti úvodu, kdy loutka byla ještě negativní. Chování a projevy dětí k pozitivním i negativním loutkám se značně liší, což je zcela přirozené a zákonité, jelikož podobně děti reagují i na hodné a např. agresivní vrstevníky.

Název: KOČIČÍ KOŽÍŠEK

Cíle pro pedagoga:

- Využít loutky jako pomůcky k pochopení příběhu v písničce

Cíle pro děti:

- Naučit se vnímat, rozlišovat a jmenovat barvy
- Přemýšlet nad příběhem, logicky uvažovat, vysvětlit a vyjádřit své myšlenky

Téma, dílčí témata: zima, sníh, zvířátka, voda

Počet dětí: 16

Pomůcky: dvě plošné loutky koček, s rozdílem pouze v barvě - jedna bílá, druhá černá, improvizovaný paraván, kus kartonu jako střecha

Funkce loutky v činnosti:

Didaktická – jako motivační prostředek k obsahu písničky, jako didaktická pomůcka k pochopení změny

Divadelní – postava ve hře

Sdělovací - přináší informace o sněhu a jeho vlastnostech (rozpouští se)

Jak byla loutka použita: Jako pomůcka pro výklad a pochopení obsahu písničky, coby didaktická pomůcka pro stanovení a upevnění znalosti barev a v průběhu celé hry sloužila dětem k pozorování.

Příprava činnosti (plán):

Vytvořila jsem dvě plošné loutky koček stejné podoby, ale jiné barvy (černá a bílá). Plánovala jsem objasnit příběhem s loutkou dětem děj v písničce, a tak je i motivovat pro naučení písničky. Zároveň jsem tak hodlala nenásilnou hravou cestou zjistit, zda se děti orientují v barvách, zda pochopily příběh a změnu barvy kočky, která v příběhu nastala.

Průběh činnosti:

Příběh začíná vyprávěním a s černou loutkou kočky. Ukazovala jsem dětem, že kočička se jmenuje kocourek Čertík, podle toho, že má barvu... (a děti doplnily). Čertík byl veselý a rád skotačil a lezl po střeších (skáču s loutkou kočky z jedné papírové střechy na druhou). Jednou lezl Čertík po střeše a už byl tím dováděním tak unavený, že na střeše usnul. Jak tak na střeše spal, začalo sněžit, a jak na kocourka sněžilo (schovala jsem černého kocourka za záda a vytáhla bílého), probudil se a měl barvu... (děti opět doplnily). „Jak se to, děti, stalo, že když se kocourek probudil, byl bílý?“ Děti odpovídaly, že se proměnil. Vysvětlila jsem jim podrobně, že když kocourek spal, tak bílé vločky, které padaly z oblohy, mu zůstaly ležet na kožíšku, takže vypadal jako bílý. Potom se probudil, a protože mu byla velká zima, rychle utíkal domů (pohybují loutkou, jako by běžela) a lehl si doma ke kamnům a znovu usnul. Když se probudil (vyměnila jsem opět kocourky), byl zase... (děti spontánně doplnily). A když jsem se pak zeptala, proč se probudil zase jako černý, děti vysvětlovaly, že už nemá na sobě sních. Na otázku, co se s tím sněhem stalo, dokázaly správně odpovědět: „Protože se rozpustil.“ Příběh končí tím, že kocourek byl spokojený, že je zase černý, jinak by se totiž k němu jeho jméno ani nehodilo.

O tom také vznikla jedna písnička:

Mňau, pozor, milé kočky, z oblohy se sypou vločky,

do kožíšků kočičích padá tiše bílý sníh.

Která kočka černá byla, zanedlouho bude bílá.

Možná, že ji přejde smích, bude bílá jako sníh.

(Ukazujeme vousky kočičky, nebo předvádíme lehké pohyby rukama jako kočky tlapkami i další různé varianty pro zopakování a zapamatování textu písničky.)

Reflexe:

Při zpětné reflexi jsem si uvědomila, že loutka mohla více mluvit a popsat, jak se cítí v novém a barevně jiném kožíšku, a tak přinést jejím prostřednictvím dětem ještě další informace. Loutka velice jednoduše, nenásilně a bez problémů splnila svůj účel, ovšem mohla přinést ještě o něco více. Příběh předváděný s plošnou loutkou děti zaujal. Hned, jak jsem udělala pomlku a čekala na doplnění aktuální barvy dětmi, pochopily, co se od nich očekává, a bez vyzvání řekly barvu kočky, kterou jsem právě držela. Třebaže zpočátku nevěděly, proč vlastně má loutka (kočka) jinou barvu, správně ji určily. Chápaly sice, že je to stále ta stejná kočka, proměnu však hodnotily jako začarování. Což ukazuje, jak přirozeně děti přijímají věci nadpřirozené. Jejich myšlení si tak fikcí usnadňuje pochopení určitých změn, které jsou jim nejasné. Po objasnění souvislostí však dokázaly přeměnu barvy pochopit a druhou obměnu už samy vyvodit a správně (logicky) vysvětlit. Loutka značnou měrou pomohla dětem při vnímání barev, souvislostí a pochopení celého děje. Děti měly neustále vizuální kontrolu, jakou barvu kočka právě má. Po skončení výstupu měly děti loutky volně k dispozici a chodily si navzájem, ale i mně, ukazovat, jak vypadá loutka, když má, či nemá na sobě sníh. Opětně zaujaly loutky děti více tehdy, když je viděly v akci, sledovaly jejich určitou činnost. Samy projevovaly potřebu a chuť si příběh osvěžit a zapamatovat. Rády se učily písničku, a když jsme ji pak opakovali v dalších dnech, některé děti ukazovaly na loutky, které jsem připevnila na magnetickou tabuli, a určovaly, která je bílá a která černá. (Který kocourek je ten zasněžený.) Děti využívají loutek ponechaných k volnému použití, aby si zopakovaly vzpomínku, ujasnily si představu a také si zkusily loutky samy vodit.

1) Vnímání oddělení loutky a učitelky

V tomto případě jsem byla spíše v roli vypravěče, takže děti neměly problém mě jakkoliv rozlišovat od postavy loutky, loutka v této krátké hře byla ve vztahu k divákům spíše pasivní, hrála svou roli a s dětmi tentokrát přímo nekomunikovala. Děti většinou při podobných činnostech, kdy je děj vyprávěn (odehrává se bez pomoci publika), do příběhu nezasahují a snaží se soustředěně poslouchat.

2) Vnímání fiktivnosti loutky

Děti vnímaly, že loutka je živá, protože ji viděly skákat a běhat, mluvily o ní jako o živém tvorů při dalších činnostech u magnetické tabule („Vidíš, tady ještě není zasněžený, ještě neusnul.“). Děti neměly problém pochopit, že kocour v příběhu byl živý, takže pociťoval teplo i zimu.

3) Projevy dětí vůči loutce

Děj děti sledovaly soustředěně a komunikovaly se mnou o loutce samotné. Přímě k loutce ale děti nemluvily. Připadá mi, že loutku děti vnímaly spíše jako by byla živá, zasazená někde ve svém (mnou vyprávěném) příběhu, ne právě teď u nich ve třídě.

Název: ČEPIČKOVÁNÍ

Cíle pro pedagoga:

- Působit přirozeně na děti a vyvolat pomocí loutky aktivitu dětí

Cíle pro děti:

- Rozvíjet vztah k osobním věcem a naučit se s nimi vhodně zacházet
- Začleňovat se do kolektivu, pěstovat pozitivní vztahy, navazovat kontakty pomocí loutky

Téma, dílčí témata: oblékání, zima, zdraví

Počet dětí: 15

Pomůcky: čepice všech dětí

Funkce loutky v činnosti:

Sdělovací funkce - předávání informací čepičky o jejím majiteli, pojmenovávání citů prostřednictvím věci (jak se asi čepička cítí, když ji někdo někde zapomene, šlape se po ní apod.)

Zábavná - oživení činnosti humorem, prožitek z aktivity, radost, pobavení, uvolnění
Didaktická - součást didaktické hry, pomůcka (která čepička komu patří – nenásilné procvičení paměti, barev), motivační prostředek - k činnostem s oblečením, pro rozvoj vztahu k věci

Jak byla loutka použita: Jako pomůcka ke hraní, pochopení a vytváření vztahu k osobním věcem, podpořila vlastní aktivitu dětí a jejich fantazii, stala se prostředníkem a pomocníkem v komunikaci s učitelkou i dalšími vrstevníky.

Příprava činnosti (plán):

Plánovala jsem netradičním způsobem přinést různé čepice, aby pro děti bylo tajemstvím, co právě přináším, a byly o to více zvědavé na další dění. Podle mého slovního popisu měly hádat, co nesu. Chtěla jsem z košíku vyndávat čepičky a ukazovat dětem, samozřejmě zábavnou formou, že čepička ožila. Upozornit na to, že je důležitou součástí zimního oblečení a zároveň jejich vlastnictvím, proto se o ni také musejí starat. Úmyslem bylo posilovat vztah ke svým věcem. Zároveň procvičit barvy a zjistit, zda si děti všímají věci kamarádů, jak dalece mají povědomí o ostatních, jak jsou všímaví ke svému okolí. Zahrát si hru s čepicemi, kde děti budou aktivně hledat majitele, pohybovat se v prostoru a komunikovat navzájem mezi sebou. Čarovat a oživit čepicové loutky a poskytnout dostatek prostoru pro zapojení a fantazii dětí. Ukončení zklidňující činností, kdy dítě čepici pohladí, složí a hezky uloží ke spánku.

Průběh činnosti:

Přinesla jsem ze šatny dětem v košíku všechny čepice.

„Děti, já něco nesu, něco moc důležitého, hlavně teď v zimě.“ (Děti do košíku neviděly.) „Je to něco, co si nesmíme zapomenout vzít s sebou, když jdeme ven. A moc nás to hřeje, hlavně na ouškách.“ Děti už volaly: Čepice!

„Výborně!“ Vyndávala jsem z košíku jednu po druhé a hádali jsme, čí čepička je. Majitel čepičky vždycky kýval, když to děti uhodly (děti to tak samy začaly dělat), pak byl vyzván, aby nám sdělil, jakou barvu má jeho čepička. Sem tam jsem nějakou čepičku vybrala, nasadila si ji na ruku a slovně komunikovala s čepičkou: „Tak čípak ty jsi?“ A čepička odpovídala a někdy se jakoby hnala za svým páníčkem a chtěla mu skočit na hlavu. Ptala jsem se čepiček, jestli se o ně jejich majitelé dobře starají. Děti

naši rozmluvu spontánně doplňovaly. Všechny čepičky byly takovým způsobem brzy z košíku venku.

Pak jsme si zahráli hru, kdy dítě muselo najít čepičku svého kamaráda a nasadit mu ji na hlavu. Další hra zase byla o tom, jak se čepičky pomíchaly a děti musely vyměňováním s kamarády najít každý tu svou. Když všichni měli svoje čepice, vzala jsem čarovnou hůlku a řekla dětem, že čepičky začarujeme, aby ožily a abychom si s nimi mohli popovídat. Všechny čepičky hned po vyslovení zaklínadla ožily a začaly nadšeně ostatní čepice zdravit a vesele debatovat nebo si dávat pusinky. Čepičky komunikovaly mezi sebou, žádné z dětí nenapadlo, aby s čepičkou mluvilo samo za sebe. Nakonec byl *jako* večer a čepičky šly spát, děti je pochovaly, hezky uhladily a vrátily zpět do košíku.

Reflexe:

Činnost provázelo velké nadšení a legrace. Děti byly nadšené, když čepičky chtěly *jakoby* skočit někomu na hlavu. Zapojovaly se aktivně do komunikace s loutkami a doplňovaly můj rozhovor s čepičkou např. slovy: „Tu mi pletla maminka.“, „Čepice má modrou barvu.“, „Mamka mi ji vypere, když je špinavá.“ Každý se snažil něco o své čepičce zajímavého sdělit. Děti byly potěšené, když kamarádi uhodli, jaká čepička je ta jejich, snažily se i bezelstně napovídat. Barvu jako znak konkrétní čepice začaly používat k tomu, aby kamarádovi pomohly s hledáním majitele. Panovala nedočkavost a prosby, abych vytáhla právě tu jejich čepici. Děti si budovaly bližší vztah k věci, která je pro ně jindy docela obyčejná. Zapojení všech dětí do činnosti, jakož i jejich osobních věcí, působí u dětí na utvrzení pocitu sounáležitosti a výborně motivuje děti k další aktivitě. V tomto případě moje činnost s čepicí navíc dávala jistý návod i k tomu, jak s loutkou zacházet.

Nejvíce mne zaujala atmosféra, když byly čepice začarované a ožily. Čepice jako loutka je natolik jednoduchá, že i děti, kterým ještě tři roky nebyly, si tuto hru užívaly, i když se jejich čepice spíše jen hýbala, než mluvila. Děti hned pochopily, že s nimi musí hýbat, svou čepičku dávaly k ostatním, některé mluvily změněným hlasem, jiné čepičky se mazlily a dávaly si pusy. Malé děti se dokáží zapojit s loutkou už jen tím, že s ní hýbají, což jim přináší velkou radost. Některé děti (většinou ty vyspělejší) pomocí loutky vedly velice veselou komunikaci s ostatními vrstevníky, ihned přijaly oživení

loutky a snažily se s ní vhodně pohybovat. Starší děti ve třídě (čtyřleté) zvládaly i hýbání s loutkou do rytmu odpovídajícímu pronášeným slovům. Problém se nenašel žádný, vše proběhlo ve velice příjemné a veselé atmosféře. Všechny děti se do činnosti zapojily a zvládly ji bez jakýchkoliv zádrhelů. Dětem je třeba ponechat dostatek prostoru pro vlastní vyjádření, vlastní zkušenost a volnost v projevu. Aby si mohly loutku osahat, vyzkoušet s ní manipulovat i navazovat další vztahy.

1) Vnímání oddělení loutky a učitelky

Jako komunikátora (herce) s loutkou mne nemusely děti nijak odlišovat, loutku braly jako oživlý předmět na mé ruce. Vnímaly mne i čepici zcela odděleně. Společnou činnost všech dětských aktérů s loutkami vnímaly však jinak, jakoby kouzlem zmizeli lidé a existovaly a komunikovaly jen loutky.

2) Vnímání fiktivnosti loutky

Děti vnímaly loutku velice opravdově. Čepice jako živé přijaly hned od začátku a zpravidla o nich jako o živých i mluvily, loutkám ovšem ponechávaly jejich čepicové vlastnosti a život.

3) Projevy dětí vůči loutce

Děti při prvních činnostech projevovaly velkou touhu mít u sebe už tu svou čepici a vidět hru právě s ní. Vnímaly svůj osobní předmět jako součást své identity a toužily po jeho zapojení do hry. Poté si pro čepici nadšeně běžely. Velice se smály tomu, když jim nebo ostatním dětem čepice skákala na hlavu. Pokud loutka říkala něco nehezkého o svém majiteli („On mě Vašík včera nechal válet v šatně na zemi.“), dítě se stydělo a některé z dětí začalo čepici na usmířenou hladit. Při hře dětí s čepicemi jako loutkami panovalo velké veselí a děti se snažily svou čepici skamarádit s ostatními.

Název: SPÍCÍ JEŽEK

Cíle pro pedagoga:

- Loutka má pomoci děti nadchnout, vtáhnout do tématu a rozvíjet schopnost cíleně se soustředit

Cíle pro děti:

- Naučit se toleranci a ohleduplnosti, chápat potřeby ostatních
- Získat nové poznatky o přírodě a pochopit význam přírody

Téma, dílčí témata: příroda a její příprava na zimu, zvířátka, podzim, padání listů

Počet dětí: 14

Pomůcky: vozíček, přírodniny, maňásek ježka

Funkce loutky v činnosti:

Divadelní – postava v situaci

Sdělovací - přináší informace o svém životě

Uvolňovací - děti si chtěly na spícího ježka sáhnout, vnímaly ticho a klid okolo něj

Didaktická - upoutává pozornost, motivuje k činnostem, rozvíjí prosociální chování

Jak byla loutka použita: Loutka společně se zapojenými dětmi byla podnětem pro vzájemnou komunikaci a předávání informací. Motivace ke grafomotorickému cvičení, získání poznatků o životě ježka, seznámení se s přírodninami, rozvíjení prosociálního chování (když někdo spí, chováme se ohleduplně).

Příprava činnosti (plán):

Připravila jsem malý dřevěný vozíček naplněný různými přírodninami a mezi ně jsem schovala maňáskového ježka. V hnědém kožíšku nebyl na první pohled téměř k nalezení. Vozíček jsem nepozorovaně naaranžovala do kouta třídy. Plánovala jsem nenápadně poukázat na neznámý zvuk, přimět děti k soustředění a navodit tím určité napětí a vzrušení. Vyvolat tak aktivitu dětí vedoucí k odhalení přicházejícího zvuku a zároveň navození dojmu, že se ve třídě nachází něco živého (loutka). Poté zařídím nalezení loutky, motivovat děti chovat se ohleduplně, prozkoumat pelíšek maňáskového ježečka, pojmenovat přírodniny ve vozíku a seznámit tak děti s tím, jak zvířátka zimují.

Průběh činnosti:

S dětmi jsme hráli hry a poté, když nastalo téměř ticho, řekla jsem dětem, že jsem slyšela nějaký divný zvuk. Děti se rozhlížely. Netušily, jaký zvuk vlastně myslím. Otočila jsem se a nenápadně vydala neurčitý zvuk. „Jako by se v našem vozíčku s lesíčkem kdosi zavrtěl,“ řekla jsem. Děti hned přiběhly a do vozíku zvědavě nakukovaly. Nenápadně jsem vstrčila do maňáska ruku, a ten se zahýbal. Zeptala jsem se dětí, zda ve vozíčku něco vidí, začaly křičet: „Je tam ježek!“

„Opravdu? A kde?“

„Tady, tady!“ Překvapeně jsem dělala, že už to taky vidím, a upozornila jsem děti, že musíme být potichu, abychom ho nevzbudili. Toužené pohlazení ježečka jsme museli vyřešit pravidly, která zněla: jeden po druhém a jen lehce. Pohládila jsem ho také a potichu řekla: „Au, ten píchá!“ Děti se začaly smát a od té chvíle při kontaktu s danou loutkou předváděly totéž.

„Podívejte se, děti, jak on se šikovně schoval - pod čím to leží?“

„Pod listím.“

„A proč myslíte, že si vybral místo právě pod listím?“ Děti došly k závěru, že pod listím je mu teplo, že ho prý má jako peřinku.

„A co to má okolo?“ Děti jmenovaly přírodniny, které znaly, a ty, které neznaly, jsme si pojmenovali. Nakonec jsem se dětí zeptala, proč se ježeček vlastně takhle schoval? Děti odpovídaly: aby nebyl vidět, aby mu bylo teplo, aby mohl spát. Všechny tyto postřehy nás dovedly k tomu, aby děti přišly na to, že některá zvířátka celou zimu prospí. Potichounku, abychom ježka nevzbudili, jsme se vrátili ke stolečkům. Řekla jsem dětem, že mám pro ně obrázek zrovna takového ježečka, a rozdala jsem dětem obrázek s ježečky bez bodlinek. Zeptala jsem se pak dětí, co ježečkovi na obrázku chybí. Samozřejmě hned to poznaly, a tak jsme jim bodlinky dokreslili (grafomotorické cvičení), aby byl stejně bodlinkatý jako ten náš „spáč“ ve vozíčku.

Reflexe:

Děti byly velice nadšené a napjaté už při hledání původce zvuku. Odhalení spící loutky přineslo další vlnu nadšení. Zde se ukázalo, nakolik prožitek umocňuje dobrý úvod do tématu. Děti objevily mezi přírodninami něco, co tam nepatřilo. Snažily se co nejrychleji vykřiknout, jak se dané zvíře jmenuje. Musela jsem jejich spontánní výkřiky

utišit, aby si uvědomily, že ježek spí a že bychom ho vzbudili, kdybychom křičeli. S loutkou nebylo téměř třeba hýbat, stačilo s ní malinko zavrtět a navodit v dětech dojem, že onen zvuk vydal ježek, když si ve spánku povzdychl. Všechny ruce se hnaly ježka pohladit - opět jsme si museli připomenout, že to musí být jen zlehka a ne všichni najednou. Děti velice lákala látka s dlouhým chlupem, z níž měl ježek bodliny. Při pojmenovávání rostlin a plodů okolo ježka se některé děti snažily stále loutky dotýkat, toužily po stále dalších a dalších kontaktech s loutkou. Bylo tudíž třeba se domluvit (určit pravidla), že až si ježka každý pohladí, necháme ho spát. Je žádoucí naplnit potřebu dětí, kdy si mohou na loutku sáhnout, je však nutné včas stanovit pravidla a důsledně je dodržet. Pak už se všechny děti chovaly velice empaticky k ježečkově potřebě spánku a byly tiché. Loutka děti motivovala k ohleduplnosti, k zájmu o prozkoumání přírodnin, z nichž se pelíšek skládal, i vzbudila chuť ke grafomotorické činnosti.

1) Vnímání oddělení loutky a učitelky

S loutkou jsme přímo nekomunikovali a hýbala jsem s ní jen krátce. Pouze jsme o ní mluvili. Děti mne a loutku vnímaly jako dvě zcela oddělené bytosti. Snad si ani nevšimly, že zvuk i pohyb ježečka jsem udělala já. Je pravdou, že u předškolních dětí není třeba skrývat způsob vodění loutky, děti snadno a ochotně fikci přijímají, ovšem je velice tajuplné, pokud děti ani nepostřehnou, kdo dal ježkovi pohyb (kopl někdo do vozíčku, nebo se opravdu sám trochu pohnul?) a kde se vzal ten zvuk (kdo ho udělal?).

2) Vnímání fiktivnosti loutky

Ježka chtěly děti ihned s nadšením pohladit, což naznačovalo, že ho berou jako živého, a též je lákal materiál, z něhož byl maňásek ušit. Dohodnuté pravidlo při hlazení respektovaly a dbaly i na ticho, které ježek ke svému spánku potřebuje. Loutku i s vozíčkem jsem po činnosti postavila na chodbu a děti s nadšením chodily rodičům ježka ukazovat. „Vidíš, jak tam ježek spí,“ šeptaly. Zde se prokazuje, že prožitek z činnosti byl velký a děti si zapamatovaly, jak jsme se k ježkovi chovali. I děti z jiných tříd, které brzy zjistily, co se ve vozíku ukrývá, a činnost s ježkem nezažily, se chodily do vozíku dívat, jestli tam stále ježek odpočívá.

3) Projevy dětí vůči loutce

Objevení ježka děti přímo nadchlo. Měly velkou potřebu si ježka pohladit. Po stanovení pravidel (každý jednou, lehce a naposledy) se chovaly ohleduplně tak, aby ježka nevzbudily. Na děti, jak jsem už zmínila, působí i vizáž loutky, děti si chtějí na loutky sáhnout, a pokud jsou z nějakého lákavého materiálu, je chuť ještě o mnoho větší.

Název: JEŽIBABA

Cíle pro pedagoga:

- Využitím loutky připomenout a zopakovat známou klasickou pohádku
- Seznámit děti s loutkou a motivovat je k nové hře, obohatit hru o nového netradičního účastníka, a tak dodat ději dramatičnost a napětí

Cíle pro děti:

- Rozvíjet postřeh, rychlost, hrubou motoriku při pohybové hře

Téma, dílčí témata: pohádky, pohádkové postavy, knížky, perníky, kdo kde bydlí

Počet dětí: 13

Pomůcky: Perníková chaloupka vytvořená z kartonu, malá textilní panna s podobou Ježibaby

Funkce loutky v činnosti:

Divadelní – postava v situaci přinášející svou roli z pohádky, kterou prezentuje i při hře

Kulturní - seznamuje diváky s tradiční klasickou pohádkou

Uvolňovací - přináší napětí, ale i uvolnění do hry

Zábavná - vnáší do příběhu i do hry dramatičnost i nové prvky

Didaktická - motivuje ke hře a zároveň je sama účastníkem hry

Jak byla loutka použita: Loutka byla motivací i pomůckou při hře a dodala hře samotné na dramatičnosti, vzrušení a zaujetí.

Příprava činnosti (plán):

Připravila jsem si jednoduchou kartonovou chaloupku s otevíracími dveřmi, jimiž může Ježibaba (loutka) prostrčit hlavu. V plánu jsem měla zopakovat společně

s dětmi původní děj pohádky, kterou viděly předešlý den v divadle. V úseku s loupáním perníčků má nastoupit Ježibaba (loutka) a říci známou frází „Kdo mi to tu loupe perníček?“. Děti si mají pak vzpomenout na odpověď Jeníčka a Mařenky: „To nic, to jenom větříček!“ a použít ji i při pohybové hře. Loutku pak do hry zapojím v její divadelní funkci.

Průběh činnosti:

Ježibabu jsem měla schovanou za perníkovou chaloupkou, vytvořenou z kartonu. Ptala jsem se dětí, zda znají pohádku o takové chaloupce, z čeho je v pohádce chaloupka postavena a kdo v ní bydlí. Děti na všechno znaly správnou odpověď, zároveň jsme si zopakovali prostorové pojmy jako nahoře, dole, před, za, uvnitř, venku apod. Zrekapitulovali jsme s dětmi děj pohádky až do chvíle, kdy Jeníček s Mařenkou objevili v lese chaloupku. V okamžiku, kdy utrhli perníček – přichází na řadu loutka – bába vystrčila hlavu a povídá: „Kdo mi to tu loupe perníček?“ Hlava loutky se objevila ve dveřích chaloupky a já se zeptala dětí, co museli Jeníček s Mařenkou udělat, aby je Ježibaba nechytla. Děti správně odpovídaly, že se museli schovat. Vyzvala jsem je, ať se tedy za chaloupku schovají a nabídla jim, že si na Jeníčka a Mařenku zahrajeme. Já budu perníková chaloupka a dokud budu mít Ježibabu schovanou za zády, tak je bába v chaloupce a spí a neví, co se děje venku. Ovšem, když se vzbudí, jde se podívat před chaloupku a děti se musí rychle schovat za chaloupku (učitelku), aby je neviděla. Během toho, co Ježibaba spala, děti běhaly v prostoru okolo a *jako* loupaly perníky z kartonové chaloupky, kterou jsem měla opřenou o nohy. Ježibaba, vždy než vyšla před chaloupku, začala hlasitě hrdovat, že ji někdo budí. Děti tak měly včasný signál, že se musejí schovat. Tento scénář byl pak ještě doplněn další činností, a to počítáním perníků.

Reflexe:

Loutka působila výrazně dramaticky a zvládla navodit požadovanou atmosféru k pohádce. Výborně fungovala jako pomůcka při hře, pro navození dramatičnosti a oživení děje i při vyprávění pohádky samotné. Napomohla znásobit napětí ve hře, ale i následné uvolnění, když se děti stihly včas schovat. Loutka se nepotřebovala výrazně pohybovat, dětem zcela stačilo její náhlé objevení a s křikem se utíkaly schovat. Na děti opět působila vizáž loutky, její hrubý hlas a informace, které děti o loutce (Ježibabě)

měly z klasické formy pohádky. Zvládaly hru bez problémů a loutka se stala jejím nepostradatelným účastníkem. Hra dětí evidentně bavila, byly stále ve střehu, kdy se začne Ježibaba probouzet. Jak uslyšely její hlas, začaly pištět a běžely se schovat. Čekala jsem, že děti ještě zareagují na otázku Ježibaby: „Kdo mi to tu loupe perníček?“ Odpovědi „To nic, to jen větříček“ se Ježibaba sice nedočkala, ale i tak byla pravidla dětmi velice rychle pochopena a s nadšením dodržována. Loutka mi zde velice pomohla, zastoupila moji osobu, jelikož jsem se původně chtěla sama za Ježibabu převléci. Ovšem děti v této skupině jsou ještě malé a většina má z převleků dosud strach, a tak zapojení loutky bylo velice vhodné a praktické. Její využití bylo pro mne jednodušší i z toho důvodu, abych mohla sledovat reakce dětí a přizpůsobovat hru jejich momentálními reakcím a potřebám.

Pouze dvě děti se odmítly zapojit, jedním z nich byla dívka, která navštěvovala naši třídu teprve pár dnů, a druhým tříletý chlapec, který se velice těžko vyrovnává s činnostmi, kde hrají jakoukoli roli pohádkové postavy. Ovšem i přesto, že se tyto děti do hry přímo nezapojily, její děj s ostatními prožívaly, vnímaly napětí i radost, volaly na ně, radily jim a nadšeně poskakovaly na židli. Některým dětem v mateřské škole stačí v mnoha činnostech pouze pasivní účast. Jelikož v roli Ježibaby byla loutka, děti se ani příliš nebály. Cítily se bezpečně, protože byly stále v mé blízkosti a já měla navíc i roli chaloupky, za kterou se schovávaly. Chci zdůraznit, jak je pro děti důležité mít učitelku, která v mateřské škole poskytuje dětem pocit bezpečí a stability (obzvláště u malých dětí), stále v blízkosti a v její běžné civilní podobě (bez převleku).

1) Vnímání oddělení loutky a učitelky

Děti vnímaly ve hře maximálně Ježibabu, já jako bych tam v onu dobu vůbec nebyla. Pouze, když jako loupaly perníček, se na mne usmály, ale nemluvily na mne. Nikdo se na mne neobrátil se žádnou prosbou, ani připomínkou. Zdálo se, jako by děti pochopily všechny role ve hře (svou, loutky i mou).

2) Vnímání fiktivnosti loutky

Zde se vnímání a přijetí loutky dětmi projevilo zejména v jejich reakcích. Hru hrály plně nedočkavosti, kdy se Ježibaba objeví a zda si půjde znovu lehnout. Děti poslouchaly, co říká, zda se chystá ke spánku, aby věděly, kdy mohou znovu

vyběhnout. Vnímání fiktivnosti loutky zde zvyšovalo napětí, které bylo udržováno nenadálým objevením loutky, jejím hlasem a zjevem.

3) Projevy dětí vůči loutce

Loutce se děti kvůli daným pravidlům hry snažily vyhnout, ta je ovšem stále udržovala ve střehu, děti ji plně vnímaly, i když ji neviděly. Neprojevovaly se však k ní negativně, projevovalo se spíše napětí a děti hraný strach umocňovaly křikem.

Název: KOMINÍK

Cíle pro pedagoga:

- Přiblížit dětem lidový symbol štěstí - naši kulturu
- Loutku použít jako motivaci pro snahu překonat strach, být aktivní

Cíle pro děti:

- Seznámit se s tradicí masopustu a profesí kominíka

Téma, dílčí témata: jak se cítím, masopust, profese, zima

Počet dětí: 19

Pomůcky: Loutka kominíka, knoflíky, prolézací pytel, lavička, žebřiny

Funkce loutky v činnosti:

Rituální (kulturní) - tradice přinášení štěstí, sahání na knoflík pro štěstí

Sdělovací - podávat zpětnou vazbu o činnostech dětí, předávat informace o povolání kominíka, komunikovat s dětmi

Didaktická - motivační prostředek k činnostem, povzbuzovatel, ukázka vzhledu kominíka (zastupuje obrazový materiál), rozvoj fantazie (přání)

Jak byla loutka použita: V úvodu byl kominík jako kamarád, návštěvník třídy, předávající informace o jeho speciální profesi, následně jako povzbuzovatel k odvaze při náročnějších úkolech a nakonec hodnotí a přináší odměnu (knoflíky pro štěstí).

Příprava činnosti (plán):

Dopředu jsem maňáskovi kominíka našila výrazný knoflík. Připravila jsem si i spoustu dalších knoflíků pro děti. Měla jsem v plánu vést s dětmi i s kominíkem rozhovor o jeho profesi a motivovat tak děti k pohybovým činnostem. V dalším sledu je

pak seznámit s tradiční znakovostí kominíka jako symbolu a nositeli štěstí a nabídnout jim tak možnost něco si přát. Aby si děti uvědomily, co by chtěly, co je pro ně v dané chvíli důležité.

Průběh činnosti:

Tématem byl masopust. Mluvili jsme s dětmi o tom, co je masopust, proč se slaví a kdo všechno chodí v masopustním průvodu. Pojmenovali jsme si osoby a maškary, o kterých jsme si již povídali.

„A víte, kdo tam ještě chodí? Tenhle náš kamarád. Víte, kdo to je?“ (Přinesla jsem na ruce maňáska kominíka s velkým našitým knoflíkem). Děti volaly: „Kominík!“ Pověděli jsme si, co má na sobě a že se o kominících říká, že nosí štěstí. Kominík všechny pozdravil a řekl: „O mně se říká, že prý nosím štěstí, takže kdo chce, může si přijít sáhnout na můj knoflík a něco si přát.“ Děti svá přání nejdříve volaly, ale pak se naučily, že si ho každý řekne jen sám pro sebe. Ohleduplně přistoupily na pravidlo, že půjdou za sebou popořadě, aby každý měl dost času a prostoru pro své osobní přání. Všechny děti se šly samozřejmě kominíkova knoflíku dotknout.

„Děti, víte, co kominík dělá, jaká je vlastně jeho práce?“ Děti říkaly, co všechno kominík má na práci (leze po střeše, čistí komín, leze po žebříku). Zeptala jsem se kominíka, zda je to všechno pravda - kominík souhlasil a s čím nesouhlasil, uvedl na pravou míru. Zkrátka dětem všechno vysvětlil, jak je to správně. Zeptala jsem se kominíka: „Myslíš, že by děti taky zvládly chodit po střeše a šplhat po žebříku jako ty?“

„Nevím, nevím, je to moc těžké, ale můžeme to zkusit. Ale protože jsou ještě děti malé, na střechu lézt nemohou, zkusit to můžeme tady na lavičce, to je skoro stejně složité.“ Otočili jsme lavičku a přecházeli úzkou plošinku, pak lezly děti na žebřiny jako na žebřík a vymetaly komín (prolézaly „strachový“ tunel). Kominík každou činnost zhodnotil, jak si děti vedly, a povzbudil je do další činnosti. Jako odměnu za odvahu při kominické zkoušce přinesl dětem mísu s knoflíky, které nosí štěstí. Každý si vybral knoflík, který se mu líbil, byl mu našit na tričko a celý den ho mohl nosit a odnést si ho pak domů pro štěstí. Kominík ještě v závěru zkontroloval, zda jsme na nikoho nezapomněli a zda všichni mají svůj vlastní knoflík.

Reflexe:

Hra s kominíkem průběžně provázela celou řízenou činnost toho dne. Pro komunikaci se maňásek výborně hodil, mohla jsem s ním já i děti jednat tváří v tvář. Na loutku ve výšce mých očí bylo dobře vidět. Loutka byla od začátku přijata jako živá, děti s ní dobře komunikovaly, a zároveň byla modelem, aby byly děti schopné popsat, jak je kominík oblečen. Všechny děti projevíly zájem dotknout se kominíkova knoflíku, i když si mnoho z nich nic nepřálo, chtěly si na kominíka alespoň sáhnout. A tak musela být stanovena pravidla, protože se všechny děti k loutce tlačily. Děti projevují zpravidla zájem se loutek dotknout, aniž by jim to bylo nabízeno. Stává se ale i to, že některé děti zájem o tento krok neprojeví, jedná se však většinou o jedno či dvě děti ve třídě a tento nezájem je velmi závislý na náladě dítěte, jeho povahových rysech a dalších faktorech.

Při pohybových činnostech měly některé děti strach vlézt do pytle nebo přejít kladinu, bály se tmy či spadnutí, a tak kominík v průběhu činnosti dětem pro motivaci sdělil, že jde o kominické zkoušky a že je zvědavý, kdo z nich je zvládne. Stejně jako od učitele pomáhá v motivaci k činnosti dodání odvahy, zvýšení hodnoty dosahovaného výsledku, což v tomto případě obstarala loutka. Nakonec všichni úkoly splnili. Nikdo však nebyl nucen proti jeho vůli. Dárek od kominíka v podobě knoflíku pak děti radostně všem ukazovaly. Myslím, že pochvala od kominíka jim byla příjemnou změnou a dobrou motivací při plnění pohybových úkolů a překonávání strachu při prolézání „strachovým“ tunelem.

1) Vnímání oddělení loutky a učitelky

Děti s kominíkem bez zábran komunikovaly, rozlišovaly komunikaci se mnou jako s učitelkou a s kominíkem coby loutkou. Některé děti přišly až k němu a mluvily přímo na loutku. Pokud mluví děti s loutkou, využívají i neverbální komunikaci - sahají na ni, sklánějí se k ní, koukají jí do obličeje. Děti, já i kominík jsme spolu komunikovali vyváženě, všichni jsme byli účastníky společné komunikace. Oddělení mne a loutky vnímaly proto děti zcela přirozeně.

2) Vnímání fiktivnosti loutky

Loutka byla přijata jako živá, děti s ní komunikovaly, kladly jí otázky, radostně ji zdravily i se s ní loučily. Knoflík, který dostaly, vnímaly jako dárek od kominíka,

nikoli ode mne. Děti se nesoustředí na to, že s loutkou hýbe učitel, mluví za ni, ale zcela přirozeně přijímají její fiktivnost.

3) Projevy dětí vůči loutce

Děti byly vesměs aktivní, většina s loutkou velmi dobře komunikovala. Všichni si chtěli sáhnout na knoflík, i když si nic nepřáli. Někteří hladili celého kominíka, nejen knoflík. Smáli se na něj, snažili se mu vyhovět při činnostech. Dětem je vhodné umožnit loutky se dotknout, často se to u dětí projevuje jako jejich silná potřeba a mnohdy neuspokojení této potřeby naruší pak celou činnost.

Název: ČERVENÁ KARKULKA

Cíle pro pedagoga:

- Loutka má upoutat pozornost, umocnit prožitek z poslechu, pomoci pochopit děj v použitých písních
- Poskytnout dramatický prožitek

Cíle pro děti:

- Seznámit se s klasickou pohádkou
- Rozvoj hudebního uměleckého citění, soustředit se na sluchové vnímání

Téma, dílčí témata: pohádky, hudební nástroje, divadlo

Počet dětí: 17

Pomůcky: maňásek Karkulky a vlka, dřevěné stojací stromečky, CD Zdeňka Svěráka

Funkce loutky v činnosti:

Divadelní – postava v situaci

Didaktická - prostředek k udržení pozornosti, doplnění příběhu při poslechu a jeho oživení, motivace k rozhovoru o prezentované pohádce

Uvolňovací - napomáhá vžití se do děje, prožití emocí - dramatičnosti

Jak byla loutka použita: Jako pomůcka pro doplnění poslechu a zároveň důležitý aktér představení.

Příprava činnosti (plán):

Připravila jsem si loutky vlka a Karkulky. Ze židlí jsem utvořila jakýsi palouk a okolo dala velké dřevěné stromy. Připravila jsem si nahrávku Zdeňka Svěráka do přehrávače. Plánovala jsem uvést pohádku s tím, že dětem nepovím, o jakou pohádku se bude jednat, a upozorním je, ať dobře poslouchají. Hudbu pak doplním činností s loutkami a následně zreflektuji.

Průběh činnosti:

Dětem jsem řekla, že jim zahrají pohádku a ony pak musí uhodnout, o čem byla. Pustila jsem jim CD s muzikálem od Zdeňka Svěráka (Červená Karkulka). Hudba začala hrát, děti chvíli poslouchaly hudbu. Když se začal ozývat zpěv Karkulky, nastoupil na scénu maňásek Karkulka, se kterým jsem hýbala, jako by to zpíval on sám - písnička s hudbou byla milá a příjemná, ovšem bez pomoci loutky obtížněji pochopitelná. Karkulka (maňásek) chodila po lese a představovala, že zpívá. Když nastoupil hlas vlka – odložila jsem Karkulku a vzala loutku vlka - vlk chodil od stromu ke stromu a jako by číhal – hudba i píseň byly v tu chvíli velice dramatické. Následoval muzikálový dialog vlka a Karkulky, kde jsem zapojila obě loutky. Poté jsem zastavila přehrávku (ukázka trvala poměrně dlouho) a zeptala se dětí, co se v lese odehrálo. Zopakovali jsme si, co v písních zaznělo. Děti popsaly děj v lese a postupně s mými navádějícími doplňkovými otázkami dopověděly, jak děj pokračoval a také skončil.

Reflexe:

Loutky poslech výborně doplnily. Překvapilo mne, nakolik představení notoricky známé pohádky děti zaujalo. Loutky dodávají poslechu dramaticčnost a děj, který je pro děti poměrně těžký, při poslechu a současně v loutkovém provedení ho snáze vstřebají a uvědomí si jeho souvislosti. Loutky v tomto případě nosný děj v muzikálové formě doplní svou činností a děti tak mohou lépe pochopit, co se odehrává v textu písní. Tento, na poslední chvíli vymyšlený nápad mne ve svém dopadu velice mile překvapil. Děti vydržely sedět a sledovat fascinovaně loutky téměř 15 minut. Poslech v jejich věku bývá jindy velice krátkou záležitostí pár minut. Všichni byli po celou dobu úplně potichu. Jediný problém jsem shledala v tom, že celá tato operka z CD je příliš dlouhá a činnost loutek by se zanedlouho stala pro děti nezábavnou a unavující. Proto je možné využít jen její část.

1) Vnímání oddělení loutky a učitelky

Děti celé představení seděly úplně tiše, hluboce se vžily do děje, plně vnímaly jen loutky. Chlapci a děvčátka v tomto věku se nechají snadno vtáhnout do děje, jehož dramaticnost navíc umocnila hudba i loutkové představení, a to natolik, že děti téměř nevnímaly okolí. O tom svědčí i fakt, že nikdo celé představení nepřerušil.

2) Vnímání fiktivnosti loutky

Všichni dětské diváci byli po celou dobu úplně potichu. Bylo vidět, že děti přisoudily loutkám hlas z přehrávaného CD. Doprovodná hudba v nich vyvolala hluboké pocity, které se daly vyčíst z jejich neverbálních projevů při sledování loutek. Vnímání loutky dětmi je snadno čitelné právě v neverbálních projevech dětí, jejich reakcích i soustředění (zaujetí).

3) Projevy dětí vůči loutce

Prožitek byl ve tváři dětí naprosto čitelný. Strach a soucítění se projeví zejména v mimice ve chvíli, kdy byla Karkulka v nebezpečí. Děti se dokáží plně vžít do děje a s loutkami soucítit, proto je často varují, volají na ně, fandí jim a doprovázejí děj i mimicky.

Název: ZATOULANÍ PTÁČCI

Cíle pro pedagoga:

- Loutky mají pomoci vcítit se do pocitů ostatních, pojmenovat základní emoce

Cíle pro děti:

- Naučit se přiřazovat a jmenovat názvy barev
- Znat pravidla bezpečnosti u dětí (jak se chováme, když se ztratíme, co děláme, když nám někdo něco nabízí apod.)

Téma, dílčí témata: bezpečí, ptáci, domov

Počet dětí: 15

Pomůcky: plošné loutky - papíroví ptáčci různých barev ve dvou velikostech, vždy do páru (maminka a synek)

Funkce loutky v činnosti:

Divadelní – postava v situaci

Sdělovací - přináší informace o pocitech ptáčků i jejich maminek, seznamuje s emocemi

Uvolňovací - děti prožívají emoce skrze loutky

Didaktická - pomůcka v přiřazování (předmatické schopnosti) a jmenování barev, rozvoj prosociálního chování, pochopení a pojmenování pocitů

Jak byla loutka použita: Zpočátku jako aktér představení pomáhající vžít se do děje a prožít si pocity a jednání loutek, uvědomit si je, vcítit se. Později jako komunikátor s dětmi a pomůcka k didaktickým činnostem.

Příprava činnosti (plán):

Vytvořila jsem loutky dle potřeby, různých velikostí a barev. Pět různě zbarvených ptačích maminek a pět synáčků. Plánem bylo předvést dětem příběh, díky němuž pochopí, že maminka má o ně velký strach a je správné dávat na sebe pozor a nechodit, kam nemají dovoleno. Chtěla jsem, aby ptačím maminkám poradily a zároveň si procvičily barvy a schopnost uvažovat a správně přiřazovat. Následně pak pojmenovat pocity ptáčků v určitých situacích příběhu.

Průběh činnosti:

Příběh začínal tím, jak si barevní ptáčci vesele lítali po nebi, hráli si, vzájemně si povídali. Zaletěli ovšem daleko, a pak si všimli, že už nevědí, kde jsou. Naříkali a naříkali, až jednoho z ptáčků napadlo, že se rozdělí a budou cestu hledat každý sám. Rozdělili se a hledali cestu domů. Žádný z nich však cestu nenašel. Smutní ptáčkové zůstali každý sám na různých místech. Pochopili, že se rozdělovat neměli. Teď jim bylo smutno ještě víc. Zanedlouho už se ovšem po nich sháněli rodiče. Přilétla první ptačí maminka s bílým peřím a volala synáčka, ale ptáček se neozýval, a tak se otočila k dětem a prosila je o radu, zda jejího synka neviděly. Děti jí ukázaly, že synáček nařiká v koutku třídy. Pak přiletěla maminka s modrými peříčky, pak s hnědými, černými a šedými, všechny si nechaly poradit od dětí, aby své synky našly. Šťastně se s nimi shledaly a vysvětlily jim, jak se o ně bály a že si nemohou hrát daleko od domova. I malí ptáčci řekli, že se báli a byli rádi, že je maminky našly. S dětmi jsme si popovídali o tom, zda byl konec dobrý, co se v příběhu stalo dobrého a co špatného, co

cítili malí ptáčci a co jejich maminky, a zopakovali jsme si důležitá pravidla pro bezpečnost.

Reflexe:

Loutka svou funkci jako prostředník komunikace s dětmi a didaktická pomůcka uspokojivě naplnila. Děti se předháněly v tom, aby co nejrychleji mohly ukázat ptačí mamince, kde její vrabeček je. Děti přirozeně projevují snahu zapojit se do děje a zároveň ukázat, že něco vědí, a projevit vlastní aktivitu.

Přiřazování jim šlo velice dobře, samy pochopily znak, podle něhož mají přiřazovat. S loutkami dobře komunikovaly při hře a se mnou též při konečné reflexi. S loutkami nastal jen jediný problém, a to, že se plošní ptáčci hůře vodili, zvláště když měl jejich pohyb představovat let. Z pohledu zvládnutí vodění více loutek byly některé situace celkem nedokonalé a obtížné. Funkce divadelní proto nebyla zcela adekvátně zvládnutá. Svou roli zde ovšem hraje i nedostatečné materiální vybavení v pestrosti druhů loutek. Je proto třeba již při přípravě dostatečně zhodnotit, zda všechny situace budou s loutkami zvládnutelné, popřípadě pozměnit děj, vybrat jiný způsob, jak hru ztvárnit, či přizpůsobit druh loutek.

1) Vnímání oddělení loutky a učitelky

Děti na loutky příznivě reagují, dávají jim ochotně rady, zabývají se jejich příběhem a potížemi. Na mne jako učitelku se obracejí s věcmi, které jsou spíše organizační (jít se vysmrkat, na záchod), při kontaktu s loutkou užívají i neverbální komunikaci.

2) Vnímání fiktivnosti loutky

Děti přijaly loutky jako živé, dokázaly popsat jejich pocity a pochopit jejich jednání i potřeby. Velmi se snažily také loutkám poradit. Z mého pohledu zde nebylo přijetí fiktivnosti loutky a prožívání děje příběhu natolik hluboké jako u jiných představení a typů loutek (např. maňáska, hadrové pany atd.).

3) Projevy dětí vůči loutce

Děti rády a ochotně loutce radí, pomáhají jí, dobře a bez problémů s ní komunikují, projevují tak svou přirozenou aktivitu. Musím konstatovat, že po této

činnosti si děti s loutkami na magnetické tabuli sice hrály, šlo však spíše o přiřazování ptáčků k sobě podle barvy a pojmu maminka a syn.

Název: O PEJSKOVI A KOČIČCE (divadélko pro děti s využitím loutek)

Cíle pro pedagoga:

- Přiblížit dětem lidové tradice
- Navodit vánoční atmosféru, pohodu
- Využít loutek pro zpestření divadelního představení, netradiční propojení loutky a herce

Cíle pro děti:

- Vnímat humor a spoluprožívat zábavu
- Seznámit se s literárním dílem Karla Čapka v pozměněné podobě

Téma, dílčí témata: Vánoce, advent, tradice, pohádkoví kamarádi

Počet dětí, věk, charakteristika skupiny: 110 (pro celou mateřskou školu), 2,5 až 7 let, velká různorodá skupina dětí celkem z pěti různých tříd

Pomůcky: Loutky pejska a kočky (maňásci), rekvizity a pomůcky pro živé herce

Funkce loutky v činnosti:

Divadelní – postava v situaci

Sdělovací - přinášející příběh, informace o tradicích

Kulturní - seznámení s literárním uměním, s tradicí

Uvolňovací - děti prožívaly pocity obou loutek (i herců)

Zábavná - celé divadlo mělo pobavit a rozveselit děti

Didaktická - motivace k zájmu o literaturu, konkrétně s pejskem a kočkou, přinášející nové poznatky o tradicích, pomůcka pro budování základů slušného chování

Jak byla loutka použita: Loutka byla použita jako zastupující herec, střídala živého herce v průběhu celého děje, obohatila představení, přinášela nové možnosti v divadelním ztvárnění, přinesla magičnost i hravost.

Příprava činnosti (plán):

Divadlo jsme naplánovali pro dvě učitelky, které budou herci a zároveň i vodiči. Připravili jsme si všechny potřebné pomůcky, rekvizity i loutky. Představení bylo z velké části improvizací a naším plánem bylo poukázat na adventní tradici, ponechat známé vlastnosti účastníkům (pejskovi a kočičce) a předestřít některá témata, jen trochu pozměněná, dle klasické pohádky Karla Čapka. Ukázat dětem, jaké jsou vánoční tradice (úklid, pečení cukroví...), nabídnout jim řešení co dělat, když udělám chybu (omluvit se), a šťastný konec měl přinést odpuštění a pocit souznění s ostatními (kamarádství). V neposlední řadě mělo divadlo děti pobavit.

Průběh činnosti:

Pejsek s kočičkou (loutky) se ráno probudili a kočička usoudila, že je čas připravovat se na Vánoce. Rozhodla se teple obléknout a jít do lesa na chvojí. Pejsek samozřejmě šel s ní, oblékli se a vydali se na cestu. Když přišli zpátky (už jako herci), pejsek byl moc unavený, lehl si a odpočíval. A chtěl po kočičce vědět, proč museli jít v takové zimě do lesa pro chvojí. Kočička mu vysvětlila, že bude advent a že si společně připraví adventní věnec. Po přípravě věnce zbyl všude veliký nepořádek, a tak spolu myli podlahu (téma přejato od K. Čapka), pak se myli sami a sušili. Kočička pak rozhodla, že se bude péct cukroví, takže šli s pejskem na nákup (jako loutky). Pro vejce, mouku, máslo a z nákupu se vrátili (už zase jako herci). Pak zadělali těsto a dali do něj sto dobrých věcí (opět dle tématu K. Čapka). Kočička si šla po pečení umýt tlapičky a rozmšlý pejsek všechno neupečené těsto snědl. Tuze ho začalo bolet břicho, nařikal a nařikal. Kočička se zlobila, že cukroví se mělo upéct a mělo být pohoštěním pro kamarády zvířátka (loutky). Vtom zvířátka zazvonila a kočička celá nešťastná jim vyprávěla, co se stalo. Zvířátka však byla hodná a pejskovi dala léčivý čaj, aby ho přestalo bolet břicho. Pejsek se všem omluvil za to, že vánoční cukroví ještě neupečené snědl sám a všichni - zvířátka i kočička - mu odpustili. Společně pak oslavili první adventní neděli.

Reflexe:

Loutky svou roli zvládly, celé divadelní vystoupení se setkala u diváků s úspěchem a loutky zafungovaly dle očekávání. Divadlo bylo hrané herci, v různých částech doplněno hrou loutek, zastupujícími herce. Kočička (živý herec) zašla za

paraván a vzápětí se objevila kočička loutka. Loutky v tomto případě doplňují hercovy výkony a obohatí rozmanitost divadelního ztvárnění. Navíc pohádka je známá ilustracemi pejska a kočičky, které děti dobře znají. Výhodou loutek je zde tudíž i ta skutečnost, že loutky jsou ilustracím více vizuálně podobné než herci. Děti představení nadmíru bavilo, smály se, pejskovi a kočičce radily, jak se chovat a co dělat. Herci i loutky komunikovali s dětmi a děti radostně a naprosto nenuceně obohacovaly divadelní představení svými postřehy a reakcemi. Jako účastník představení, v němž vodič loutky účinkoval za plentou, nemohu detailněji hodnotit přímé a bezprostřední reakce dětí na loutky.

1) Vnímání oddělení loutky a učitelky

My, hrající učitelky, jsme nebyly „vidět“ celé představení. Děti nás vídaly jako herce kočičky a pejska nebo jako neviditelného vodiče loutky. Nelze proto hodnotit oddělení vnímání.

2) Vnímání fiktivnosti loutky

Děti neměly problém spojit loutku s živým hercem kočičky nebo pejska. Dokázaly pochopit, že herec kočičky a loutka kočičky hrají tutéž postavu.

3) Projevy dětí vůči loutce

Děti loutkám pomáhaly, radily, volaly na ně, prožívaly jejich starosti a radosti.

Název: O BERUŠCE NEJVÍC TEČKOVANÉ

Cíle pro pedagoga:

- Loutky mají přinést zajímavý příběh a zároveň vizuálně působit na dítě v souvislosti s vnímáním čísla

Cíle pro děti:

- Seznámit se s pojmem číslo, vytvářet si představu o čísle
- Pochopit, že udržovat pozitivní vztahy na přátelské úrovni je důležité, a vytvářet si správný žebříček hodnot
- Seznámit se s různými povahovými rysy a naučit se je jmenovat

Téma, dílčí témata: hmyz, kamarádi

Počet dětí: 18

Pomůcky: plošné loutky berušek s různým počtem teček

Funkce loutky v činnosti:

Divadelní - postava v situaci

Sdělovací - přinášející informace o mezilidských vztazích, povahových vlastnostech

Didaktická pomůcka - pomocník pro rozvoj prosociálního chování, viditelné tečky na beruškách sloužily jako pomůcka při představě čísla

Jak byla loutka použita: Jako účastník příběhu a zároveň pomůcka pro vizuální představu dětí o početní množině, fungovala ale i jako demonstrátor různých lidských povah.

Příprava činnosti (plán):

Připravila jsem si několik plošných loutek berušek, na každou jsem namalovala jiný počet teček. Jednu jsem nechala bez teček. Mým plánem bylo ukázat dětem, že být nejkrásnější, neznamená být nejlepší. Beruška „nejvíctečkovaná“ měla být protivná a pyšná a ostatní „ménětečkované“ berušky byly hodné a přátelské.

Průběh činnosti:

Příběh začínal tím, jak šla „nejvíctečkovaná“ beruška na procházku, potkala berušku „dvoutečkovanou“, a ta si s ní chtěla hrát. Ovšem pyšná „nejvíctečkovaná“ beruška nechtěla a řekla: „Máš jenom dvě tečky, s tebou si hrát nebudu!“ a šla dál, až potkala berušku „čtyřtečkovanou“, která si s ní také chtěla hrát, ale ani s ní si „nejvíctečkovaná“ beruška hrát nechtěla. Odmítla tak i „šestitečkovanou“ a byla stále velice pyšná a nafoukaná. Když přišla domů, podívala se do zrcadla, pochválila se za své tečky a šla spát. Když se však probudila, všechny tečky byly pryč. Když to beruška zjistila, plakala a byla velice nešťastná. Ostatní berušky si už venku společně hrály, a když uviděly nešťastnou berušku, hned jí nabídly, aby si hrála s nimi. Beruška byla velice ráda a brzy zapomněla i na to, že jí tečky chybí, protože místo nich získala nové kamarády. Poučením je, že beruška byla natolik pyšná, že si tečky nezasloužila, a proto o ně přišla. Ale i když je ztratila, našla něco mnohem cennějšího – přátelství, kamarádství.

Následovala reflexe, kdy jsme s dětmi společně pojmenovávali povahové rysy „nejvícečkované“ berušky a berušek ostatních, hodnotili jsme jejich chování a došli k závěru, že není důležité být nejkrásnější („nejvícečkovaná“ beruška), ale mít kamarády. Dětem činnost značně napomohla s uspořádáním žebříčku hodnot.

Reflexe:

Zvládání plošných loutek na špejli bylo bez problémů. Loutky svou roli zvládly, byly pro děti dostatečně přitažlivé už proto, že se dostatečně často obměňovaly (v ději se poměrně rychle střídaly). Vhodně též zastoupily funkci obrazového materiálu (dobře viditelný počet teček). Takto lze například zpestřit činnosti zaměřené na rozvoj předmatematických představ. Namísto jednoduchého počítání na listu papíru děti delší dobu pozorují graficky znázorněný počet, soustředí se a zajímavost jejich snažení dodává příběh, který přináší i prosociální účinek. Děti předváděné loutky dostatečně zaujaly a jejich poučný příběh přijaly s plnou vážností a pochopením pocitů i pozitivních a negativních stránek charakterů postav. Navíc děti po zhlédnutí příběhu aktivně debatovaly o předestřených vlastnostech loutek.

1) Vnímání oddělení loutky a učitelky

Oddělení učitelky od loutek vnímaly děti bez problémů. Jak už bylo výše zmíněno, když do děje děti zasahují, jde výhradně o záležitost naplnit zejména jejich fyziologické potřeby a obracejí se přímo ke mně s tím, že mě v představení zastaví a sdělí mi, co potřebují.

2) Vnímání fiktivnosti loutky

Děti neměly problém přijmout loutku jako živou v daném příběhu, dokáží naslouchat, reagovat v tomto případě zejména mimicky a mluvit o ní jako o živém tvorů. Hovoří o loutkách jako o živých, pokud i učitelka je tak uvádí. Loutka má pak své vlastnosti povahové, své potřeby i své prožívání a city (beruška byla protivná, smutná, chtěla si hrát...).

3) Projevy dětí vůči loutce

Děti se tentokrát k loutce přímo neobraccely, děj sledovaly v klidu a soustředěně. Pokud se loutky k dětem v komunikaci přímo neobraccely a jednala-li se o příběh přinášeny v představení, děti převážně děj pouze sledují. Pokud však je příběh hodně

dramatický, snaží se varovat, volají na loutky a sympatizují s nimi, eventuálně je i odsuzují. Když však loutka přijde jako kamarád (návštěva) do třídy, ihned s ní navazují komunikaci.

Název: DRAK

Cíle pro pedagoga:

- Rozvíjet spolupráci dětí a pocit sounáležitosti (mít společného kamaráda)

Cíle pro děti:

- Rozvoj komunikačních schopností při rozhovoru s papírovým drakem
- Rozvoj fantazie – snaha nalézt originální nápad na výlet

Téma, dílčí témata: draci, podzim, papír, vítr

Počet dětí: 20

Pomůcky: papírový drak, kterého děti vyrobily společnou činností

Funkce loutky v činnosti:

Sdělovací – loutka s dětmi velice úspěšně komunikovala, navzájem docházelo k předávání informací

Zábavná - loutka umocnila prožitek ze hry

Didaktická - komunikace s dětmi (rozvoj komunikačních schopností), motivace ke hře, rozvíjení fantazie

Jak byla loutka použita: Především působila jako kamarád v komunikaci, přinášela motivaci a větší prožitek při hře, ale fungovala i jako vhodný a účinný pomocník v rozvoji fantazie.

Příprava činnosti (plán):

Vytvořit draka, na kterém se budou podílet všechny děti. Popovídat si s dětmi, kam by s drakem chtěly letět. Zbytek činnosti byla improvizace, která byla založena na momentálním projevovaném zájmu dětí.

Průběh činnosti:

Přinesla jsem draka, kterého jsme s dětmi společně vytvořily. Zeptala jsem se jich, co drakovi chybí, a jejich správná odpověď zněla, že ocas. Vytvořili jsme mu proto z několika proužků krepového papíru ocas a děti jmenovaly barvy, které bude mít drak

na ocase. Poté jsme řekli kouzelné zaklínadlo a zkusili, zda drak ožije. Drak sebou začal mávat, a protože byl z balicího papíru, jeho měkké rohy se v průvanu při pohybu hýbaly a vytvářely zajímavý šustivý zvuk. Pak drak promluvil. Pozdravil děti, děti mu odpověděly. Drak létal okolo nich a řekl, že by se s nimi rád seznámil. Létal okolo kruhu a ten, koho se dotkl krepovým ocasem, řekl své jméno. Děti nedočkavě čekaly, kdy se jich dotkne, a upozorňovaly na to, že se jich zatím ještě nedotkl. Když se všichni vystřídali, ptal se jednotlivých dětí, zda by s ním letěly na výlet a pokud ano, tak kam. Děti vymýšlely různá místa (zoo, Afrika, koupaliště...). Drak je tedy vyzval: „Pojďte, tak poletíme!“ Držela jsem draka a děti se chytily do řady za mne, koukali jsme jako dolů a volali na sebe, co vidíme: „Já vidím řeku, já stromy...“ volaly děti. Drak se po návratu z výletu s dětmi rozloučil a děti mu vesele mávaly.

Reflexe:

Loutka splnila cíle, ke kterým jsem si ji vybrala. Jediný problém byl ve velikosti draka. Jeho držení ve vzduchu a hýbaní s ním vyžadovalo velké úsilí. Pro velikost loutky jsem za loutkou nebyla téměř vidět a děti měly oči jen pro ni, usmívaly se na ni a rády s ní komunikovaly. Zde bylo ovšem opět třeba zvážit zvladatelnost loutky, popř. zapojit činnost, při které si vodič může odpočinout od jejího držení a ovládání. Možnost komunikace s loutkou děti oslovila, hlásily se a chtěly s loutkou hovořit. Těšily se na pohlázení od draka ocasem, upozorňovaly na sebe, aby už byly na řadě. I jednoduchý projev loutky vůči divákům (šimrání krepovým ocasem) děti velice rády přivítaly. Při hře s létáním samy projevíly zájem volat, co *jako z výšky* vidí.

1) Vnímání oddělení loutky a učitelky

Loutka děti zaujala, ale i přesto, že jsem za loutkou nebyla téměř chvílemi vidět, rozlišovaly nás jako dvě různé bytosti.

2) Vnímání fiktivnosti loutky

Fikci oživení loutky přijaly děti s nadšením a pochopením, což bylo čitelné z jejich tváří a snahy s drakem mluvit, nechat se od něj pohladit apod. Loutka svou velikostí vzbuzuje jistý respekt, ovšem milý tón, jakým s dětmi v tomto případě mluvila, způsobil, že děti loutku přijaly jako kamaráda. Je důležité zvolit správný tón

podle toho, jak chceme, aby loutka na děti působila, a děti podle toho samy projevují a uzpůsobují svůj vztah k ní.

3) Projevy dětí vůči loutce

Děti jevíly nadšený zájem být osloveny loutkou, hrát s ní navozenou hru. Smály se, s radostí jí mávaly, volaly na ni, což patří u dětí k nejčastějším projevům vůči pozitivní loutce. Draka jsem pak pověsila ve třídě. Druhý den jsem ho sundala a chtěla jsem na něm něco dětem vysvětlit, ovšem hned, jak jsem s ním zamávala, děti samy od sebe na něj začaly volat pozdrav. Je tedy zřejmé, že děti rády přijímají personifikaci předmětů a činnost s loutkou jim přinesla pozitivní prožitek.

Název: LOUTKY V KROUŽKU CIZÍHO JAZYKA

Cíle pro pedagoga:

- S pomocí loutek rozvíjet jednoduchou komunikaci v německém jazyce a současně podpořit vztah dětí k jiným kulturám

Cíle pro děti:

- Seznámit se s německým jazykem, novými německými frázemi a slovíčky

Počet dětí, věk, charakteristika skupiny: 12 dětí, 5 až 6 let, skupina navštěvuje německý kroužek pravidelně

Pomůcky: dvě loutky (maňásci), dětem už známé

Funkce loutky v činnosti:

Sdělovací - přináší nová, neznámá německá slova, sděluje jejich významy, hodnotí činnosti dětí

Zábavná - obohacuje a ztraktivňuje prováděné činnosti

Didaktická - seznamuje s cizím jazykem, motivuje k vyžadovaným činnostem, je součástí her a rituálů, propojuje výuku německého jazyka do celku

Jak byla loutka použita: V průběhu trvání celého kroužku jako kamarád v komunikaci, jako pomůcka při hře či součást rituálů, také coby motivace. Současně přináší i nové informace.

Příprava činnosti (plán):

V plánu učitelky bylo využít loutek tak, jako tomu pravidelně bývá, k přivítání s dětmi a opakování činnosti v německém jazyce, a zahrát si hru s loutkami „Co to je?“. Činnost pak zakončit vybarvováním omalovánek s motivem známých loutek.

Průběh činnosti:

Dvě loutky - kluka a dívky (s dětmi komunikují pouze německy), které už děti znaly, je německy pozdravily, což je rituálem začátku každé hodiny německého jazyka. Děti nazpět německy pozdravily loutky. Individuálně se děti loutkám německy představily. Při opakování německých písní a říkanek (v nichž se objevovala jména loutek) loutky hodnotily výkony dětí a jejich projevenou snahu. Loutky posloužily i při hře „Co to je?“ v němčině (loutky ukazovaly nos, pusy, vlasy atd.) a také při určování barev, které se vyskytovaly na oblečení loutek. Činnost byla zakončena vybarvováním omalovánek, na nichž byly podobizny obou loutek. Na závěr se děti s loutkami rozloučily německým pozdravem.

Reflexe:

Loutka výborně zvládá své funkce, je pro učitelku vedoucí kroužek němčiny ověřenou a nepostradatelnou metodou práce. Funguje bez problémů ve všech činnostech v rámci kroužku. Často loutka skvěle působí na děti jako průvodce celým tématem, v tomto případě kroužkem německého jazyka. Děti se aktivně zapojují do komunikace i do jiných činností s loutkami, těší se na pravidelné rituály vítání a loučení, znají hry s loutkami a rády je hrají.

1) Vnímání oddělení loutky a učitelky

Učitelka je jakýmsi mezičlánkem v komunikaci mezi dětmi a loutkami (které mluví pouze německy). Děti tak učitelku také vnímají a dokáží přijmout fakt, že loutka mluví pouze jiným jazykem. Ovšem zpravidla očekávají, že jim bude rozumět. Učitelka pak musí vysvětlit, že si navzájem rozumět nemohou, a přijít na to (třeba společně s dětmi), jak budou tento blok v komunikaci řešit a odstraňovat.

2) Vnímání fiktivnosti loutky

Děti přijaly loutky jako kamarády z cizí země, kteří si s nimi hrají a učí je nový jazyk.

3) Projevy dětí vůči loutce

Děti s loutkami velice rády a dobře komunikují, k jejich vřelým projevům též přispívá to, že se s loutkami už dobře znají, jsou pro ně kamarády. Učitelka při vodění loutek používá fráze, které děti znají, a děti pak loutkám rozumí. Učitelka jako tlumočnick komunikaci pomáhá a usměřňuje ji.

Název: RITUÁL – LOUTKA LOSUJE HOSPODÁŘE

Cíle pro pedagoga:

- Loutka má přinést pozitivní atmosféru, stát se rovnocenným partnerem dětí (být jejich kamarádem)
- Loutka má pomoci navodit pocit bezpečí a jistoty opakujícím se rituálem

Cíle pro děti:

- Seznámit se s novým prostředím a dobře se na ně adaptovat

Průměrný počet dětí: 15 až 23

Pomůcky: loutka (maňásek) Kašpárka

Funkce loutky v činnosti:

Zábavná – vyvolává příjemné pocity, navozuje pozitivní náladu

Sdělovací - přináší rituál, který působí na vytváření pocitu bezpečí u dětí

Jak byla loutka použita: Jako pomocník při adaptaci dětí do MŠ, ale i jako zábava, rituál zajišťující vnímání pravidelnosti činností, přinášející pocit bezpečí.

Příprava činnosti (plán):

Probíhá improvizovaně podle složení skupiny a momentální nálady dětí.

Průběh činnosti:

Děti jsou zvyklé, že každý den k nim do třídy přijde maňáskový šašek Tonda. Jeho úkolem je vylosovat každý den kartičku se jmény dětí, které budou chodit v řadě první (budou hospodáři). Kašpárek některé dny děti pohladí, jiné dny se zeptá, jak se vyspaly, jak se mají, polechtá je, rozveselí. Děti se na loutku každé ráno těší, smějí se na ni, mávají a volají na ni jako na jednoho z nich.

Reflexe:

Krátké improvizované hry probíhají zpravidla bez problémů. Jsou nenáročné, stačí nepatrné obměny a vhodně reagovat na děti a jejich aktuální potřeby. Děti mají rituály všeobecně rády pro jejich pravidelnost a smysl v řádu, navíc i proto, že se jim loutka stává dalším společným kamarádem, kterého radostně očekávají. Takže při těchto činnostech na známou loutku s oblibou volají, mávají, sahají na ni. A - usmívají se.

1) Vnímání oddělení loutky a učitelky

Loutku vnímají děti odděleně od učitelky, jako by jí na ruce seděl živý malý Kašpárek. Je jim jasné, že loutka je též *kamarádem* učitelky.

2) Vnímání fiktivnosti loutky

Loutku pojaly děti bezvýhradně jako živou, je vidět, že ji mají rády. Dobře a bez zábran s ní komunikují (sdělují jí novinky, projevují k ní náklonnost).

3) Projevy dětí vůči loutce

Děti se snaží dostat se do středu její pozornosti, být jí pohlazeny, moci se jí dotknout.

Název: ČERTÍ HUDROVÁNÍ

Cíle pro pedagoga:

- Loutku využít jako motivaci k procvičení motoriky mluvidel

Cíle pro děti:

- Rozvíjet soustředěnost dětí

Téma, dílčí témata: pohádky, Mikuláš, pohádkové postavy, peklo

Počet dětí: 11

Pomůcky: maňásek čerta

Funkce loutky v činnosti:

Sdělovací - přináší informace v rámci svého příběhu

Kulturní - seznamuje s kulturní tradicí: převlékání se za čerta

Zábavná - pobavení a prožitek dětí

Didaktická - slouží jako motivační prostředek a stává se pomocníkem pro logopedickou činnost, komunikuje s dětmi

Jak byla loutka použita: Jako motivace k logopedické činnosti, vtažení do tématu, kamarád v komunikaci a v neposlední řadě i jako zábava.

Příprava činnosti (plán):

Mým plánem bylo s trochou příjemného napětí představit dětem, kdo přijde na návštěvu (s kým budou komunikovat), a tak je vtáhnout do děje příběhu loutky. Následně při komunikaci s čertem procvičit pohyblivost jazyka nutnou pro správnou výslovnost.

Průběh činnosti:

„Děti, sedněte si potichoučku, já jsem vám přivedla návštěvu. Ta návštěva ale nebydlí na zemi, ani ve vzduchu, ani ve vodě, ale...“ řekla jsem tajuplně a ukázala na zem. „Hluboko a ještě hlouběji, tam, kde je strašné teplo a přikládá se tam pod kotle.“ Děti uhodly, že v pekle. „Přivedla jsem vám návštěvu z pekla. Ale nemusíte se bát, přivedla jsem jen malého čertíka, který teprve chodí do čertovské školy. Chcete se s ním seznámit?“ Děti kývaly, některé si ale zprvu nebyly zcela jisté.

Čert celou dobu hudroval: „Tak jsem zjistil, že vy se tu nic pořádného a důležitého neučíte. Já sice neumím počítat, ale zato umím pěkně hudrovat, to se jen tak někdo neumí naučit. Nebo se snad učíte hudrovat?“ Děti přesvědčují, že to umí, a hned ukazují. „Ale vy to neděláte správně čertovsky! Poslouchejte, dám vám návod! Vyplázněte jazyk co nejvíc, jak to umíte! Teď ho zkuste dát doprava, doleva, doprava, doleva (zrychluje a zpomaluje). No, to vám jde, teď zkuste, jestli se dotknete jazykem brady. Víte, kde máte bradu? A teď dotknout se jazykem nosu, to už určitě nedokážete. A zase zkusíme rychlost - nahoru, dolů, nahoru, dolů (opět zrychluje a zpomaluje). Tomu my čerti říkáme mrskání jazykem. Ale teď to nejtěžší, teď k tomu mrskání se musí přidat ještě to správné ble, ble, ble... Tak se mi zdá, že by z vás byli čerti jako vyšití. Já jsem vás naučil hudrovat a vy mě příště naučíte něco na oplátku, platí?“ Děti souhlasí. Čert se rozloučí a chvátá zpátky do pekla.

Reflexe:

S problémy jsem se během činnosti nesetkala, jedinou nevýhodou je, že loutka nemohla pohyby jazyka předvádět, a tak jsem musela já, jako učitelka, cvičit s dětmi. Při práci s loutkou je třeba si uvědomit, že je vždy nějak pohybově omezena, a počítat s tím už při přípravě plánu. Funkcí loutky zde bylo děti upoutat, zajistit jejich soustředěnost a motivaci. Děti s loutkou dobře spolupracovaly, všechny ji se zájmem poslouchaly a plnily její pokyny.

1) Oddělení učitelky a loutky

S oddělením učitelky a loutky nebyl problém. Děti mne vnímaly, jako bych se učila stejně jako ony při logopedickém cvičení.

2) Vnímání fiktivnosti loutky

Děti zcela dobrovolně a nadšeně přijaly loutku jako živou bytost, a tak s ní také komunikovaly.

3) Projevy dětí vůči loutce

Loutku si děti chtěly pohladit, ovšem jako k pekelné postavě k ní měly jakýsi „respekt“. Plně ji vnímaly a pozorovaly, ale až po zdolání prvotní nejistoty se začaly usmívat. Pokud se děti projevují bojácně, je třeba o loutce říci něco hezkého, dát loutce milý hlas nebo k její kladné prezentaci využít humor. Děti se osmělí, a pak začínají i pozitivně reagovat.

Název: KDE SE VZAL VOZEMBOUCH**Cíle pro pedagoga:**

- Loutka má pomoci seznámit děti s tradicí masopustu a rozvíjet vztah k naší lidové kultuře

Cíle pro děti:

- Budovat zájem o nové informace
- Rozvíjet smyslového vnímání

Téma, dílčí témata: masopust, hudební nástroje, písnička

Počet dětí při činnosti: 17

Pomůcky: Tyč z Polykarpovy stavebnice, vycpaná látka do tvaru hlavy s namalovaným obličejem, šátek, klobouk, bubínek s maličkými činely, rolničky, klapačky, rumba koule

Funkce loutky v činnosti:

Kulturní - seznamuje s méně známým tradičním hudebním nástrojem

Zábavná - působí překvapením a vtipem

Didaktická pomůcka - neverbální komunikace s dětmi, součást tematického celku

Sdělovací - přináší sdělení o tom, jak může vypadat hudební nástroj a jaké zvuky může vydávat

Jak byla loutka použita: Jako motivace, zaujetí při seznamování s hudebními nástroji a masopustem, ale i jako zábava a netradiční loutka.

Příprava činnosti (plán):

Děti jsem seznámila s tradicí masopustu už předchozí dny, každý den jsme si povídali o jiných maskách a postavách, které masopustní průvod doprovázejí. Děti jsem chtěla seznámit i s tím, že v průvodu nechybějí ani muzikanti. Rozhodla jsem se ukázat jim, na jakém způsobu funguje jeden ne zcela tradiční hudební nástroj - vozembouch. Protože jsme se též věnovali přípravám na maškarní ples, snažila jsem se celý záměr pojmenovat vesele, abych děti pobavila. Plánem bylo pojmenovávat jednotlivé věci, ze kterých se vozembouch skládá a vytvořit z nich loutku Ozembucha, a pak ho oživit. Nakonec si s ním zazpívat.

Průběh činnosti:

Přinesla jsem tyč s přidělanou hlavou a zeptala se dětí, jestli je to hudební nástroj, zda se na to dá hrát. Děti se smály a tvrdily, že ne. Ptala jsem se, zda může vydávat nějaký zvuk. Děti přemýšlely, neodpovídaly nebo jen tipovaly, a tak jsem jim řekla, ať zavřou oči a zabouchala jsem o zem tyčí. Děti nevydržely a hned oči otevřely. Když jsem se zeptala, co slyšely, řekly: „Jak jste bouchala tyčí o zem.“ Bouchání však hudbu nepřipomínalo, a tak jsme začali tvořit. Vzala jsem bubínek s činelkami po obvodu, děti nástroj pojmenovaly a já ho přidělala na tyč. Pak jsem vzala rolničky a přidělala je na šátek, který měl vozembouch kolem krku, připevnila jsme klapačky i dvě rumba koule. Pak jsem vzala kouzelný klobouk, který měl Ozembucha, jak jsme si ho pojmenovali, oživit. Dětem se jméno velice líbilo a smály se mu. S kouzelným říkadlem, které říkaly i děti, jsem položila klobouk na jeho hlavu a Ozembuch vyskočil

a celý zachrastil. Děti se trochu polekaly a zároveň se začaly smát. Nabídla jsem jim, že by si s námi Ozembuch mohl zazpívat naši písničku. Děti zpívaly a Ozembuch do rytmu skákal. Ptala jsem se, zda se jim zpívání s Ozembuchem líbilo, a děti s nadšením přitakávaly, že ano. Pak jsem se otázala Ozembucha, a ten vesele a hbitě poskakoval. „Děti, myslíte, že se mu to také líbilo?“ Děti usoudily, že Ozembuchův projev nasvědčuje tomu, že ano. Domluvili jsme se s Ozembuchem, že zítra zase přijde a ještě si s námi zazpívá. On souhlasil opět veselým poskakováním. Na závěr jsem dětem vysvětlila, že podobný hudební nástroj nosí s sebou i muzikanti při masopustu. Poté jsme se s ním rozloučili a já ho postavila do kouta. Děti si ho chodily potěžkávat, hrát si s ním, sahaly na různé dílčí nástroje a rozezvučovaly je.

Reflexe:

Přidělávání hudebních nástrojů na základní tyč bylo složité a mnohdy obtížné a děti se často nemohly spolupodílet na vytváření konečného celku, což jsem si pak při reflexi uvědomila. I tak ale vozembouch zvládl děti zaujmout, byl pro ně nevšední a velikostně výrazný. Velikost loutky hraje vždy významnou roli, je proto třeba si její rozměr uvědomit už v souvislosti s plánovaným záměrem. Děti se vozembouchem nechaly motivovat a s radostí zpívaly připravenou písničku. Bavil je jeho zvuk a soustředěně ho sledovaly při činnosti.

1) Vnímání oddělení loutky a učitelky

Vozembouch byl přijat jako oživený předmět - loutka, děti zcela vnímaly oddělení mne a loutky.

2) Vnímání fiktivnosti loutky

Nejsem si jista maximálním vnímáním fiktivnosti vozembouchu jako posléze oživené bytosti – Ozembucha (jako např. u maňáska). Jeho pohyblivost byla velice omezená a složitá. Dramaticky pak působila zejména zmiňovaná velikost.

3) Projevy dětí vůči loutce

Děti se k loutce Ozembuchovi projevovaly zpočátku neurčitě, ale pak si našly svůj přístup k ní a usmívaly se. Někdy je vidět na dětech, že loutku nepřijímají zcela tak, jak jsme původně očekávali. Velmi nám potom pomůže přidat příběh, něco rozvíjejícího sdělit, hovořit o vlastnostech loutky, nechat děti loutku prozkoumat či

zaranžovat s loutkou humornou scénu. Děti si musí vytvořit o loutce *obrázek*. Jaká loutka je, co od ní mohou očekávat, jak se k ní mají chovat.

POZOROVÁNÍ DĚTÍ PŘI HŘE S LOUTKAMI A OŽIVENÝMI PŘEDMĚTY

Přímé pozorování proběhlo zcela náhodně, neplánovaně a nesystematicky. Cílem je přiblížit čtenáři dětskou hru s loutkou nebo oživeným předmětem a registrovat vnímání dítěte ve vztahu k fiktivnosti loutek pomocí několika příkladů z praxe mateřské školy.

VIKTORKA A ZVÍŘÁTKA

Věk a charakteristika dítěte, které vedlo činnost: 5 let, tvořivé dítě výtvarně, hudebně a dramaticky nadané

Pomůcky: loutky zvířátek (marionety)

Funkce loutky v činnosti:

Divadelní – postavy v situaci

Sdělovací - loutky přinášely svůj příběh

Uvolňovací a relaxační - pro diváky i vodiče

Zábavná - loutky se snažily diváky rozesmát a pobavit

Didaktická - rozvoj komunikativních schopností a fantazie

Jak byla loutka použita: Loutky představovaly hlavní postavy hraného příběhu.

Příprava činnosti (plán):

Viktorka při volné hře s loutkou přišla se spontánním nápadem zahrát divadlo.

Průběh činnosti:

Viktorka sama od sebe přišla a navrhla, že nám chce zahrát divadlo. Tak si připravila dvě židle, hodila přes ně kus látky a donesla si čtyři loutky zvířátek na provázcích (marionety). Děj nebyl promyšlen a vytvářel se spontánně. Prasátko šlo na výlet a hledalo něco dobrého, ptalo se diváků, zda o něčem dobrém neví, a zase odešlo. Pak přišla žirafa, představila se a ptala se po prasátku, a pak opět následoval dotaz na jídlo, podobné to bylo i s oslíkem a kravičkou. Po nich se opět objevilo prasátko a chtělo od diváků vědět, jestli ho někdo nehledal. Dětská diváci komunikovali ochotně a bez nucení. Poté prasátko dětem sdělilo, že má hlad a je unavené. Viktorka přemýšlela, co by dala prasátku k jídlu. Nabídla jsem jí malou zelenou sedačku, kterou Viktorka do divadelního představení zařadila jako louku, na níž se postupně všechna zvířátka najedla a usnula.

Reflexe:

Problémy měla Viktorka při vymýšlení děje, děj se často opakoval a zastavoval. Vodění zvládla tato pětiletá dívka velice dobře a dokázala pobavit publikum. Dětské obecnstvo (6 dětí různého věku) vydrželo činnost s loutkami a velice jednoduchým dějem sledovat dlouho (20 minut) a v klidu. Děti ihned přistoupily na hru a s loutkou bez problémů komunikovaly. V dětské hře (s loutkami na divadelní představení) se ukázalo, že děti vnímají jistá pravidla, která se snaží dodržovat. Zmiňovanými nepsanými pravidly jsou: někdo musí být herec, někdo divák, divadlo musí být sledováno tak, aby měl vodič pocit, že publikum ho vnímá, a reagovat na loutku, pokud s publikem komunikuje. Naopak vodičova úloha je snažit se zaujmout a pobavit diváka.

Starší děti (diváci) v této hře nabízely různé rekvizity do děje a také svou účast na divadle coby vodiči, což Viktorka opakovaně odmítala. Opět oddělení vodiče a loutky bylo přirozené, při komunikaci s loutkou mluvily děti směrem k loutce, při komunikaci s Viktorkou (vodičem) často předcházelo oslovení jménem a zaměření se jejím směrem. Loutku děti zpravidla přijímají jako oživenou hračku, vědí, že musí zajistit její pohyb a reagovat na ni jako na živou, proto je hra s loutkou tak blízká dětské námětové hře. Děti (diváci) se projevovaly vůči loutce pozitivně, komunikovaly, pomáhaly naplnit potřeby loutky (hladu a pocit chladu) i vodiče (najít vhodnou rekvizitu).

BARUŠKA A ŠIŠKA

Věk, charakteristika dítěte: téměř pět let, veselé dítě plné energie, má v oblíbené námětové hře

Funkce loutky:

Sdělovací - potřebovala nám sdělit, co ji tíží

Uvolňovací - Barborka si potřebovala ve hře prožít citlivý vztah k šišce

Jak byla loutka použita: Jako pomůcka ve hře - byla součástí Barborčiny hry, která jí pomáhá rozvíjet se v mnoha oblastech (komunikace, smyslové vnímání, rozvíjí tvořivost a fantazii apod.).

Průběh činnosti:

Baruška přišla za mnou se zelenou šiškou položenou na lístečku břízy a povídá mi: „Podívej, paní učitelko, moje šiška je nemocná.“ Odpověděla jsem: „Opravdu vypadá nemocná, je celá zelená.“ Baruška se smutně podívala na mne, pak smutně na šišku. „Copak tě bolí, šištičko?“ zeptala jsem se. Šiška odpověděla tichounkým změněným hláskem: „Tahleta št'opička.“ A Baruška přitom ukázala na malou stopku. „Musím ji dát spinkat,“ pronesla Baruška a odešla.

Reflexe:

Baruška sama přišla s nápadem, že šiška (předmět - loutka) onemocněla. Chtěla jsem zjistit, zda s předmětem jedná jako s loutkou a zda zcela přijímá fiktivnost loutky, proto jsem se zeptala přímo šišky. Barborka opravdu zareagovala, jako by šiška byla loutkou, změnila hlas a vymyslela příznak, který byl ze života šišky (nebolela ji hlava nebo noha, ale stopka). Vtažení Barušky do příběhu a její vztah k šišce jako živé bytosti byly vidět ve výrazu tváře, na smutném pohledu a jakési projevované starostlivosti. Děti zpravidla na podobnou hru často rády přistoupí, závisí však na více podmiňujících faktorech. Jedním z nich je např. stydlivost dítěte. Některé dítě se jen stydlivě usměje, dále však nekomunikuje, hru nerozvíjí. Jsou však i děti hodně komunikativní, zde se pro změnu projeví tvořivost dítěte, což můžeme posoudit dle originality rozhovoru s předmětem a o předmětu samém.

VANESKA A HRNÍČEK

Věk a charakteristika dítěte: pět let, veselá dívka s tvořivou povahou

Funkce loutky:

Uvolňovací - Vaneska si prožila s hrnečkem svou určitou potřebu přímé komunikace

Jak byla loutka použita: Její původní funkcí měla být: rekvizita. Ovšem Vaneska z ní udělala loutku, která s ní komunikovala. Loutka se stala pomůckou ke hře, rozvoji fantazie a tvořivosti.

Průběh:

Vaneska si připravila paraván ze židlí s tím, že zahraje divadlo. Než ho dostavila a přinesla loutku, někdo jí postavil do naaranžovaného divadélka hrníček z dětské kuchyňky. Vaneska se nechápavě dívala na hrníček a říká: „Hrníčku, co tu děláš? Já tě nepotřebuju.“ A chystala se hrnek odnést. Vtom přišla Zuzanka a povídá: „Ten si tu nech, to je, aby zvířátka měla co pít.“ Vaneska na to přistoupila, avšak funkce hrnečku jako nádoby jí byla málo. Zvířátko se z něj napilo a Vaneska se do hrnku podívala a říká mu: „Tak co, hrnečku, co teď s tebou?“ A hrneček začal odpovídat. „Nech mě tady, budu třeba stoleček,“ přemlouval Vanesku, která si hraní s oživlým hrnečkem užívala. Ovšem děti, které seděly před divadlem, jí do toho zasahovaly a požadovaly nástup zvířátek na scénu.

Reflexe:

Fiktivnost loutky u Vanesky byla přijata, což bylo zřejmé už tím, že Vanesa projevovala potřebu s ním komunikovat a její komunikace byla velice smysluplná. Vanesa se chovala k loutce (oživlému hrnečku) jako k rovnému partnerovi, s nímž vedla vážnou debatu. Děti často komunikují s hračkami převážně s panenkami a zvířátky, s předměty běžné potřeby to však není tak časté.

KLUCI A PRSTOVÉ LOUTKY

Věk dětí: 6 až 6 a půl roku

Funkce loutky:

Zábavná - pro kluky bylo zábavné a strhující hrát si s loutkami

Jak byly loutky použity: Jako pomůcky ve hře, pro manipulaci a zábavu.

Průběh činnosti:

Malé molitanové divadlo si kluci půjčovali každý den už týden. Byli tři a jeden vždy musel dělat diváka, což byla funkce nejméně oblíbená. Kluci postavili divadlo a hráli. Hra nikdy nebyla dějově promyšlená, loutky spíše chodily, občas něco řekly, souvislý smysluplný děj nebyl nikdy delší než pár minut. Divák se často nakláněl, aby viděl do zákulisí. Šlo spíše o manipulaci s loutkami, občas doplněnou komunikací převážně s divákem. I přesto se však divadlo těšilo velké oblibě těchto kluků.

Reflexe:

Nelze plně posoudit, jak kluci vnímali fiktivnost loutek. Loutky často střídali, hodně s nimi pohybovali, méně komunikovali. Obecně vzato velice často dětská hra s loutkami, zejména u mladších dětí, postrádá smysluplný mluvený doprovod. Děti s loutkami spíše jen manipulují, hýbají a doplňují pohyb pouze jednoduchými zvuky. I tito chlapi, přestože jejich věk byl dostatečně vysoký pro činnost s loutkou na vyšší vývojové úrovni, postrádal smysluplné verbální sdělení loutky a taktéž i souvislý děj hry. Důležitý na druhé straně ale je fakt, že je hra velice uchvátila a bavila.

VYHODNOCENÍ VÝZKUMU

Má praxe společně s realizovaným výzkumem mi přinesly cenné informace, zejména pro další činnosti s loutkou. Dokázaly, že loutka je vhodná metoda pro upoutání a udržení dětské pozornosti, že působí na soustředěnost dětí a zároveň podporuje jejich aktivitu. Než však začneme loutku využívat, je třeba si uvědomit, že nese i svá úskalí, a jedním nich je i omezenost v pohybu, s čímž je třeba počítat již při přípravě plánu činnosti.

Loutka dokáže oživit a obohatit mnohé i zcela jednoduché činnosti (např. vyprávění pohádky) tak, aby zapojila do divákova vnímání více smyslů (děti poslouchají příběh a současně sledují loutku). Loutky též zvyšují nadšení a očekávání dětí před samotnou činností. Hledání či nečekané objevení loutky (viz. činnost s názvem Spící ježek, Ježibaba) děti aktivuje a podporuje jejich chuť zapojit se do činnosti. Velice se osvědčilo, když děti mají loutku volat, hledat, nebo ožije-li loutka, kterou si samy vytvořily. Napínavý (delší) úvod před spatřením loutky, kdy děti získávají informace o loutce, děti více nadchne a zapojí. Těší se, projevují radost. Úskalím se ovšem někdy stává i právě ono nadšení. Děti se k loutce někdy příliš hrnou (některé děti pak nevidí na loutku, strkají se apod.). V takových momentech mnohdy nezbyvá než vystoupit z role vodiče a upozornit na důležitá pravidla při sledování loutky a při komunikaci s ní.

Tento problém jsem měla obzvláště s jedním chlapcem, který vždy, když se začalo hrát s loutkou ve veselém duchu, doběhl až k ní, začal do ní píchat a dělat na ni grimasy. Ostatní děti pak na scénu neviděly a navíc dvě tři další děti začaly dělat totéž. Dlouho jsem nevěděla, jak to udělat jinak, než vystoupit z role vodiče. Prosby loutky nepomáhaly, vyzkoušela jsem toho mnoho, nic však nepůsobilo. Až při jedné loutkové činnosti jsem dětem vysvětlila, že pokud se zvířátko (loutka) bojí (jednalo se v tomto případě o žábu), tak se přestane hýbat a dělá, že je mrtvé. Ukázalo se, že jakmile se loutka přestane hýbat, děti ztrácejí zájem a loutku přestanou obtěžovat. Od té doby, jakmile děti dělají loutce něco, co překračuje stanovená pravidla, přestávám s loutkou hýbat, pro děti je to signál a vracejí se na své místo.

Nadále praxe a prováděný výzkum ukázaly, že děti obzvláště dobře reagují na loutku, kterou již znají, už o ní něco vědí, a loutka tak přináší pravidelný rituál, který

je dětmi velice oblíbený. (Např. *žába rosnička nám celý týden hlásila počasí. Děti, jak viděly, že se připravuje papírová televize, sedly si a s nadšením čekaly.*) Loutka je proto vhodná jako průvodce celým dnem nebo tématem a umožňuje tolik žádanou vnitřní integraci tematických bloků (dle RVP PV). Projevují-li děti zájem, je vhodné umožnit jim loutky se dotknout a ponechat dostatek prostoru pro jejich vlastní vyjádření, osobní zkušenost, možnost loutku si osahat, vyzkoušet s ní manipulovat a navazovat s ní další vztahy.

Někdy se však i stává, že děti loutku nepřijímají, jak jsme očekávali. Pak nám může pomoci přidat příběh, který loutka nese, sdělit něco o vlastnostech loutky, popř. vložit srozumitelný jednoduchý humor, který mají děti velice rády. Dále nechat dětem dostatečný prostor i loutku ohodnotit. Děti si srovnávají informace o loutce a zhodnocují své chování k ní. Je důležité zvolit též správný tón podle toho, jak chceme, aby loutka na děti působila, a myslet i na druh a velikost loutky, což hraje vždy významnou roli v očích dětského diváka. Pokud projevují děti v kontaktu s loutkami obavy, je vhodné podat další informace o loutce, které děti hodnotí jako kladné, přidat milý hlas nebo opět využít humor.

Po činnostech s využitím loutky se mi velice se osvědčilo nechat dětem použité loutky k dispozici i s dalšími rekvizitami. Děti si zážitky s loutkou často rekapitulují, prožívají je znovu. Projevují mimo jiné zájem o manipulaci s nimi, rozšiřují zhlédnuté téma, vymýšlí si vlastní děj.

Výzkum přinesl mnoho dalších očekávaných i nových informací, které jsem dále rozdělila do tří částí tak, aby odpověděly na výše stanovené otázky.

1) VNÍMÁNÍ ODDĚLENÍ LOUTKY A UČITELKY

Děti přijímají loutku v ruce učitelky zcela přirozeně. Loutku převážně vnímají jako oživenou (živou) věc (postavu), která je na ruce učitelky. Jako dvě na sobě nezávislé bytosti, přestože většinou už chápou, že loutkou učitelka hýbe a dodává jí

hlas. Tento přelom nastává dle mého pozorování kolem čtvrtého roku věku dítěte, kdy děti začínají plně chápat, že život loutce dodává učitelka. Chtějí ze své vlastní touhy a přesvědčení přijmout fiktivnost loutky, což je pro tento vývojový věk zcela přirozené. Proto nepátrají po tom, jak se loutka hýbe, nepoukazují na to, že chápou funkčnost loutky. Při komunikaci s loutkou se děti obracejí přímo na ni a většinou mluví k tématu, ke kterému jsme loutku použili. Všimla jsem si, že pokud mají všechny děti loutky, komunikují se svou loutkou převážně s ostatními loutkami (i s mou) a nemají potřebu propojovat komunikaci loutky s člověkem. Komunikaci s učitelkou zpravidla předchází oslovení a většinou se jedná o věci organizační, kdy dítě potřebuje naplnit nějakou fyziologickou potřebu.

2) VNÍMÁNÍ FIKTIVNOSTI LOUTKY

Děti loutku začínají vnímat hned, jak ji představím, mluvím o ní jako o živé (viz. činnost s názvem Spící ježek), zahýbe se či promluví. Děti hru na „jako“ ihned přijímají a nevzpírají se jí. I svou hračku dokáží oživit a přistoupit na tuto hru hned, jak na věc promluvíte (viz. Barča a šiška). To, že fikci děti bez problémů přijaly, si můžeme ověřit hned několika způsoby. Neverbálními signály, které děti během činnosti s loutkou vysílají. Výrazné jsou projevy v mimice, kdy se dítě mračí na negativní loutku, usmívají se na kladnou postavu. Projevují zájem ji hladit, mávají na ni nebo naopak projevují strach a napětí (viz. činnost s názvem Ježibaba). Dále mají děti snahu s loutkou mluvit, zasvěceně s ní vedou rozhovor, zdraví ji, mluví o ní jako o živé, snaží se upoutat její pozornost. Přijetí fiktivnosti loutky dětmi najdeme i v tom, že se děti umějí vžít do pocitů loutky a být empatické.

3) PROJEVY DĚTÍ VŮČI LOUTCE

Nejčastějším a nejjednodušším projevem dětí vůči loutce je úsměv. Děti jí mávají a projevují potřebu sáhnout si na ni a více s ní komunikovat. Často projevují zájem už tím, že ji vydrží soustředěně poslouchat i delší dobu. Vykazují osobní aktivitu zapojit se do různých činností s loutkou a nechají se jí i snadno motivovat. V neposlední řadě má na projev vůči loutce vliv i to, zda už loutku znají. Je-li pozitivní, pak je vztah k ní znatelně aktivnější. Rovněž projev vůči loutce po činnosti je lepší a rozsáhlejší, taktéž zájem i o docela všední běžnou loutku se zvýší. Chtěla bych zmínit, že loutka mi byla velice nápomocna i coby zástupce člověka v převleku (herce), který v některých případech vyvolává u malých dětí strach. Činnosti jsem místo převleku tudíž mnohokrát oživila právě využitím loutky, z níž děti strach obvykle nemají.

Je třeba uvést, že zájem o loutky je individuálně odlišný. Stejně tomu tak je u všech činností v MŠ, dokonce i u hry. Každé dítě projevuje zvýšený osobní zájem o něco jiného. Obecně však mohu objektivně konstatovat, že ve vlastní praxi sklízím s metodou využití loutek u dětí úspěch, což plně prokazuje i zpětná vazba ve formě pozitivních reakcí dětí na loutku a činnosti s ní. Nutno podotknout, že při hře jako hlavní náplni dne předškolního dítěte, při níž využívá různých hraček, je loutka jako „oživená hračka“ dítěti velice blízká a zcela přirozená. Proto v dětské hře tak často vidíme aktivitu, která nám velice blízce připomíná činnost s loutkou. A tak dítě loutky přijímá vesměs spontánně a bez větších problémů. Přirozeně se umí vyrovnat se situací, kdy je učitelka zároveň vodičem, a podle očekávání přijmout fiktivnost loutky. Projevy dětí vůči loutce jsou zpravidla pozitivní, veselé a loutka se snadno stává jejich žádaným kamarádem.

ZÁVĚR

Předložená studijní práce specifikuje pojem loutka. Ukázalo se, že loutka je velice široce definovatelná, a mně toto poznání přineslo podložené zjištění, že loutku lze v mateřské škole vytvořit mnoha způsoby, z mnoha věcí. Není tudíž nutné využívat jen loutky pro divadelní hru určené. Loutkou se může stát zcela obyčejný předmět a vytvořit si ji mohou i samy děti. Při pozorování dětské námětové hry zjistíme, že hračka využívaná dítětem má s loutkou mnoho společného. Učitelka se tak často setkává s loutkou v praxi MŠ právě v rukách dítěte. Loutka se proto přímo nabízí, aby ji učitelka využila jako metodu práce, a tak činností dodala hravost, magičnost, příběh a mnoho dalšího, co loutka přináší a čím dítě upoutává. Specifické dětské myšlení v předškolním věku, které bylo v práci blíže popsáno, umožňuje velice důležité přijetí fiktivnosti loutky (oživení předmětu). Úvahou nad všemi těmito fakty docházíme k závěru, že loutka je pro dětský předškolní věk jako stvořená. V tomto období se námětové hry (hry *jako*) těší velké oblibě. Děti bohatě využívají svou fantazii a záměrně předměty antropomorfizují. Proto loutka jako hračka, práce s loutkou jako dětská hra a myšlení dětí jako poslední z činitelů dokonalého přijetí loutky směřují k uvědomění si blízkosti této metody práce v MŠ a dítěte.

Loutka je pro mne a mnoho dalších učitelů, jak průzkum ukázal, při práci s dětmi v mateřské škole nepostradatelná. Děti na loutky velice dobře reagují, mají z nich radost, dobře s nimi komunikují, nechávají se jimi vtáhnout do děje, hry, komunikace a dalších činností. Loutky jsou dětem blízké už proto, že ve své podstatě jsou hračkou. Výzkum dokazuje, že děti je vnímají zcela přirozeně a vždy je rády přijmou jako kamaráda, pomocníka či návštěvníka třídy. I strach z opravdovosti malého loutkového strašidla je přirozený dětský projev, který nám naznačuje přijetí fikce, že loutka (předmět) ožila. Na děti působí zmiňovaná magičnost z oživeného předmětu zcela nenásilně. Naplno pracuje dětská fantazie a zvyšuje se napětí, dramatická i zájem dětí. V mateřské škole jako vzdělávací instituci proto můžeme loutky, které jsou praxí osvědčené (dle slov většiny učitelek), využít v mnoha oblastech, a tak usnadnit a rozveselit činnosti probíhající s výchovně vzdělávacím záměrem. Výzkum ukázal, že loutka se svými rozmanitými funkcemi (divadelní, sdělovací, motivační prostředek, didaktická pomůcka, zábavná, uvolňovací...) je schopná postupovat všechny vzdělávací oblasti stanovené RVP PV (biologickou, psychologickou,

interpersonální, sociálně kulturní, environmentální) a plnit mnohé cíle a záměry stanovené učiteli. Pozitivní reakce dětí vůči loutce nám pedagogům naznačují, že jdeme správnou cestou, a proto je třeba metody práce s loutkou využívat.

Učitelky mateřských škol, které mají s loutkami dobré zkušenosti, se přimlouvají za jejich zařazení do TVP. Je též třeba pracovat a podílet se na zpestření nabídky a doplnění materiálního vybavení mateřských škol loutkami i rekvizitami. Nadále se zaměřit nejen na práci učitelky s loutkou, ale i na zapojení dětí do těchto činností, ponechat dětem prostor pro činnost s loutkou, podpořit dětskou fantazii, poskytnout dítěti možnost aktivně se zapojit. Zaměřit se na vytváření loutek dětmi a spontánní činnost s nimi, činnosti společně s dětmi reflektovat a využívat je k naplnění klíčových kompetencí. To vše obohatí prožívání činností dětí v mateřské škole a z jednoduché činnosti se může s využitím loutky stát nadlouho nezapomenutelný prožitek.

Použitá a citovaná literatura:

- BRIERLEY, J.: *7 prvních let života rozhoduje*. Praha: Portál 2000. ISBN 80-7178-484-2.
- BUDÍNSKÁ, H. *Hry pro šest smyslů: Kartotéka pro loutkáře i neloutkáře, kteří si umějí hrát s dětmi*. Praha : ARTAMA, 2006. ISBN 978-80-7068-217-3.
- DVOŘÁK, J. V.: *Herectví s loutkou*. Praha: Artma , 1997. ISBN 80-7068-069-5.
- FICHNOVÁ, K., SZOBIOVÁ, E.: *Rozvoj tvořivosti a klíčových kompetencí dětí: Náměty RVP pro předškolní vzdělávání*, Praha: Portál, 2007.
- GALETKOVÁ, H.: Edukace loutkou. *Tvořivá dramatika*, 2010, roč. XXI, číslo 1/2010 (59), ISSN 1211-8001.
- JURKOWSKI, H.: *Magie loutek*. Praha: Ypsilon, 1997. ISBN 80-902482-0-9.
- KASLOVÁ, M.: *Předmatické činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: RAABE, 2010. ISBN 987-80-86307-96-1.
- KOŤÁTKOVÁ, S.: *Dítě a mateřská škola*, Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1568-1.
- KOŤÁTKOVÁ, S.: Zpracování příběhů v dětských hrách. C 1.3. *Problémové dítě a hra*. Praha: Raabe, 2009. ISSN 1801-8351.
- LEŠTINA, V.: *Hrajeme si loutkové divadlo*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-066-9
- MORAVCOVÁ, D.: Možnosti rozvoje citového vnímání, jiné činnosti B 5.17. *Metodické listy pro předškolní vzdělávání 2*. Praha: Raabe, 2004. ISBN 80-86307-03-4.
- OPRAVILOVÁ, E.: *Předškolní pedagogika II.*, Liberec: Technická univerzita, 2004. ISBN 80-7083-786-1.
- PROVAZNÍK, J.: *Děti a loutky*. Praha: AMU, 2008. ISBN 978-80-7331-111-8-7.
- PROVAZNÍK, J.: *Dítě mezi výchovou a uměním-dramatická výchova na přelomu tisíciletí*, Praha : Sdružení pro tvořivou dramaturgii ve spolupráci s katedrou výchovné dramatiky DAMU, 2008. ISBN 978-80-903901-2-6.

- RICHTER, L.: *Literatura, divadlo a my*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1985.
- RICHTER, L.: *Od předmětu k loutce od loutky k divadlu*. Praha: IPOS-ARTAMA, 1997. ISBN 80-7068-097-0.
- RÖDL, O.; MELLANOVÁ, M.; SMUTNÁ, M.; aj.: *Loutkové divadlo*. Praha: SPN, 1965.
- SMOLÍKOVÁ, K. ; OPRAVILOVÁ, E.; HAVLÍNOVÁ, M. ; aj.: *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*, Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2004. ISBN 80-87000-00-5.
- SMUTNÁ, M.: *Loutkové divadlo v Mateřské škole*. Praha: SPN 1962.
- SVOBODOVÁ, E.: Divadlo pro děti. *Informatorium 3-8*, 2000, roč. VII, č. 5, s.4-5. ISSN: 1210-7506.
- SVOBODOVÁ, E.: *Obsah a formy předškolního vzdělávání*, České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007. ISBN 978-80-7040-940-4.
- ŠULOVÁ, L.: Hra v raných vývojových etapách. C 1.2. *Problémové dítě a hra*. Praha: Raabe, 2009. ISSN 1801-8351.
- ŠVEC, J. a kol.: *Praktikum loutkového divadla*. Praha:SPN 1978.
- TOMÁNEK, A.: *Podoby loutky*, Praha: AMU, 2006. ISBN 80-9331-053-8.
- TRELOVÁ, H.: Využití dětem dostupných věcí k rozvíjení fantazie a dramatické hry. Estetické činnosti B2.9. *Metodické listy pro předškolní vzdělávání 2*. Praha: Raabe, 2000. ISBN 80-86307-03-4.
- UHERČÍKOVÁ, V. ; HAVERLÍK, I.K. : Tangramový pohádkový svět. Kognitivní činnosti B 3.15. *Metodické listy pro předškolní vzdělávání 2*. Praha: Raabe, 2004. ISBN 80-86307-03-4.

VÁGNEROVÁ, M.: *Vývojová psychologie*, Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

VELÍŠKOVÁ, A.: *Rozvoj komunikativních kompetencí předškolním věku prostřednictvím loutek*. České Budějovice, 2008. 44s. příl. + CD. Bakalářská práce. Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích. Pedagogická fakulta. Katedra pedagogiky a psychologie. Vedoucí práce E. Svobodová.

VYBÍRAL, Z.: *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-291-2.

Internetový zdroj

Provazník, J., Vobrubová, J.: První krůčky ke hře s loutkou, *RVP metodický portál [online]*, [cit.2010-10-09].

Dostupné na WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/s/Z/2849/PRVNI-KRUCKY-KE-HRE-S-LOUTKOU.html>>. ISSN 1802/4785.

Přílohy

Průzkum

Seznámení s průzkumem

Pro průzkum, který měl přinést informace z praxe mateřských škol, jsem použila dotazníkovou metodu. Dotazník byl podán 40 respondentům, bylo vráceno 35 vyplněných dotazníků, z nichž pak byly vyhodnoceny odpovědi a vyvozeny závěry. Všichni respondenti byly učitelky mateřských škol, které ve své praxi získávají mnoho poznatků o dětech, jejich potřebách a vývojových specifikách. Osobní zkušenosti učitelek jsou bohaté. Učitelky využívají mnoha metod a forem při práci s dětmi. V dotazníku jsem použila otázky otevřené, uzavřené i zcela uzavřené. Respondentkám jsem nabídla též možnost zaškrtnout více odpovědí, dle jejich uvážení a zkušeností.

Předpoklady

1. Předpokládám, že nejčastěji využívanou loutkou v mateřských školách je maňásek pro jeho jednoduchost ovládnutí a dosažitelnost v materiálním vybavení MŠ.
2. Domnívám se, že učitelky loutky využívají a vnímají zejm. jako pomocníka pro motivaci k činnostem.
3. Myslím, že učitelky si neuvědomují široké možnosti využití loutky v MŠ.

Hlavní část výzkumu

- A. Dotazník v počátku zjišťoval, jaký druh hry je dětmi v předškolním období nejpreferovanější. Učitelky označily dle vlastního pozorování volné hry dětí jako **nejoblíbenější druh hry – hry námětové, což uvedlo celých 50%** respondentek. Jak už jsem výše v textu uvedla, je námětová hra nejvíce blízká hře s loutkou.

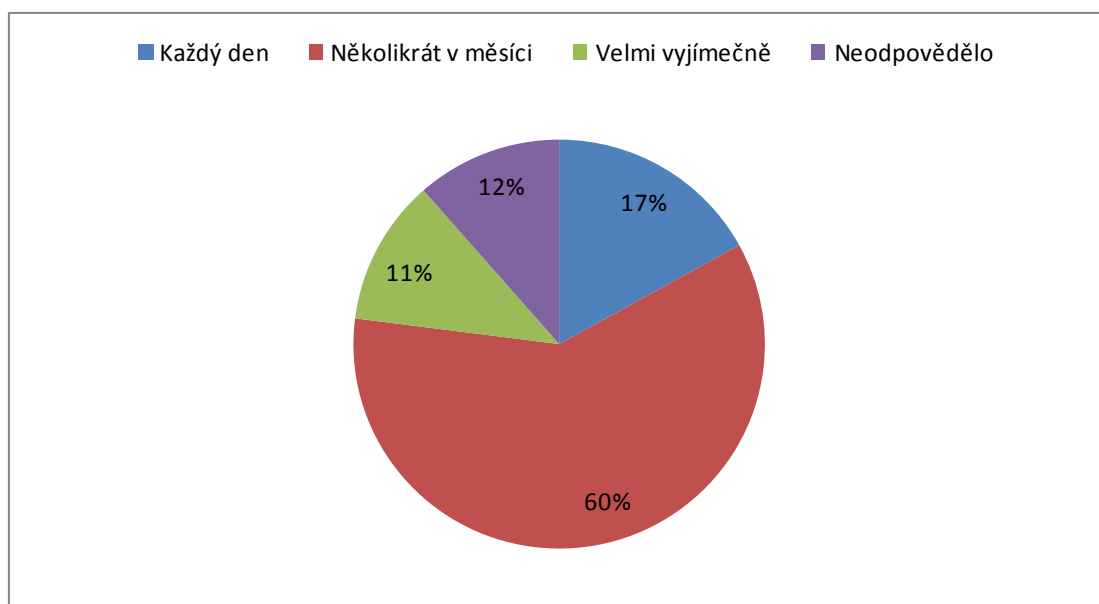
B. Zajímalo mne, zda děti 1 - využívají předměty ve hře jako živé (antropomorfizované) a 2 - jak snadno přicházejí na nápady ke hrám, při nichž využívají loutky nebo antropomorfizované předměty.

Podle pozorování dětské hry uvedly učitelky :

1- Děti předměty využívají jako živé	- často	49%
	- někdy	42,5%
	- zřídka	8,5%

2- Na nápady při těchto hrách podle respondentek přichází 40% snadno, zbývajících 60% dotazovaných má zkušenost, že je děti třeba motivovat.

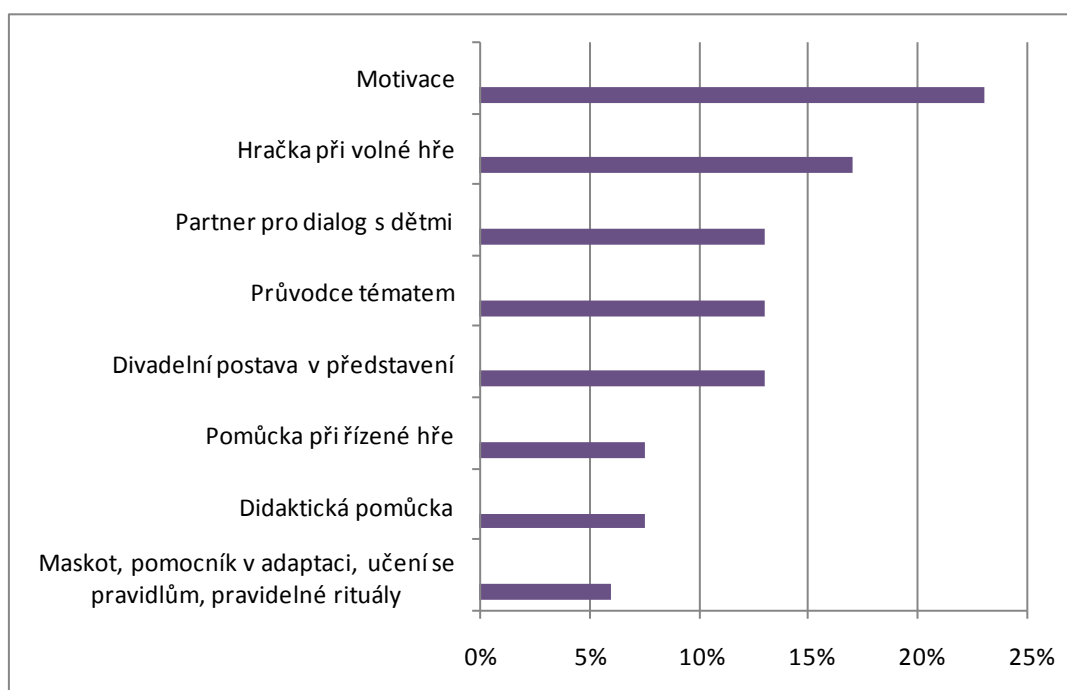
C. Současně jsem zjišťovala, jak hojně učitelky loutky využívají a došla jsem k následujícím výsledkům:

Loutky v mateřské škole využívá pravidelně 77% dotazovaných, což signalizuje, že je v jejich praxi činnost s loutkou ověřenou metodou při práci s dětmi.

D. Respondentky měly dále uvést typy loutek, které využívají při činnostech s dětmi. Mezi **nejvíce oblíbené a v MŠ dostupné patří maňásek** (uvedlo 60%), který je velice výrazně využíván oproti ostatním typům (prstové, plošné loutky, hračky, hadrové panny,...). Mezi **nejméně oblíbené** patří podle dotázaných **marioneta** (uvedlo ji pouze 2% dotázaných).

E. Nadále jsem vyhodnotila **činnosti, ke kterým je loutka nejvíce využívána** a ukázalo se následující. V mateřské škole slouží loutky nejčastěji, dle výsledků výzkumu, jako:

Získané hodnoty jsou velice vyvážené a loutka v rukou pedagogů i dětí mateřských škol zastává mnoho různorodých funkcí.

F. Na otázku, zda **učitelky nabízejí loutky v řízených činnostech i dětem**, kladně odpovědělo **80%** dotázaných.

G. Zjišťovala jsem též **vybavenost mateřských škol loutkami a loutkovými divadélky pro využití dětmi při volné hře a zájem dětí o ně.**

1 - děti mají přístup k loutkám v 94% mateřských škol

2 - zájem o hru s loutkami projevuje často 17% , občas 63%, zřídka 17%, zbytek zájem neprojevuje nebo nemá loutky k dispozici

H. Zaměřila jsem se též na úkol zjistit, **v čem učitelky vidí obtíže při práci s loutkami.**

- 40% učitelek neshledalo v činnosti s loutkou nic obtížného a zpravidla poznamenaly, že jim ulehčuje a pomáhá při práci s dětmi.
- 34% učitelek, přestože loutky využívají, jsou si vědomy možných obtíží a nejčastěji jmenovaly: snížené schopnosti v hereckého talentu, improvizace, ovládání loutky, zaujmutí dětí.
- 26% učitelek nevědělo nebo neodpovědělo.

I. **Výhody v práci s loutkou** našly respondentky snáze, jelikož odpověděly všechny dotazované. Výhody jsem seřadila od nejvíce jmenovaných.

- Loutky umožňují lepší komunikaci s dětmi. (22%)
- Pomáhají udržovat dětskou pozornost, zaujímají. (19%)
- Rozvíjí dětskou fantazii. (10%)
- Obohacují a oživují činnosti v MŠ. (10%)
- Jsou vhodnou a účelnou motivací. (9%)
- Jsou producenty zábavy, rozveselí děti. (9%)
- Děti na loutky lépe reagují, dobře s nimi spolupracují. (7%)

- Slouží jako pomůcka k pochopení pravidel. (6%)
- Dokáží vtáhnout do děje, do hry. (4%)
- Slouží dobře v diagnostice a terapii. (2%)
- Jsou pomocníkem v adaptaci. (2%)

J. V závěru dotazníku jsem dala učitelkám prostor pro to, co samy chtějí sdělit o loutkách v mateřské škole. Tato otázka přinesla souhrn následujících informací.

Podle učitelek pracujících v praxi mateřských škol jsou loutky v mateřských školách vhodnou a oblíbenou hračkou, která pozitivně působí na děti. Zároveň jsou výbornou pomůckou a pomocníkem. Respondentky zdůraznily též jejich širokou využitelnost v mateřské škole a uvedly, že v praxi se jim osvědčily loutky vyrobené samotnými dětmi.

Některé učitelky se snaží loutku zařadit do TVP. Celá třetina dotázaných upozornila na důležitost loutek a podotkla, že loutek by se mělo využívat více. Současně projevíly nespokojenost s nedostatkem loutek v mateřských školách (omezené množství, malý výběr dle druhů, nepřístupnost loutek dětem).

9% učitelek naopak pociťuje obavy z práce s loutkou, vnímají nedostatek tvořivosti a nejistotu při práci s ní. Což nám ukazuje, že metoda práce s loutkou není přirozená každému. Lze předpokládat, že je třeba určitý talent a chuť učitelky loutku využít, což je důležité už proto, aby děti viděly samotný zájem učitelky o loutku a její přirozenost při práci s ní. Též je možné předpokládat, že pokud by učitelky pociťující nejistotu absolvovaly vhodný seminář, kde by loutka byla využita jako metoda práce, našly by pro loutky pochopení a návod jak s nimi pracovat, a tak by jejich zájem o ně vzrostl a možná by ji brzy též využívaly jako běžnou metodu práce.

Vyhodnocení – potvrzení / vyvrácení předpokladů

Předpoklad č.1

Potvrdilo se, že maňásek je nejčastěji využívaný druh loutky v mateřské škole, což uvedlo 60% respondentek.

Předpoklad č.2

Přestože jsou výsledky ve škále využití loutky k určitým činnostem dosti vyrovnané, předpoklad se potvrdil. Nejvíce je loutka využívána jako prostředek motivace.

Předpoklad č.3

Poslední předpoklad potvrzen nebyl. Učitelky uvedly mnoho způsobů využití loutky v mateřské škole a jejich možností dalšího využití jsou si ve většině dobře vědomy. Chápou výhody loutek a uvědomují si i jejich nedostatky. Projevují zájem o loutky a často zmiňují pozitivní zkušenosti při jejich využívání.

Učitelky, ze svého pozorování dětské, došly k výsledkům, že nejvíce oblíbenou dětskou hrou, je hra námětová. Děti využívají často ve svých hrách antropomorfované předměty, což značí přirozené vnímání oživených předmětů, proto je dětem hra s loutkou blízká.

Většina učitelek využívá loutek pravidelně, a tak se loutky stávají využívanou metodou při práci s dětmi. Učitelky vnímají loutky a práci s nimi jako přínos, metodu práce, která přináší zaujetí, zábavu, obohacení činností v MŠ a to natolik, že projevují potřebu zařadit je do TVP. Též mateřské školy shledávají loutky jako důležité a jsou dětem i učitelkám k dispozici v 94%. Nejvíce využíván je maňásek a za osvědčené považují učitelky i loutky vyrobené dětmi. I přesto respondentky upozorňují na nedostatky ve vybavení MŠ loutkami, zejm. ve výběru druhu. Práci s loutkou hodnotí natolik pozitivně, že zdůraznily, že by se měla stát často využívanou metodou.

Dotazník pro učitelky MŠ

Pokud nenajdete vhodnou odpověď, prosím napište svou vlastní přímo do textu.

Prosím specifikujte na vaši aktuální třídu.

1. Věková skupina:
2. Počet dětí ve třídě:
3. Jaký druh hry vaše skupina nejvíce preferuje při volné hře:

Konstruktivní (stavebnice)   Pohybové   Námětové (na něco)   Jiné (Jaké?)

4. Jak často využíváte loutek při ŘČ:

.....

Jaký typ loutky: Maňásek   Marioneta   Prstové loutky   Plošné loutky   Jiná
(která?)

5. V jakých příležitostech loutku v MŠ využíváte?

- jako motivaci
- postava v divadelním představení
- průvodce tématem
- partnera pro dialog s dětmi
- didaktickou pomůcku
- pomůcka při řízené hře
- hračka při volné hře dětí
- jiné

.....(uvedte)

6. Nabízíte v řízených činnostech loutku i dětem?   ano   ne

7. Mají děti ve vaší třídě přístup k loutkám (maňáskům, prstovým loutkám,...), k loutkovému divadlu? :   ne   ano

Hrají si děti samy s loutkami při volné hře:

ano často   ano někdy   zřídka kdy   nikdy

8. Využívají děti hračky nebo jiné předměty při hře, jako by byly živé (antropomorfizované) ?

ano často   ano někdy   zřídka kdy   nikdy

Nejčastější příklad:

.....
.....

9. Přicházejí děti na nápady k hrám s předměty nebo s loutkami podle vašeho názoru snadno? :

Ano   Je třeba je motivovat   Velice těžko   Nepřichází vůbec

10. V čem vám přijde práce s loutkou obtížná?

11. Co podle vás přináší práce s loutkami, v čem vidíte jejich výhodu?

12. Co byste napsala o loutkách v MŠ?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Kamarád Podzimníček v naší třídě.

Logopedické hry s čertíkem.

Strašidýlko z plátna jako improvizovaná loutka.

Kouzlo ručně vyrobeného maňáska draka a čerta.

Velká loutka - drak z papírových krabic vytvořený s pomocí dětí.

Nadšení dětí při činnosti s maňáskem s otevírací pusou.

Loutkový ježek láká děti svým chlupatým kožíškem, představujícím bodliny, k pohlázení.

Povídání s pohádkovou ježibabou o jejích čarových dovednostech odráží v projevech dětí jistý odstup od loutky a zároveň tak ukazuje přijetí fiktivnosti, v podobě obav z jejích magických schopností.

Spontánní hra dětí s loutkou ve volné hře. Využití plošných loutek i rekvizit z předešlého řízeného výstupu s loutkou.

Využití divadélka ve volné hře dětmi předškolního věku. Kluci si tuto činnost volili každé ráno několik dní za sebou.

Děti sledují loutky se zaujetím, činnost tak trénuje jejich pozornost.

Děti opět využívají možnost zrekapitulovat si děj pohádky, který viděly v práci učitelky. Samy se zhostují úkolu vodiče a dodržují podobný scénář z předešlého zhlédnutého příběhu.

Viktorka a příběh zvířátek hraný pro děti (vrstevníky) při volné hře.

Představení s loutkami dětí pro děti.